

magazin istoric

ANUL VIII Nr. 10 (91) OCTOMBRIE 1974

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VIII - Nr. 10 (91)
octombrie 1974

Redactor șef
CRISTIAN POIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
**DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER**

**VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU**

**ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU**

COPERTELE NOASTRE

① ④ ② ③

- ① Chipul lui Avram Iancu a inspirat pe numeroși minuiitori ai penelului. Imaginea centrală ni-l prezintă pe erou în viziunea pictorului Eftimie Modălcă.
- ④ Între numeroasele locuri din Munții Apuseni ce amintesc de luptele pentru libertate și dreptate socială ale românilor, se află și comuna Avram Iancu, cu casa în care s-a născut marele țăribun al moșilor, azi casă memorială („Iancu nu mai era al moșilor, era al întregului popor“, p. 11)
- ② Stema Principatelor Unite, executată de Carol Popp de Szathmary în 1863 (p. 40)
- ③ Atentatul de la Sarajevo ale cărui focuri au dus la declanșarea primului război mondial (Vara „fierbinte“ a anului 1914, p. 34)

S U M A R

O dezbatere istorică	2
1938-1940: P.C.R. — stegar al demnității naționale: ILIE CEAUȘESCU	5
Voința de neînfîrînt a clasei muncitoare: ION MAMINA	9
„Iancu nu mai era al moșilor, era al întregului popor“: ȘTEFAN PASCU	11
100 zile pe pămîntul ospitalier al României: A. KARETKI, L. EȘANU	14
1864: legea rurală în dezbaterile Parlamentului: ION BULEI	19
Marșul cel lung: ANA BUDURA	24
Un român în Țara de Foc (II): VAL TEBEICA	29
Vara „fierbinte“ a anului 1914: ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER	34
Monedele în lumea geto-dacică: BUCUR MITREA, JUDITA WINKLER	41
Albrecht Dürer și Transilvania: ADINA NANU	44
Sinan Pașa și fabuloasele sale averi: MIHAI MAXIM	48
Întortocheatul drum al episcopului devenit ministru: CAMIL MUREȘAN	54
Talleyrand și marile sale „trădări“: J. ORIEUX	56
● Zimbete din cronici... 33 ● Cărți sosite la redacție... 47 ● Concursul Magazin istoric: Anul marilor bilanțuri...53 ● Poșta Magazin istoric...62	

Congresul va dezbată și elabora primul Program al partidului care sintetizează experiența luptelor revoluționare și a muncii de construcție socialistă în România, precum și a luptelor revoluționare și de construcție socialistă pe plan mondial, și trasează direcțiile activității partidului pentru o perioadă de 20-25 de ani.

NICOLAE CEAUȘESCU

O DEZBATERE ISTORICĂ

Națiunea noastră socialistă trăiește momente unice, hotărâtoare pentru destinul și viitorul său. Pe măsură ce se apropie Congresul al XI-lea al partidului — **Congresul înaltării României spre comunism** — eferescența politică, fără precedent, izvorită din dezbaterile largă a istoricelor documente ale noii etape strategice dă măsura voinței întregului popor de a face totul pentru strălucirea și măreția patriei noastre, pentru ca ea să ocupe un loc de cinste în rîndul țărilor socialiste, al mării familii a națiunilor lumii, de a-și aduce tot mai din plin contribuția la triumful atotbiruitoarelor idei ale comunismului, la victoria idealurilor de progres și bunăstare, de pace și prietenie între popoarele lumii.

În îndelungata și pilduitoarea istorie a mișcării muncitorești revoluționare din țara noastră și în general în istoria națională nu a existat nici o altă perioadă de punere de temelii viitorului, care să fi fost pregătită mai amplu, mai temeinic și într-o viziune atît de științifică și novatoare ca evenimentul de la 25 noiembrie, cînd la București vor începe lucrările marelui forum al comuniștilor români. Fundamentul de granit al edificării cu succes a societății socialiste multilateral dezvoltate și trecerii la construcția comunismului în România încorporează marile înfăptuiri ale gloriosului drum al revoluției și construcției socialiste în țara noastră, bilanțul de activitate rodnică a oamenilor muncii, de succese deosebite în înflorirea patriei. De la aceste cote înalte a apărut necesitatea elaborării și adoptării unui program care, așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „dă o orientare generală științifică, marxist-leninistă pentru întreaga activitate pe plan național și internațional”.

Preocupările pentru formularea unui program revoluționar în România s-au conturat chiar din zorii mișcării muncitorești din țara noastră. În 1886, în lucrarea **Ce vor socialiiștii români?**, care a constituit, la noi, de fapt, primul program revoluționar marxist, C. Dobrogeanu-Gherea scria: „Societatea de astăzi pregătește deci și condițiunile de trai ale societății viitoare și clasa care trebuie să realizeze formele socialiste. Însă dacă rolul proletariatului este de a realiza formele sociale viitoare, atunci lupta proletariatului pentru emancipare este totodată lupta pentru viitorul omenirii”. Încă în acei ani de pionierat ai mișcării revoluționare muncitorești, orientările programatice ale marxștilor români au atras atenția și aprecierea pe plan internațional. În 1888, Friedrich Engels consemna: „Cu mare plăcere am văzut că socialiștii din România primesc — în programul lor — principiile de căpetenie ale teoriei care a izbutit a aduna, într-un mănunchi de luptători, mai pe toți socialiștii din Europa și America — e vorba de teoria prietenului meu, răposatul Karl Marx”. După crearea în urmă cu mai bine de opt decenii a partidului clasei muncitoare în România, iar apoi a Partidului Comunist Român, țelurile strategice elaborate au călăuzit desfășurarea cu succes a luptelor revoluționare, înfăptuirea revoluției și construcției socialiste. Partidul nostru a proclamat întotdeauna răspicat că scopul său general este făurirea orînduirii comuniste.

Odată cu noua etapă istorică în dezvoltarea socialistă a țării, deschisă de Congresul al X-lea (august 1969) — etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate — s-au intensificat și preocupările în vederea elaborării unui program al partidului. Această problemă a fost abordată la Plenara Comitetului Central din noiembrie 1971. La Conferința Națională din iulie 1972, secretarul general al partidului a subliniat, chiar din prima zi a lucrărilor, necesitatea întocmirii programului de ansamblu al P.C.R. „care să constituie Carta de bază a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului în România”. Această propunere a avut un ecou puternic, fiind susținută de numeroși participanți la discuțiile în plen, cit și din secțiuni și considerată de o excepțională importanță. La 20 iulie, Conferința a aprobat în unanimitate propunerea privind elaborarea Proiectului Programului partidului și a ales Comisia de redactare, în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu. Dealtfel, acestea au fost și primele hotărâri ale Conferinței, care prin amploarea problemelor dezbătute a depășit multe congrese din trecutul partidului nostru.

Pentru a-și elabora Programul — Carta fundamentală ideologică, teoretică și politică — Partidul Comunist Român, conducătorul revoluției socialiste și edificării cu succes

a noii orînduirii sociale în patria noastră, era pe deplin înarmat din toate punctele de vedere. Un mare rol în această direcție l-a avut vasta activitate teoretică a partidului stimulat în perioada care a urmat Congresului al IX-lea de lucrările fundamentale ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, care s-au constituit într-un corpus de bază, de înestimabilă valoare pentru orientarea clară a luptei de transformare revoluționară a societății, de cristalizare a liniei strategice generale a partidului și a orientărilor tactice pentru întreaga perioadă a făuririi societății socialiste multilaterale dezvoltate și a înaintării spre comunism, de participare activă a țării noastre la viața internațională, la lupta pentru transformarea pe baze noi a omenirii, pentru făurirea unei lumi mai drepte și mai bune, a unei lumi a păcii și colaborării între popoare.

Elaborarea proiectelor Programului și Directivelor cu privire la planul cincinal 1976-1980 și liniilor directoare ale dezvoltării economico-sociale a României pentru perioada 1981-1990 — parte integrantă a Programului P.C.R. — a beneficiat asadar de ambianța fertilă a realităților țării și de climatul de creativitate responsabilă și îndrăzneță devenit de la Congresul IX al P.C.R. o componentă de structură a istoriei noastre prezente. La această operă de primă dimensiune pentru noi, pentru generațiile viitoare au participat activ cadrele de bază ale partidului și statului, întruchipind, așa cum se înfățișează azi, înțelepciunea colectivă a partidului, a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a întregului nostru popor. Un rol determinant, esențial în elaborarea acestor documente istorice l-a avut tovarășul Nicolae Ceaușescu, atît în stabilirea concepției, cit și în redactare. Multilaterală sa pregătire teoretică și practică marxist-leninistă, temeinicele cunoștințe economice, istorice, culturale și în alte domenii, remarcabila capacitate de analiză și sinteză a fenomenului din societatea românească și din viața internațională și-au pus pecetea asupra conținutului documentelor deschizătoare drumului României spre comunism. Plenara Comitetului Central din 27-29 iulie 1974, care a hotărît convocarea celui de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român, ordinea de zi și normele de reprezentare la Congres a dat o înaltă apreciere aportului nemijlocit al secretarului general al partidului la fundamentarea teoretică și elaborarea Proiectului de Program.

Ideea-forță a întregului document proiectează dimensiunea prometeică a oamenilor ca făuritori ai propriei lor istorii. A oamenilor care, după instaurarea și dezvoltarea socialismului, își pot **pe deplin conștient** propria lor istorie, cauzele sociale puse în mișcare de ei avînd în chip precumpănitor și în măsură tot mai mare efectele voite de ei. Al-cătuș pe baza concepției materialismului dialectic și istoric, a legilor obiective ale dezvoltării sociale, Programul înarmează partidul cu principiile științifice ale comunismului. Însemnătatea lui rezidă în faptul că pentru **întîia oară** în istoria noastră a fost perfect închețată, monumentală ca dimensiune și cizelată în detaliu, o strategie generală, unitară, de natură să asigure unirea eforturilor comuniștilor, ale întregului popor, pentru înfăptuirea societății socialiste multilaterale dezvoltate și înaintarea României spre comunism. Asemeni unei oglinzi minunate, în Program **ne recunoaștem pe noi**, cei de ieri, de azi, înfățișarea noastră de mîine și tocmai de aceea căpătăm convingerea fermă că prin acest document unic avem simultan o călăuză sigură în acțiune și un stimulator al energiilor și creației închinată făuririi în România a celei mai înaintate și mai drepte societăți, societatea comunistă.

Tezele de mare importanță teoretică și practică ale Programului au o actualitate perenă atît pentru partidul nostru cit și pentru cauza socialismului în general, reprezentînd un aport de mare însemnătate la îmbogățirea tezaurului gîndirii și practicii revoluționare.

Pornind de la caracterul universal al teoriei revoluției proletare, fundamentată, pentru prima oară, în mod genial de Marx și Engels, de la experiența generală și practica construcției socialiste și de la generalizarea propriei experiențe, Programul Partidului Comunist Român trasează căile aplicării creatoare a acestor legități la condițiile istorice, sociale și naționale concrete ale României. Generalizarea strălucită a experienței proprii a partidului nostru în edificarea societății socialiste, analiza problemelor vieții internaționale și a tendințelor de durată pe fundalul procesului care formează principalul conținut al epocii noastre — trecerea de la capitalism la socialism — afirmarea și fundamentarea noilor principii de relații dintre națiuni sporesc și mai mult interesul față de România socialistă, prestigiul de care se bucură partidul nostru în mișcarea comunistă și muncitorească internațională și în întreaga lume. În fața tuturor, Programul se prezintă ca o nouă și pertinentă întruchipare a patriotismului și internaționalismului comuniștilor români, a contribuției lor meru sporite la cauza socialismului, păcii și progresului social în întreaga lume.

Proiectul Programului partidului dă o cuprinzătoare caracterizare societății socialiste multilaterale dezvoltate, care va asigura afirmarea principiilor socialiste în toate sectoarele vieții economico-sociale, manifestarea tot mai deplină a personalității umane, imbinarea armonioasă a intereselor personale cu aspirațiile generale ale întregii societăți, ceea ce va marca un stadiu superior al socialismului, va deschide calea trecerii la faza superioară — societatea comunistă. Drept corolar al tezelor și direcțiilor de acțiune privind obiectivele fundamentale ale etapei următoare a istoriei României socialiste se înscriu tezele teoretice referitoare la rolul conducător al partidului și rolul statului în societatea socialistă multilateral dezvoltată și în perspectiva înaintării spre comunism, concepția asupra aprofundării și perfecționării democrației socialiste. O deosebită importanță principială și practică o au modul revoluționar marxist-leninist în care sînt abordate proble-

mele socialismului și națiunii, ale naționalităților în socialism, precum și perspectiva apropierei treptate între clase în condițiile ștergerii deosebirilor esențiale dintre sat și oraș, dintre munca fizică și munca intelectuală, perspectiva înfăptuirii unei societăți noi, a unui popor omogen al societății comuniste, a poporului muncitor unic.

Cu o desăvârșită rigurozitate științifică, Programul enunță o serie de principii fundamentale ale trecerii în viitor spre societatea comunistă și formulează într-o largă perspectivă problemele raportului dintre factorii interni și externi, ale îmbinării lor armonioase, în condițiile schimbărilor petrecute în raportul de forțe mondial, ale perspectivelor dezvoltării internaționale.

Făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și edificarea comunismului în România, desfășurându-se într-o epocă de mari prefaceri revoluționare, sociale și naționale, mondiale, prezintă o mare însemnată practică tezele teoretice cu privire la trecerea a noi popoare în viitor pe calea socialismului și comunismului, cu privire la înfăptuirea unei păci trainice și democratizarea relațiilor internaționale, cu privire la creșterea rolului partidelor comuniste și muncitorești și întărirea unității forțelor care militează pentru dezvoltarea progresistă a societății.

Conform cu sarcinile ce decurg din misiunea sa istorică, Partidul Comunist Român declară că: „trebuie să avem permanent în vedere că înfăptuirea Programului, triumful comunismului în țara noastră nu pot fi decât rodul activității conștiente a maselor largi populare, al întregului popor. Poporul este cel care va făuri în concordanță cu năzuințele sale, cea mai dreaptă orînduire din lume, orînduirea comunistă”.

În conștientizarea maselor în procesele istorice, un rol de frunte îl joacă însăși știința istoriei. Această concepție de avangardă, ai cărei precursori în țara noastră sînt marii gînditori și revoluționari Nicolae Bălcescu și Mihail Kogălniceanu, a fost integrată organic și ridicată pe trepte superioare în politica Partidului Comunist Român. „În înfăptuirea misiunii sale istorice de conducător al poporului român — se subliniază în Proiectul Programului — pe calea făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului în România, Partidul Comunist Român se călăuzește neabătut după concepția revoluționară a proletariatului, după principiile socialismului științific. Politica Partidului Comunist Român a avut și are ca punct de plecare faptul că întreaga istorie a omenirii este istoria luptelor de clasă, a luptelor pentru eliberarea națională și socială, pentru edificarea unei orînduiri mai bune și mai drepte”. În condițiile contemporane, concepția partidului nostru asupra istoriei a dat noi valențe acestei științe, dîndu-i un rol calitativ superior în viața socială. Restituindu-i rolul „de primă carte a unei națiuni”, în sensul de puternic factor educativ în apărarea cuceririlor revoluționare, a independenței și suveranității, partidul nostru i-a încredințat și misiunea de a fi și o știință a prezentului, menită să ajute înțelegerea mai bună a legilor care guvernează societatea, necesitatea de a acționa în spiritul cerințelor progresului, de a sprijini, prin concluziile sale, perfecționarea organizării societății de azi, relațiile dintre state și națiuni, conlucrarea pașnică dintre toate popoarele lumii.

În Proiectul Programului partidului și-au găsit locul, într-o definire marxistă, momentele nodale din istoria milenară a poporului nostru. Fapt firesc pentru P.C.R., legatarul tradițiilor luptei revoluționare și democratice, a tuturor mișcărilor și ideilor progresiste care au marcat existența poporului român. Buzuindu-se pe întregul arsenal documentar al istoriografiei noastre, într-o amplă viziune marxistă, Programul înscrie etapele cruciale din trecutul patriei, începînd din timpuri îndepărtate, relevînd ideea că masele populare sînt făuritoarele civilizației noastre materiale și spirituale, că „întreaga istorie a poporului român se înfățișează ca istoria unor necontenite lupte de clasă, a bătăliilor purtate de masele populare pentru libertate și dreptate socială, pentru apărarea ființei naționale și neatințare, pentru progres și civilizație”.

Programul constituie o expresie convingătoare a rolului cercetării și cunoașterii istorice, a raportului dintre știința istoriei și perspectivă, a faptului că știința istoriei a devenit o componentă a procesului decizional, a științei conducerii societății. Astfel, conținutul și spiritul Programului constituie un veritabil compendiu al dezvoltării istorice a poporului român, oferind nu numai un vast program de activitate istoricilor, dar și o viziune mai largă și de stringentă actualitate asupra cîmpului cercetării.

Desfășurîndu-și activitatea în temeiul concepției materialismului dialectic și istoric, frontul istoricilor români, în rîndul cărora militează și revista *Magazin istoric*, își înțelege rostul de a contribui la studierea, cunoașterea și interpretarea marilor probleme ale istoriei naționale, ca și la investigarea istoriei universale în măsură să sublinieze locul și rolul României în contextul internațional. Studiarea aprofundată și dezbaterea responsabilă a Programului indică extrem de clar necesitatea imperioasă a intensificării eforturilor întregului front al istoricilor români pentru a se situa la înălțimea anvergurii de genuri, problematicii și sarcinilor acestui document istoric. „Știința românească — se spune în Proiectul Programului partidului — trebuie să devină un factor tot mai activ în cunoașterea secretelor naturii, vieții și societății, în transformarea conștiinței a lumii în concordanță cu cerințele progresului și civilizației, ale dezvoltării istorice, să-și sporească contribuția la activitatea de cunoaștere științifică desfășurată pe plan internațional, să coopereze strîns în toate domeniile cercetării cu celelalte țări ale lumii”.

Întreaga țară și conștiința fiecăruia răspund prin fapte înflăcăratelor idei cuprinse în Proiectul Programului Partidului Comunist Român.

1938-1940:

P.C.R. — STEGAR AL DEMNITĂȚII NAȚIONALE

Dr. ILIE CEAUȘESCU

În luna martie 1938, Germania hitleristă, periclitând grav pacea lumii, anexează Austria. Ea obține astfel controlul traficului dunărean, paralizând schimburile economice ale acestei zone europene cu Anglia și Franța. În același timp, sporește agitația în jurul „problemei Sudeților“, imperialismul hitlerist dezvăluindu-și brutal planurile de cucerire în centrul și sud-estul Europei.

România se află printre țările direct vizate de expansiunea hitleristă. Pericolul este accentuat și de recrudescența Gărzii de fier și a altor organizații de extremă dreaptă, care, prin activitatea și orientarea lor în politica externă, joacă rolul unor adevărate agenturi hitleriste în țara noastră. Perspectiva subordonării țării intereselor Germaniei naziste — în acele condiții fiind posibilă chiar o ocupare militară — determină mari frământări în viața politică românească. P.C.R. — reprezentant fidel al intereselor fundamentale ale națiunii — desfășoară o amplă acțiune de mobilizare a poporului la luptă pentru apărarea independenței patriei. Numeroase alte grupări și personalități politice, ale căror poziții sau interese sînt strîns legate de puterile occidentale nefasciste, se pronunță în sensul păstrării tradiționalei linii politice de alianțe cu Anglia și Franța și de opunere în fața agresiunii fasciste, pentru păstrarea independenței țării. Cercul guvernamentale caută soluții pentru asigurarea unui sistem de securitate colectivă. Acordul de la Salonic (iulie 1938), prin care țările Întelegerii Balcanice își asumă solemn obligația că renunță la folosirea forței în rezolvarea litigiilor, reprezintă un pas important. Nu însă și decisiv. Primejdia pentru pacea lumii nu vine din această zonă, ci din Europa Centrală, unde — între lunile martie și

septembrie 1938 — „criza cehoslovacă“ sporește zi de zi tensiunea politică. Consecvența angajamentelor asumate în cadrul Micii Întelegeri, România face tot ce-i stă în putință pentru sprijinirea aliatului său. La Geneva, București sau Paris, diplomații români se străduiesc să obțină concursul marilor puteri apăsene pentru salvarea Cehoslovaciei — grav amenințată de hitleriști. Apărînd cauza Cehoslovaciei, România își apără în același timp propria sa cauză. Poziția țării noastre produce o impresie deosebită în Cehoslovacia. La 3 noiembrie 1938, postul de radio Praga declară: „Cercurile oficiale cehoslovace, împreună cu întreaga presă și opinia publică au luat act cu cele mai adînci sentimente de recunoștință de atitudinea guvernului român. În aceste clipe grele, politica României a dovedit calități cu adevărat cavaleriste [...] Poporul ceh, împreună cu cel slovac au avut în nenorocirea lor mîngierea de a putea constata lealitatea desăvîrșită a României [...] Cehoslovacia nu vor uita niciodată dovezile de cinste și credință pe care i le-a dat poporul român“.

Din nefericire, cercurile politice responsabile ale marilor puteri occidentale manifestă pasivitate și conciliatorism față de politica agresivă

a Germaniei*. Acordul de la München (septembrie 1938)** rupe brutal și ultima speranță privind închegarea unui sistem defensiv în centrul și sud-estul Europei pentru a stăvili expansiunea hitleristă.

Dar și după această dată, cercurile politice burgheze române încearcă în continuare să folosească diverse căi pentru a întîrzia expansiunea hitleristă. Ele se opun alianței politice cu Germania și vor să lărgească continuu relațiile cu Anglia și Franța. Mizînd însă numai pe acest element, acțiunile lor se dovedesc lipsite de realism și contribuie la sporirea confuziei și nesiguranței. Încercările de a obține din partea Angliei și Franței garanții ferme pentru România nu sînt încununate de succes. În aceste condiții regimul dictaturii regale încearcă să stabilească un „modus vivendi“ cu Germania. Dacă la sfîrșitul anului 1938, spre pildă, mai găsea puterea să respingă propunerile excesive formulate de delegația economică germană, la 23 martie 1939, după ce invadarea Cehoslovaciei*** de către hitle-

* Vezi articolul: Agresiunea lui Arturo Ui nu a fost oprită, în Magazin Istoric, nr. 3/1969.

** Vezi articolul: Vinerea neagră de la München, în Magazin Istoric, nr. 9/1973.

*** Vezi articolul: Doi atășai militari români descriu ocuparea Cehoslovaciei de trupele hitleriste, în Magazin Istoric, nr. 3/1969.

riști devine fapt împlinit, guvernul român încheie un acord economic cu Germania. Prevederile acestuia sînt dezavantajoase pentru țară și marchează încă un pas spre intrarea României în sfera dominației germane.

În contrast cu poziția oscilantă, nesigură a guvernului, comuniștii — reprezentanții consecvenți ai celor mai înalte aspirații ale maselor populare — și celelalte forțe antifasciste, patriotice își manifestă fătîș ostilitatea față de Germania nazistă și cer o politică de rezistență. După Munchen, după invadarea Cehoslovaciei sau încheierea acordului economic cu Germania — de fiecare dată — se organizează ample manifestații de protest care subliniază hotărîrea poporului român de a apăra cu toate forțele sale independența țării. „În împrejurările în care situația internațională se agrava tot mai mult — preciza secretarul general al partidului în **Expunerea la primul congres al Frontului Unității Socialiste** — iar norii războiului deveneau tot mai amenințători, valul grevelor din anii 1939 - 1940, urmărind apărarea intereselor oamenilor muncii, capătă un tot mai pronunțat caracter politic, orientîndu-se împotriva fascismului și războiului, pentru salvagardarea libertăților democratice ale maselor, a intereselor naționale ale țării”.

„...nu vrem s-o vedem sfîșiată și cotropită”

Urmărind cu îngrijorare evoluția evenimentelor, conștient de pericolul pe care îl reprezintă politica agresivă a Germaniei hitleriste, P.C.R. se pronunță cu hotărîre pentru adoptarea unor măsuri concrete de întărire a capacității de apărare a patriei. Adresîndu-se maselor largi populare, tuturor forțelor patriotice, un manifest al C.C. al P.C.R. din ianuarie 1938 declară: „Ne cheamă la luptă singele lui Doja, Horea și Tudor Vla-

dimirescu. Ne cheamă la luptă dragostea de țară, pe care nu vrem s-o vedem sfîșiată și cotropită, dragostea de acest popor pe care nu vrem să-l vedem ingenuncheat și rob”.

În iunie 1938, partidul comunist se adresează partidelor și organizațiilor democratice, explicîndu-le necesitatea „înmărmării tehnice și suflătești contra primejdiei fasciste”. Pentru ca masele să poată participa efectiv la luptă, P.C.R. cere folosirea „tuturor posibilităților de a-și însuși

în rîndurile tineretului în general.

Invadarea Cehoslovaciei de către trupele hitleriste stîrnește un val de proteste în țara noastră. Poporul român, forțele patriotice sesizează cu promptitudine primejdia. C.C. al P.C.R. condamnă politica agresivă a Germaniei, chemînd la luptă „contra agresorilor fasciști”, declarînd că în caz de nevoie „comuniștii vor lupta cu arma în mînă pentru apărarea independenței naționale”. În cadrul unei ședințe plenare,

Hitler în așteptarea „momentului”, caricatură publicată în presa antifascistă din România

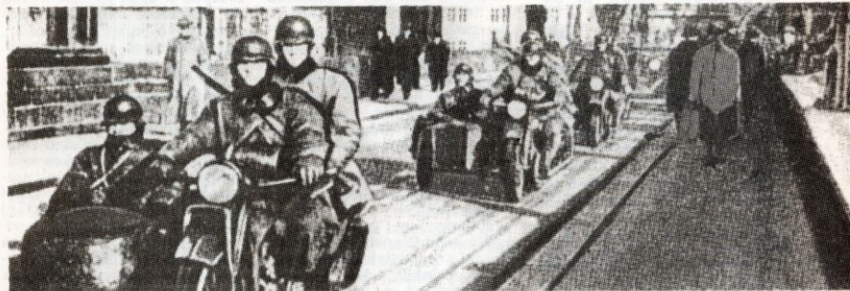
[masele — n.a.] mînuirea armelor și cunoștințe asupra artei militare”.

La începutul anului 1939, analizînd situația gravă în care se află țara, P.C.R. ia măsuri pentru intensificarea muncii politice în rîndul maselor populare, printre recruți,

C.C. al P.C.R. se angajează să mobilizeze întreaga țară pentru a înfrunta primejdia hitleristă. Considerînd că „războiul poporului român pentru apărarea independenței și granițelor țării, contra agresiunii fasciste [provocate de Germania — n.a.] este un

Trupele celui de-al III-lea Reich invadează Austria...

...și ocupă Cehoslovacia

război drept", partidul comunist cere membrilor săi să participe activ la concentrările de trupe, să contribuie la întărirea forței morale și politice a armatei. „Unirea tuturor forțelor real patriotice — subliniază un document din acea vreme al P.C.R. — o credem posibilă pe următoarele puncte de program: 1) apărarea hotarelor României și a independenței ei; 2) încadrarea României în sistemul de alianțe intervenite între Franța, Anglia și Uniunea Sovietică, cu respingerea oricărui compromis față de Germania hitleristă...”

Într-un vibrant apel lansat în ziua de 17 martie 1939, P.C.R. avertizează poporul că „trupele de asalt ale lui Hitler au invadat Cehoslovacia și se găsesc la granița țării noastre. Întreg poporul să se pună în stare de alarmă [...] Să fie pregătit de luptă [...]

pentru apărarea țării împotriva cotropitorilor fasciști. Hitler vrea să ne răpească grîul, petrolul și teritoriul. El vrea să ne arunce în robie [...] Ridicați-vă la luptă pentru a împiedica orice capitulare. Să fie arestați toți agenții lui Hitler în țara noastră [...] Fiți în gardă să nu aveți soarta popoarelor din Austria și Cehoslovacia. P.C.R. declară: comuniștii vor lupta cu arma în mînă, în primele rinduri...”

Animat de sentimentul responsabilității istorice față de destinele patriei, partidul comunist, prin rezoluția Plenarei C.C. din iunie 1939, arată popoului că „primejdia dezmembrării și ocupării României de către Germania fascistă și statele revizioniste a crescut enorm în urma ocupării Cehoslovaciei...” Plenara indică și măsuri concrete în vederea pregătirii d: luptă a populației. Printre altele se subliniază necesitatea „inter-

zicerii propagandei desfășurate de fasciști [...], instruirea [populației — n.a.] pentru minuirea armelor, înzestrarea cu măști împotriva gazelor și cu adăposturi împotriva gazelor...”

Comuniștii sub arme

Poziția adoptată de P.C.R. în aceste zile critice are un profund ecou în rîndul maseilor. O bună parte din forțele națiunii se declară ferm pentru apărarea cu arma în mînă a independenței patriei. Oamenii politici cu vederi antifasciste și antihitleriste, intelectualitatea patriotică, cercuri ale burgheziei legate din diverse motive de Franța și Anglia, cadre de conducere ale armatei își manifestă îngrijorarea față de pericolul agresiunii fasciste.

Hotărîrea României de a se apăra împotriva agresiunii e

limpede exprimată și în cadrul ședinței Adunării deputaților din 9 iunie 1939: „Nu luăm nimic din ce nu e al nostru, dar întărim și apărăm cu îndrăjire tot ce ne aparține. Am sprijinit această lozincă pe solemnă înștiințare dată în numele guvernului de primul ministru și ministrul de Externe și sîntem hotărîți să apărăm cu armele hotarele și neatințarea țării”.

În această situație, C.C. al P.C.R. cere membrilor de partid ca în momentul mobilizării să se prezinte imediat la unitățile militare. După cum precizează secretarul general al partidului nostru, în **Expunerea la aniversarea a 45 de ani de la crearea P.C.R.**, atunci cînd guvernul a decretat mobilizarea parțială, „partidul comunist a dat cuvînt de ordine membrilor și simpatizanților săi să se prezinte la unitățile militare pentru a fi gata să-și facă datoria față de patrie”.

Înalta responsabilitate a comuniștilor, devotamentul lor față de patrie sînt remarcate și de autoritățile vremii. Astfel, într-o notă a Serviciului de informații al armatei, din aprilie 1939, se spune: „Plecînd de la considerația că numai apărîndu-se integritatea teritoriului și independența țării se pot dobîndi libertățile democratice și revendicările muncitorești [C.C. al P.C.R. — n.a.] a dat instrucțiuni membrilor să îndeplinească efectiv serviciul militar și să nu uzeze de mijloace prin care s-ar putea sustrage”.

În raportul Secretariatului Comitetului Teritorial din Banat și Ardeal al P.C.R. ținut în ședința din aprilie 1939 se spune că în timpul mobilizării din martie „imediat, cu cea mai mare disciplină [comuniștii — n.a.] au îndeplinit ordinea [ordinul — n.a.] de mobilizare. Între soldați au dus cu succes linia partidului, în ce privește rezistența pentru apărarea independenței României”. Documentul apreciază că „organizarea luptei de apărare contra fascismului agresor este una din sarcinile noastre cele mai importante”, în acest scop fiind necesară și mobilizarea maselor muncitoare ale naționalităților conlocuitoare, pentru ca „mîna

în mîna cu poporul român să respingă bandele fasciste, revizioniste, care vor să năvălească asupra hotarelor României”.

Odată ajunși în cadrul diferitelor unități militare, comuniștii s-au transformat în propagatori înflăcărați ai ideii rezistenței armate împotriva agresorilor fasciști. „Hitlerismul amenință independența României”, „La luptă contra cîmpitorilor hitlerişti”, „Nici un petec de pămînt agresorilor”, „Luptînd împotriva revizionismului, luptăm pentru pace”, iată numai citeva din lozincile lansate de comuniști în aceste zile. Sub conducerea lor, în unele unități militare au loc manifestări împotriva fascismului. La depozitul de muniții din județul Ialomița, de exemplu, 170 ostași și manifestă indignarea față de politica cîmpitoare a hitleriştilor și condamnă activitatea Gărzii de fier; ofițerii rezerviști concentrați aici arată ostașilor că „dușmanul independenței României este Germania fascistă”.

Referindu-se la starea de spirit antihitleristă din țară în timpul concentrărilor, ziarul ilegal **Scîntela**, din 1 iunie 1939, publică un articol semnificativ intitulat **Ce au dovedit concentrările?** „Vestea unui atac al Germaniei hitleriste și al Ungariei horthyste asupra hotarelor țării s-a împărsiat în mod fulgerător peste întreaga țară. Masele de muncitori, țărani, meșteșugari și intelectuali au răspuns cu elan admirabil la datoria de a apăra țara [...] De la un capăt la altul al țării, din orașe și sate au pornit mase fără deosebire de naționalitate pentru a respinge cu arma în mîna atacul pregătit de hoardele fasciste. În multe regimente, spiritul de înfrățire între frați de arme de diferite naționalități întărise formidabil entuziasmul și convingerea în datoria și capacitatea de a lupta împotriva agresiunii”.

Mereu pe baricade

Dealtfel, pentru a da o imagine și mai clară asupra activității P.C.R., a realității poziției sale, trebuie

amintit că în toamna anului 1939 în mișcarea muncitorească internațională se crease o anumită confuzie, datorată unora din aprecierile Cominternului care diminuau pericolul reprezentat de statele fasciste și de politica lor agresivă. Dar P.C.R. se situează ferm și consecvent în fruntea luptei antifasciste a poporului român, nu încetează o clipă să demaște cu vehemență politica agresivă a Germaniei hitleriste și a celorlalte state fasciste. **Scîntela**, din 1 iulie 1940, arată că „chiar de la declanșarea războiului imperialist, partidul nostru de la început a spus că este vorba de un război imperialist pentru o nouă împărțire a lumii”, dar precizează că „acest război are și un caracter specific antifascist”. Același ziar arată că P.C.R. a „rămăș pe poziția că pericolul principal totuși este Germania hitleristă”. Acesta este momentul în care — după cum subliniază secretarul general al partidului nostru în **Expunerea la primul congres al Frontului Unității Socialiste** — „înțelegînd pericolul pe care-l reprezenta Germania hitleristă pentru interesele poporului român, ca și ale tuturor popoarelor, Partidul Comunist Român a nesocotit recomandarea Cominternului de a nu îndrepta ascuțișul luptei împotriva Germaniei fasciste. Considerînd această recomandare ca greșită, contrară intereselor naționale ale României, cauzei democrației și păcii, Partidul Comunist Român a chemat masele populare la luptă hotărîtă contra hitlerismului”.

Începînd din toamna anului 1939 și mai ales din primăvara lui 1940, atît situația internă și internațională, cît și condițiile în care P.C.R. este silit să-și desfășoare activitatea se înrăutățesc. Cu toate acestea, comuniștii nu abandonează nici o clipă ideea ridicării poporului la luptă împotriva unei eventuale agresiuni hitleriste. Evenimentele au însă o desfășurare precipitată și în defavoarea intereselor majore ale poporului român. După

(Continuare în p. 10)

VOINȚA DE NEÎNFRÎNT A CLASEI MUNCITOARE Țăranilor — întreg pământul țării

ION MAMINA

Problema agrar-țăărănească s-a înscris de asemenea, la loc de frunte în cadrul dezbaterilor și preocupărilor partidului revoluționar al clasei noastre muncitoare. Prin publicațiile muncitorești și socialiste ale vremii au fost dezvăluite cu o deosebită vigoare nedreapta împărțire a pământului, formele exploatării la sate, abuzurile și silnicile la care erau supuși țăranii. Gîndirea socialistă românească a analizat structurile social-politice care defineau sistemul agrar existent, bazat pe primatul marii proprietăți funciare, relevînd caracterul retrograd al relațiilor existente, incompatibilitatea lor cu propășirea generală a țării. Demn de relevat în această direcție este în primul rînd efortul constant de cunoaștere profundă a acestei chestiuni fundamentale, de căutare a căilor celor mai potrivite pentru rezolvarea ei. Astfel, în timp ce Partidul Liberal, după o jumătate de secol de la reforma agrară din 1864, abia schița o propunere menită să limiteze ponderea excesivă a marii proprietăți rurale, socialiștii preconizau — prin exproprierea silită și totală a acestora — o măsură radicală în domeniul agrar, vizînd modificarea calitativă a structurii sale.

Cînd truditarii pămîntului s-au ridicat la luptă precum în 1888 și în 1907, clasa muncitoare s-a afirmat drept forța socială cea mai activă în sprîjinul satelor revoltate. Stau mărturie momentele de luptă comună a țăranilor și a populației muncitoare din orașe, întrunirile de solidarizare cu cauza celor răsculați, inițiate și conduse de organizațiile socialiste.

În transformarea revoluționară a agriculturii înfăptuită în anul de după 23 August 1944, clasa muncitoare a acordat un sprîjin puternic țăărănimii, atît în exproprierea moșierilor, cît și în ajutorarea cu mijloacele necesare în vederea desfășurării lucrărilor agricole. În această luptă s-a dezvoltat și cimentat alianța dintre clasa muncitoare și țăărănimea muncitoare — baza trainică a tuturor transformărilor democratice și revoluționare, a succeselor în înfăptuirea orînduirii socialiste în România.

● *Dar proprietatea mare [moșierească] nu numai că minează producțiunea agricolă, ci mai are și o înrîmătură vătămătoare asupra celei industriale [...] Vedem că proprietarii mari, de parte de a aduce vreun folos producțiunii țării, luată în întregime, ruinează și pe producători și producțiunea, duc țara către ruină și catastrofe.*

C. Dobrogeanu-Gherea, *Ce vor socialiștii români?*, 1886

● *Muncitori, numai voi știți ce e amarul și sărăcia, numai voi știți ce va să zică robia muncii, numai voi puteți să înțelegeți pe cei care, disperați de lipsuri și nedreptate, s-au sculat. Ceilalți sînt potrivnicii voștri ca și ai lor [ai țăranilor], ceilalți nu pot înțelege cînd țăărăimea e închisă, voi trebuie să strigați cînd ea e împușcată, datoria voastră e să ridicați glasul.*

Dezrobirea, 9 aprilie, 1888

● *Toată lumea știe cît de nemiloasă este exploatarea țăranului român. Cine nu s-a cutre-*

murat de indignare răsfoind barbarele tocmeli agricole, aceste mărturii de lăcomie și cruzime a proprietarilor și arendașilor, menite să povestească generațiilor viitoare ororile pe care le-au îndurat strămoșii lor?

Manifestul Cercului socialist, „România muncitoare“, Patruzelei de ani de sărăcie, de robie și rușine, 1906

● *Tovarăși, Tot nordul Moldovei e în plină revoluție. Țărănimia împilată și jefuită de proprietari și arendași cere pămînt. Guvernul, în loc de dreptate, în loc de legi, le-a trimis armată. Singele muncitorilor de la țară, al fraților voștri de suferință a curs [...]*

E de datoria noastră să vă chemăm la luptă pentru aceeași cauză sfîntă, e de datoria voastră să răspundeți în număr cît mai mare la acest apel, să arătați că, atunci cînd e vorba de nedreptate, sinteți cu sufletul alături de cei ce sufăr și de cei care sînt asasinați.

**Manifest al Comitetelor de acțiune ale
Cercurilor „România muncitoare” din Ga-
lați și Brăila, în Dezrobirea, 8 martie, 1907**

● Având în vedere că o exploatare seculară și nemărginită se agravează mereu prin concentrarea pământului în mîna unui număr infim de mari proprietari, prin urcarea neconștientă a venizilor, înăsprirea învoielilor agricole;

avînd în vedere că, pe de altă parte, asupra fărâmișii noastre apasă plaga impozitelor grele, directe și indirecte, prin care statul îi ia și micul rest ce îi lasă proprietarul și arendașul; avînd în vedere că o administrație ticăloasă și asupritoare, unealtă servilă a intereselor ciociei, i-a înăsprit și mai mult situația economică și socială [...] întrunirea declară:

Întreaga răspundere a răscoalelor fărânești cade asupra claselor stăpînitoare și a partidelor politice.

**Moțiunea adoptată la mitingul mun-
citurii bucureștene din 11 martie 1907,
în România muncitoare, 18-25 martie, 1907**

● Datoria Partidului Social-Democrat este să arate interesele comune care leagă clasa fărânească de proletariat și să ducă lupta comună împotriva clasei marilor proprietari, împotriva întregului sistem agrar existent și să convingă fărânișii că numai cu ajutorul proletariatului va putea căpăta: **Exproprierea totală a marilor proprietăți și arendarea prin comună la obștii și individual pe termene lungi și arende mici.**

Rezoluție a Congresului P.S.D.R. din aprilie 1914, în România muncitoare, 13 aprilie, 1914

● Pămîntul e al celor ce-l muncesc de secole întregi [...] **Pămîntul e al țăranilor agricultori.** [De aceea] Partidul Socialist-Comunist va dezvolta cea mai întinsă propagandă pentru a clarifica masele fărânești asupra faptului că acest partid e singurul care pretinde exproprierea completă și fără răscumpărare a moșiilor marilor proprietari și împărțirea gratuită la țăranii și e gata să lupte sincer pentru aceasta.

**Proiectul de program agrar al Partidului
Socialist-Comunist din România, 1921**

P.C.R. – STEGAR AL DEMNITĂȚII NAȚIONALE

(Urmare din p. 8)

rapidele victorii obținute pe frontul occidental în aprilie-iunie 1940, cînd hitleriștii domină întreaga Europă continentală, României i se impune, la 30 august, de către puterile Axei, Dictatul de la Viena. Act nedrept, una din cele mai brutale încălcări de suveranitate pe care le-a înregistrat vreodată istoria relațiilor internaționale, odiosul arbitraj stîrnește revolta întregului popor. „Partidul comunist, numeroase cercuri politice, MADOSZ-UL și alte organizații democratice și patriotice, inclusiv grupuri ale armatei — arată secretarul general al partidului în **Expunerea la aniversarea a 45 de ani de la crearea P.C.R.** — s-au ridicat împotriva dictatului, au organizat în diferite centre ale țării puternice manifestații populare, au cerut să se treacă la lupta armată pentru apărarea integrității și suveranității patriei”.

Arbitrajul de la Viena revoltă profund rindurile arma-

tei române. „N-avem nimic de dat nici acum, nici în viitor și niciodată” — declară generalul Corneliu Dragalina, făcîndu-se ecoul sentimentelor ostașilor săi. Generalul Gheorghe Mihail — șeful Marelui Stat Major — înmînează o notă Consiliului de Miniștri la 24 august 1940. În interesul apărării patriei, arată nota, „politica se poate bizui pe armată fără nici o reticență, găsind totodată și un sprijin necondiționat în populația Transilvaniei. Armata e bine pregătită, cu moralul nezdruincat și dornică de acțiune, așa încît ea este gata [...] să apere teritoriul național”.

În ciuda acestei hotărîri unanime a poporului de a apăra independența și integritatea patriei, o multitudine de factori determină guvernul carlist să cedeze în fața presiunii statelor fasciste. Izolarea externă a României, dar și măsurile represive luate de regi-

mul dictaturii regale împotriva forțelor democratice în vara anului 1940 și mai ales internarea în lagăre și închisori a unui mare număr de comuniști și antifasciști, slăbesc considerabil capacitatea de rezistență națională, tocmai în momentul în care pericolul agresiunii hitleriste devine atât de evident. În această situație, ascensiunea elementelor fasciste din România spre putere este mult ușurată, iar dominația Germaniei hitleriste se întinde ca o pecingine spre Balcani. În septembrie 1940, prin instaurarea dictaturii militar-fasciste, începe perioada cea mai neagră din istoria României. Comuniștii se angajează însă ferm în luptă și — în grelele condiții create — cu prețul unor mari sacrificii își vor îndeplini menirea lor de catalizatori și organizatori ai luptei poporului român pentru redobîndirea independenței naționale.

„LANCU NU MAI ERA AL MOTILOR, ERA AL ÎNTREGULUI POPOR“

Academician ȘTEFAN PASCU

Se împlinește în acest an, un secol și jumătate de la nașterea lui Avram Iancu*. De la nașterea unuia din cei mai iubiți și mai stimați, mai vrednici și mai mândri dintre eroii și martirii neamului nostru. De la nașterea aceluia care, încă în timpul vieții, la vârsta tinereții celor 24 ani de abia trecuți, era cinstit și venerat, ascultat și urmat cu încredere și credință de multimele obidite, care vedeau în el înfrunzirea gândurilor și dorurilor lor, strădanilor și năzuințelor lor, vitejei și jertfei lor. Avram Iancu, tânărul moș umblat pe la școlile înalte ale vremii, pentru a culege din cărți învățături folositoare poporului, care a rămas însă moș prin întreaga sa ființă, gândire și mentalitate, purtare temerară și cuget curat. Întreaga sa viață scurtă în ani, dar bogată în fapte, a fost un legământ pentru împlinirea unui mare destin: înfrunzirea în gând și faptă a vrerilor și nădejdlor celor mai curate, a luptei și jertfei eroice a poporului muncitor.

Scurt la vorbă și mare la faptă

Dacă acordăm crezare amintirilor unor contemporani, cunosători ai gândurilor și gândirii lui, interlocutori sau martori oculari, Avram Iancu, încă la vârsta copilăriei, măturase cu mândrie a fi „nepotul” lui Horea, iar mai târziu, dar nu prea târziu, la 23 ani, proclama scrișind din dinți cu minie și îndrăjire, că tiranii nu pot fi îngenunchați cu argumente filozofice ci cu lancea, ca Horea. Va fi rostit sau nu, ca elev și ca practicant de avocat asemenea vorbe, nu se poate confirma prin alte mărturii. Că va fi gândit astfel și va fi socotit astfel, îndoială nu poate fi. Îndoială nu poate fi, deoarece tot ce a plănuț și întreprins, tot ce a înăptuit, a fost în consens cu gândurile și faptele înaintașului său. În condiții și cu mijloace superioare, pe măsura vremurilor, mult schimbate în comparație cu vremea lui Horea. Trecuseră mai mult de șase decenii și jumătate și în acest răstimp, oricât s-ar fi mișcat lumea

atunci de încet, n-a putut fi oprită în loc. Și n-a fost oprită. Dimpotrivă, anii deceniilor 4 și 5 ale secolului XIX învedeau schimbări cu pași mai grăbiți. În toată Europa și deopotrivă în țările locuite de români, vîntul libertății era tot mai îndrăzneț și cu tot mai mare putere își afirma prezența.

Norii întunecați ai întunecătelor vremuri se frământau, se agitau, se destrămau.

Tineri ca vîrstă, maturi ca gândire, canceliștii și studenții, profesorii și avocații, preoții și învățătorii, țărani și muncitorii erau gata și pregătiți pentru ceasul cel mare. La Blaj și la Tîrgu Mureș, la Sibiu și la Brașov, la Cluj și la Abrud, pretutindenea, tinerii maturi se adună la sfat, dezbăt cu curaj și pricepere marile probleme ale zilei: libertatea socială și drepturile naționale. Simion Bărnuțiu și Ioan Păscaru la Sibiu, George Barițiu și Andrei Mureșanu la Brașov, Avram Iancu și Alexandru Papiu-Ilarian la Tîrgu Mureș, Aron Pumnul și Timotei Cipariu la Blaj, Ioan Buteanu și Florian Mică la Cluj, Petru Dobra și Simion Balint în Munții Apuseni, George Barițiu, Simion Bărnuțiu, Timotei

Cipariu, Andrei Mureșanu, Aron Pumnul — învățați de mare prestigiu, cu un palmares bogat în vrednicii — erau stimați și ascultați la orase și sate. Cuvîntul lor, rostit sau scris, era o busolă în acele zile învolburate pentru toți și pentru fiecare.

Era în ziua de 25 martie 1848. În această zi, Iancu intra în istorie și din această zi face istorie. De acum înainte întîmplările de la 1848 nu se pot înțelege în întreaga lor semnificație fără Avram Iancu, iar acesta, de asemenea, fără revoluția din 1848. Nu teoretic, nici abstract, ci practic și concret. Căci Iancu este de acum un simbol, la Cluj și la Zlatna, la Abrud și Roșia, la Blaj și la Sibiu. Prezența sa la adunările populare din Munții Apuseni, la adunarea de la Blaj din 30 aprilie avea semnificația unui program și valoarea unei victorii. O epopee și în centrul ei un erou: revoluția românilor din Transilvania — epopeea, Avram Iancu — eroul principal. De acum înainte oriunde își făcea apariția era înconjurat cu dragoste și respect, cu încredere și bucurie. De acum înainte nu mai era doar al moșilor, ci al întregului

* Vezi Magazin Istoric, nr. 9/1972.

popor român din Transilvania. Și Iancu înțelegea, intuia, era conștient de rostul și rolul său și se comporta astfel. Din nou în Munții Apuseni, când cutreieră văile și culmile, îndemnându-și oamenii — bărbați și femei, tineri și vârstnici — pentru zile hotărâte. Din nou la Blaj, la adunarea națională din 15 mai*, împreună cu prietenul și tovarășul său de credință și de luptă, Ioan Buteanu în fruntea unei cete de 10 000 oameni, ordonați, instruiți, înarmați cu ceea ce aveau, seară la îndemână.

„Astăzi cu bucurie/Românilor veniți/Pe Iancu în cîmpie/Cu toții-l însoțiți”, cântau oamenii în jurul tinărului ce nu împlinise încă 24 ani, dar care, prin figura sa mîndră și luminoasă, prin curajul și neastîmpărul său revoluționar, prin fascinația ce-o emanau ochii săi pătrunzători, cucerea mulțimile, le supunea voinței sale. A fost mare în aceste împrejurări istorice din zilele de 4-16 mai Simion Bărnuțiu, ideologul și teoreticianul, au fost mari prin învățătura și cuminenția lor George Barițiu și August Treboniu-Laurian, Timotei Cipariu și Aron Pumnul, au fost tot atât de mari tinerii canceliști, de acum tribuni adevărați, tribuni ai poporului, ridicăți de popor pe asemenea pedestal și recunoscuți de cei ce i-au înălțat: Buteanu, Papiu-Ilarian, Moldovan, Dobra și mulți alții. Între ei, pe cel mai înalt pedestal, fusese înălțat Iancu, cel mai iubit și cel mai ascultat de cei mulți.

O istorie vrednică de vrednicia lor

Mulțimile își făceau conștiente istoria. O istorie vrednică de vrednicia lor. O istorie nouă, întemeiată pe principii noi și înnoitoare: dreptate, libertate, egalitate, frățietate. Dreptate și libertate pentru cei nedreptățiți și opriți; egalitate izvorită din dreptul natural, din drepturile omului, întemeiată pe muncă cinstită și pe vrednicie în locul privilegiilor învechite și desuete; frățietate între toate popoarele pe temeiul dreptului firii, potrivit căruia

* Datele sînt menționate în stil nou.

popoarele se cuvine să conlucreze, să se înțeleagă și să se înfrățască în strădaniile lor spre o viață mai bună, mai dreaptă, îndepărtînd ura și neînțelegerile dintre ele, pizma și egoismul generatoare de rele și necazuri.

Asemenea principii în acest fel înțelese i-au călăuzit lui Iancu mintea și gîndurile, fapta și acțiunile de acum înainte și pînă la sfîrșitul zilelor sale, vreme de alți 24 ani, adică încă pe atîția cîți erau atunci. În vara lui 1848, în munți, la Sibiu, la Blaj și oriunde se găsea se înfăptuia. Când își pregătea lăncierii, chemați la loagăr („în tabără”) prin focuri aprinse pe culmile înalte sau prin sunete de tunlic; cînd participa la sfatul Comitetului național ales de adunarea de la Blaj; cînd străbătea călare satele pentru a sfătui și îndemna la așteptare atentă; cînd se sfătua cu tribunii poporului pentru ce aveau de îndeplinit; cînd trimitea vorbă în dreapta și în stînga, celor ce i-o cereau și altora care nu i-o solicitau, dar cărora le era de trebuință și folos. „Iancu nu mai era al moților, era al întregului popor”. Întregul popor îi căuta gîndurile, îi asculta îndemnulurile, îi urma sfaturile. Ceea ce înfăptuise în acea vară fierbinte din 1848 în munți era o pildă și un îndemn, era o dovadă grăitoare cu privire la talentul său de organizator, la puterea sa de influențare. Erau Iancu și lăncierii săi de pe acum nădejdea zilelor de mîine. Oamenii se înstăpînesc pe drepturile lor, pe ogoare, păduri și alte bunuri ce li se cuvin, „că-s ale noastre, că avem drept firească, drept pozitiv și drept istoric, că-s ale noastre”, potrivit spuselor lui Iancu din luna iunie, la Clmpeni, în fața celor adunați. Drepturile se cudevaneau cucerite, deoarece stăpînii zilei nu înțelegeau „mersul vremii” și nu se arătau înduplecați a împlini cererile poporului. „Să vă faceți lănci și să îndreptați coasele” îndemna, de aceea, Iancu tot atunci și tot acolo.

Oamenii l-au ascultat, l-au înțeles, l-au urmat. L-au urmat încă odată la Blaj, la cea de-a treia adunare, din septembrie. Mai hotărâți și mai pregătiți a-și cucerii și apăra cu arma drepturile și libertățile. „Poporul transilvan, români,

unguri, sași — se spunea într-o scrisoare-protest a celor adunați pe Cîmpia Libertății de la împreunarea Tirnavelor — în număr de aproape 50 000 și-au lăsat copiii, casele și soțiile și s-au adunat din nou la Blaj pentru a scăpa de noua lege de recrutare, de prădăciunile, jafurile și o mie de alte nedreptăți, asupra și hoții săvîrșite pe fața de dregători și de urmași”. Se adunaseră în acele zile vreo 60 000 oameni, între care cetele moților lui Iancu erau cele mai numeroase și cele mai bine rînduite, „încît se minunară întocmai chiar și ofițerii împărătești” trimiși acolo pentru a asigura ordinea. Grijă fără rost, deoarece ordinea nu de ei putea fi asigurată, ci de cei investiți cu încredere și putere, de cei mulți și tari. De tribunii poporului, între care cel dintîi era Iancu. În acel moment, 21 septembrie 1848, poporul adunat la Blaj dorea, pretindea să i se respecte drepturile „sfinte” și dreptățile „sacre”. Iancu știa, cunoștea aceste dorinți, sintetizîndu-le apăsător într-o cuvîntare scurtă ca o poruncă: „Pretențiile noastre sînt sfinte, precum e sfîntă dreptatea și noi românii vom fi gata a le apăra cu orice preț”. Vorbele-i limpezi pentru oricine vroia să le înțeleagă au fost înțelese în înțelesul lor adevărat de cei ce le ascultasă și le pătrunseseră sensul.

**„...nu poate fi
fericire fără
libertate...”**

„Poporul cel numeros” adunat la Blaj, oferea priveliștea unei mari „tabere ostășești”. Oamenii erau acum înarmați cu lănci, furci, coase, securi — puține pistoale și puști. Tribunii deveniseră comandanți de oști, fără să-și fi înșușit din cărți la școli înalte asemenea învățători de tactică și strategie. Viața le-a fost magistră, vrerea armă de luptă, încrederea oamenilor putere învingătoare. Să înceteze teroarea, prigonirile și arestările, pretindeau mulțimile, îndemnați și îndrumați de tribunii-comandanți; să înceteze execuțiile militare pe sate și silirea nelegală la oastea kossuthystă;

să fie întronată ordinea și dreptatea; să fie despăgubiți oamenii pentru jafurile suferite; să le fie înapoiate vitele și alte bunuri răpite; să fie puși în libertate fără întârziere cei închiși; să fie desființate, iarăși fără întârziere, robotele; neînțelegerile dintre țărani și nemese, să fie cercetate de comisii mixte—români și maghiari, țărani și nemese; gărzii naționale române să fie organizate pe sate pentru apărarea vieții și bunurilor oamenilor; dietă formată din deputați români, maghiari, germani în proporția numerică a fiecărui popor; uniunea Transilvaniei cu Ungaria, hotărâtă de o dietă feudală, fără consimțământul națiunii române, aflată în majoritate absolută, e declarată lipsită de orice putere. Între cei care formulează și întăresc prin semnătură proprie aceste hotărâri era și Iancu, alături de mai vîrstnicii Laurian, Bărnăuțiu, Bălășescu și mai tinerii Axente, Brad, Pișoșiu și Tâmas. Iancu se înșiruie cel dintîi dintre tineri, după numele mai „înțeleptilor”.

În locul drepturilor pretinse de mulțimi, samavolnicile și silnicile domnesc cu aceeași ostentativitate și brutalitate. Ceea ce n-au putut obține oamenii pe calea înțelegerii vor cuceri prin puterea lor. „Salvarea generală” e proclamată de comitetul de pacificațiune ales la Blaj. Se organizează „legiuni” în frunte cu prefeți. Cea mai însemnată, cea mai bravă dintre cele 15 a fost **Auraria Gemina** cu centrul la Cîmpeni. Mai brav și mai vrednic s-a dovedit între ceilalți prefeți, prefectul Avram Iancu.

Amintindu-și de aceste zile din toamna lui 1848, peste numai zece luni, în iulie 1849, Iancu explica, justifica, apăra în fața Europei, în fața popoarelor purtarea românilor: principiile sfinte de libertate, egalitate și frățietate treziseră poporul român din „adîncirea” în care-l „apăsă răbarbarii sute de ani”. După ce „locurile cuvenite” au respins cererile românilor, ei „au ridicat arma”, și-au „vârsat singele”. Nu amăgirea Austriei a fost cauza „sculării” popoului român, ci „necunoașterea naționalității politice, tiraniile și barbariile conservatorilor și aristo-

craților transilvăni maghiari”, pe care poporul „în această epocă nu le-a mai putut suferi și de care inteligența s-a scuturit cu totul”.

Pentru aceste drepturi și dreptăți, poporul român intrădevăr și-a vârsat singele în focul revoluției. Moții lui Iancu, Buteanu, Balint și Dobra mai mult decît ceilalți. Aceștia au agitat și pe alții sub munte, în cîmpii, cu feciori, arme și provizii; ei au ținut piept asalturilor și tot ei le-au respins cu îndrăjire și cu eroism, dar și cu sacrificii și jertfe. Ei au fost cei mai bine organizați, într-o putere populară, într-o țară românească cu dregători mari și mici aleși de obște dintre cei mai vrednici, cei mai pricepuți și cei mai potiviți în acele vremuri. Potrivit gîndurilor perfecției, cuprinse într-o proclamație a lui Iancu din martie 1849, de o frumusețe etică înălțătoare, de o simțire patriotică curată și de o înțelepciune populară neînțînă, dregătorii cei noi erau datori să păzească „rîndul cel bun”. Iar „rîndul cel bun” era atunci „cînd tot omul din inimă și prin fapte bune arcinsti dreptatea, adică tot omul ar fi drept”. Aleși popoului pentru binele popoului, erau datori să lucreze pentru „fericirea de obște”, iar „fericirea de obște” se putea înfăptui numai prin „frîngerea fără-delegilor”.

O „Țară Românească”, întemeiată pe puterea popoului de jos, se înfăptuise acum pentru întîia oară peste o mare parte a Transilvaniei. O țară nouă prin cîrmuire și prin principii, prin rînduiri și înfăptuiri. Poporul era stăpîn pe munca sa, pe bunurile agonisite, pe ogorul stropit cu singe și sudoare, pe pășunile răpite. De aceea a apărut noile rînduiri, noile cuceri. Le-a apărut cu bărbăție și eroism, cu jertfe și sacrificii. Le-a apărut vreme de un an aproape prin lupte aspre, pe Mureș și pe Tîrnave, pe Someșuri și Crișuri, pe Ampoi și Arieș. În fruntea apărătorilor era Iancu, „prefect și ghînarar”, „craul munților”. În jurul său, în munți, se adună revoluționarii munteni și moldoveni, împreună hotărînd ca să fie „toți pentru unul și unul pentru toți”. „Fratele Iancu” era speranța și mîndria tuturor.

Spre Iancu își îndreaptă gîndurile înfrugurate și pașii ostentivi de atîta zăbucim istovitor romantic și revoluționar, patriotul și iubitorul de oameni și omenire Nicolae Bălășescu, în dorința sa ardentă, stăpîn de marea idee a unirii popoului român și a unității sale naționale-politice. „Unirea națională este singurul principiu de viață, singurul principiu mîntuitor pentru noi...”. Principiul întregit de altul deopotrivă de însemnat, libertatea, căci „nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere și noi românii nu vom putea fi puternici pînă nu ne vom uni cu toții într-unul și același corp politic”. Principiul mîntuitor și vrednic de încercări și stăruințe, dezbateri și zăbucim din partea tuturor celor ce le înțelegeau și le prețuiau.

Se întîlneau atunci năzuințe identice, năzuințele tuturor luptătorilor pentru libertate și dreptate socială și națională, iar nădejdea înfăptuirii lor era puterea popoului sub conducerea celui ce-o înfrunghia atunci în cel mai înalt grad, Avram Iancu. A înfrunghiat-o și a cînstit-o în focul revoluției, în lupte și bătălii, în rînduiri noi pe măsura vremurilor și a vrierilor celor mulți.

Această mare vrednicie l-a făcut vrednic de mare cinste în timpul vieții și l-a asigurat un loc ales, după 1872 cînd și-a sfîrșit zilele, în Panteonul oamenilor iluștri români și de toate neamurile, deoarece Iancu lup-tînd pentru drepturi și libertate, libertate și echitate pentru neamul său, lupta pentru întronarea acestor principii mîntuitoare pentru întreaga omenire.

Acesta a fost „Avram Iancu, marele tribun, înflăcărat luptător pentru drepturile sociale și naționale ale popoului nostru. Născut în aceeași vatră a suferinței ca și Horea, a cărui pildă revoluționară l-a îmbărbătat în acțiunile sale, Avram Iancu s-a impus în ochii contemporanilor săi ca și în ai posterității ca o figură luminoasă, expresie a luptei hotărîte și a setei de dreptate și independență națională a popoului român”. Este caracterizarea dreaptă și deplină a tovarășului Nicolae Ceaușescu, înfățișată la Țebea, în 7 octombrie 1966.

*Polonia socialistă și prietenă
și-a sărbătorit de curând
trei decenii de la eliberarea
de sub jugul fascist.
Poporul nostru împărtășește
pe de-a întregul
marile bucurii ale vieții noi
pe care o trăiește
poporul frate polonez,
așa cum într-un trecut
nu prea îndepărtat
i-a împărtășit durerile,
întinzându-i o caldă mână de ajutor.
Iată un episod concludent
în această privință.*

100 ZILE PE PĂMÎNTUL OSPITALIER AL ROMÂNIEI

A. KAREŢKI, L. EŞANU

În dimineața zilei de 17 septembrie 1939, după ce, la 1 septembrie, fără declarație de război, trupele naziste trecuseră frontiera poloneză, guvernul român a primit o cerere oficială din partea guvernului polonez, prin care acesta solicita permisiunea de a intra pe teritoriul României, împreună cu președintele Poloniei și comandantul suprem al forțelor armate ale acestei țări. În noaptea de 17 spre 18 septembrie, președintele statului polonez, Ignacy Moscicki, și mareșalul Eduard Smigly-Rydz au trecut granița prin localitatea Kutu. La Cernăuți, demnitarii polonezi au fost primiți de oficialitățile românești, președintele polonez fiind găzduit la reședința mitropolitului din localitate.

Vestea găzduirii înalților demnitari polonezi pe pământul României a fost primită cu vie satisfacție de opinia publică din țara noastră. Cezar Petrescu, dînd glas sentimentelor generale de prietenie ale românilor, scria în acele zile, într-un articol semnificativ intitulat **Omenie, ospitalitate, neutralitate**: „Ni s-a cerut ospitalitate pentru șeful statului

și membrii guvernului polonez, care se refugiază pe pământul României. Ospitalitatea e în firea noastră... Răspunzînd unei sacre datorii de umanitate care depășește liniile hotarelor și fronturilor, limanul de omenie la noi l-au căutat și l-au cerut cei dintii crunt loviți ai războiului”.

Opinia publică din România a salutat poziția adoptată de

guvern, elogiînd totodată sprijinul acordat de populație refugiaților polonezi. „Tot ce putem să le dăm cu mîini largi acestor reprezentanți ai unei națiuni de care ne leagă veacuri de luptă — scria marele istoric Nicolae Iorga — le vom da”.

Trebuie spus, de altfel, că atitudinea guvernului român, care avea la bază dorința una-

nimă a poporului de a-i ajuta pe refugiații polonezi, sentimentele de solidaritate ale unor largi cercuri politice, reprezenta un act de mare curaj în acele zile de tot mai accentuată izolare a României pe plan extern.

Loialitatea Bucureștilor...

Atacarea Poloniei de către Germania hitleristă a dat naștere în România unei atmosfere generale de solidaritate cu lupta poporului polonez. El însuși amenințat de agresiunea hitleristă, poporul nostru, prin reprezentanții săi cei mai fideli, comuniștii, a înfierat agresiunea hitleristă și s-a declarat solidar cu țara vecină. Într-un manifest editat de Comitetul Regional Moldova al P.C.R. la 2 septembrie 1939, intitulat **Iubitori de țară**, se arăta: „Poporul polonez este victima celei mai sălbaticе agresiuni hitleriste. Războiul cel mai crâncen amenință aruncarea omenirii în barbaria fascistă. Ridicați-vă cu toții pentru a asigura țării voastre o apărare împotriva agresiunii fasciste”. Condamnând acțiunile cotropitoare ale naziștilor, **Scînteia** din 8 septembrie 1939, scria: „Comuniștii din România înfierează agresiunea ucigătoare a lui Hitler contra poporului polonez și vor lupta

contra Germaniei fasciste și imperialiste”.

Alte publicații au exprimat, de asemenea, starea de spirit a opiniei publice profund ostilă hitlerismului și de largă simpatie cu țara greu lovită. „Poporul polonez se apără — se arăta într-un articol publicat în ziarul **Iașul** din 3 septembrie 1939. Și ceea ce apără el, sînt înseși condițiile existenței lui ca națiune: integritate, suveranitate și demnitate națională”.

Guvernul român, stabilindu-și coordonatele activității sale politice în concordanță cu sentimentele de simpatie ale opiniei publice, a căutat, în același timp, să găsească soluții cît mai adecvate intereselor țării în condițiile extrem de complexe ale situației internaționale de atunci. În primele zile ale războiului, el a permis chiar tranzitul de armament spre Polonia. Ambasadorul polonez la București, contele Roger Kaczynski, telegrama la Varșovia, la 3 septembrie: „Am vizitat azi pe primul ministru [Armand Călinescu — n.r.]. Și-a exprimat aprecierea, admirația și bunăvoința prietenească a României, care și-a găsit expresia în acordarea tranzitului de armament către Polonia. A amintit că trimisul german [la București, Wilhelm Fabricius — n.r.] a protestat împotriva acestui fapt. Primul ministru,

ca răspuns, i-a declarat, în scopul evitării oricăror dubii că România este hotărîtă să acorde Poloniei tranzitul în prezent și în viitor. I-am exprimat României mulțumirile sincere pentru loialitate”.

În aceeași zi, colonelul Józef Beck, ministrul de Externe polonez, telegrama ambasadorului de la București: „Rog să transmiteți primului ministru și ministrului de Externe mulțumirile guvernului polonez pentru atitudinea luată, atitudine care nu va rămîne fără influență asupra relațiilor reciproce viitoare”.

La 4 septembrie, Consiliul de Miniștri și-a reafirmat atitudinea față de Polonia, în pofida presiunilor exercitate de Berlin, precizînd că „România își păstrează atitudinea pașnică de pînă acum și urmează acțiunea de destindere față de vecini”. Două zile mai tîrziu, în urma unui Consiliu de coroană, s-a declarat oficial neutralitatea statului român.

...și amenințările Berlinului

Atmosfera din țara noastră a stîrnit serioase nemulțumiri la Berlin. Cercurile din capitala Germaniei naziste erau furibunde la perspectiva unui refugiu în România al președintelui și guvernului polonez.

Legăția germană din București a primit o telegramă, în ziua de 9 septembrie, prin care se comunica intenția Reichului de a sili România să interzică accesul demnitarilor polonezi pe teritoriul său: „Vă rog să comunicați guvernului din București — glăsuia telegrama — că noi primim acordarea de azil guvernului polonez ca un act care contravine întru totul neutralității. Dacă guvernul polonez vrea să-și părăsească țara acum, el nu se poate stabili într-o țară neutră”.

În acele zile, guvernul și președintele Poloniei se aflau refugiați aproape de granița cu România. Încă din 10 septembrie, automobile, căruțe și oameni pe jos, venind din regiunile Wolinie și Podoliei, se scurgeau spre frontiera română. Așadar, exodul populației, militarilor și chiar al unor demnitari polonezi spre țara noastră începuse. Între guvernele român și polonez aveau loc schimburi de mesaje, care, din motive lesne de înțeles, erau strict secrete.

O telegramă din 12 septembrie, trimisă de ministrul de Externe nazist, Joachim von Ribbentrop, ministrului german de la București, W. Fabricius, releva foarte clar atenția cu care guvernul hitlerist urmărea evenimentele: „Toate semnele [...] arată că resturile armatei poloneze, guvernul polonez și conducerea supremă a armatei poloneze intenționează trecerea în România”. Declarațiile ministrului de Externe român*, arăta în continuare Ribbentrop „nu mulțumesc pe deplin cerințele noastre”. Șeful diplomației hitleriste indica Legăției germane să acționeze în așa fel încât guvernul român „să nu primească guvernul polonez și conducerea supremă a armatei poloneze”, pentru ca acestea să poată fi capturate de

trupele naziste pe teritoriul polonez. Este semnificativ faptul că Berlinul era mai mult decât convins că, în ciuda presiunilor sale, guvernul român își va menține poziția. Numai așa se poate explica indicația pe care Ribbentrop i-o dădea lui Fabricius ca demnitarilor polonezi care „vor ajunge pe teritoriul român”, să fie internați și supravegheați „foarte strict” de guvernul de la București, Berlinul urmărind să-i scoată măcar în acest fel din desfășurarea evenimentelor. În această privință, se cerea lui Fabricius să obțină „declarații serioase” din partea cabinetului român.

Presiunile exercitate de Germania nazistă au creat serioase dificultăți guvernului român, dar nu i-au anulat conduita pe care și-o stabilise și care era în deplină concordanță cu sentimentele întregului popor.

La 14 septembrie, un tren de 12 vagoane transportând tezaurul Poloniei a sosit la Cernăuți. În pofida cererilor germane de a-l bloca, autoritățile românești l-au îndreptat imediat spre Constanța**. Pentru o mai bună conlucrare, generalul Gabriel Marinescu a fost trimis la granița cu Polonia, ca reprezentant al guvernului, spre a organiza primirea refugiaților polonezi. Tot aici a sosit și ambasadorul român Vasile Grigorcea, care, împreună cu ministrul de Externe polon Beck, a perfectat intrarea în România a președintelui Ignacy Moscicki și a guvernului său. În acest sens, Grigorcea a transmis părții poloneze că „guvernul român este gata să acorde președintelui Moscicki și membrilor guvernului polonez ospitalitate pe teritoriul României în legătură cu tranzitul spre una din țările neutre...”. Rezultatele convorbirilor dintre cele două părți au fost consemnate în Comunicatul oficial al Consiliului de Miniștri din 15 septembrie (la punctul 3 se anunța hotărârea guvernului român de a acorda dreptul de intrare în țară demnitarilor polonezi). Textul comunicatului a fost redactat în-

tr-o manieră care să nu permită Germaniei să acuze România de încălcarea principiilor neutralității. Dealtfel, într-o convorbire pe care ministrul de Externe român Gr. Gafencu o avusese cu Fabricius în ziua de 14 septembrie, acesta îi comunicase hotărârea cabinetului român și adăugase: „Dacă unele din persoanele civile vor avea dorința să plece în străinătate, nu li se va putea refuza acest lucru, deoarece încă de la trecerea peste graniță ele sînt persoane private și nu membri ai guvernului și nu vor putea activa politic în România”. Pentru a para presiunile Berlinului s-au dat asigurări că vor fi respectate strict principiile neutralității.

Pretenții fără temeiuri juridice

Prezența înalților demnitari polonezi pe teritoriul României crea o situație juridică din cele mai complexe, agravată mult de pretențiile germane de a nu li se permite plecarea din țară. Un principiu de necontestat al dreptului internațional preciza că puterea neutră trebuie să se abțină de la orice act care ar spori forța unuia dintre beligeranți. Respingînd pretențiile germane, guvernul român își găsea suport juridic în dispozițiile **Convenției nr. 4** privitoare la legile și uzanțele războiului și în **Regulamentul** anexat acesteia, precum și în **Convenția nr. 5** referitoare la drepturile și îndatoririle neutrilor în caz de război. Ambele documente, semnate la Haga în 18 octombrie 1907, se referă la internarea obligatorie a forțelor armate ale beligeranților și nu a persoanelor civile. Așadar, dintre conducătorii polonezi refugiați pe teritoriul României, doar mareșalul Smigly-Rydz, din pricina calității sale de șef al armatei, n-ar fi putut părăsi teritoriul român pe durata războiului. Dar și în această situație se putea găsi o soluție. Din interpretarea articolului 11 al **Convenției nr. 5** reieșea că, în anumite cazuri, chiar militarii refugiați într-o țară neutră, cu acordul guvernului acesteia, puteau părăsi teritoriul respectiv

* În timpul intervenției făcute de Fabricius, la solicitarea superiorilor săi, pe lângă guvernul român, ministrul de Externe al României, Grigore Gafencu, după cum raporta însuși Fabricius — „mi-a repetat principiile referitoare la tratarea refugiaților din Polonia. Armata poloneză va fi dezarmată și internată în interforul țării. Membrii guvernului li se interzice orice fel de activitate, de asemenea li se interzice folosirea legăturilor prin radio și telefon cu străinătatea”.

** Vezi articolul **Tezaurul Băncii Poloniei străbate România**, în **Magazin Istoric**, nr. 7-8/1968.

Inceput cu ziua de 5 noiembrie 1939, Ignacy Moscicki s-a stabilit la Craiova, în Palatul Mihail

În p. 14: bombardamente ucigătoare efectuate de naziști asupra Varșoviei

În p. 15: Ignacy Moscicki (stînga) și un grup de refugiați polonezi bucurîndu-se de caldă ospitalitate românească

(clauza a fost folosită, dealtfel, din plin de guvernul român în cazul a zeci de mii de militari polonezi — ofițeri și soldați — plecați din țara noastră în diverse țări ale Europei).

Acordarea refugului în aceste condiții reprezintă, așadar, altă o manifestare a sentimentelor umanitare, dar mai ales un atribut de necontestat al independenței și suveranității statului.

La 18 septembrie, președintele statului polonez a transmis, de la Poșta din Cernăuți o proclamație presei, privind continuarea războiului, iar membrii guvernului și-au menținut atribuțiile constituționa-

le, politice și administrative ca guvern în exil. Atitudinea lor a izvorât din dorința de a-și păstra autoritatea în vederea unor acțiuni politice de viitor. Guvernul român a considerat că nici acestea nu pot constitui un temelie juridică pentru justificarea pretențiilor germane de a nu se permite demnitarilor polonezi să plece din țara noastră.

Germania însă a inițiat noi presiuni. La 22 septembrie, Ribbentrop a cerut lui Fabricius să anunțe guvernul român că acordarea vizei de plecare demnitarilor polonezi „ar fi privită ca o acțiune ostilă și o lezare a neutralității”.

În după-amiaza zilei de 18 septembrie, Ignacy Moscicki, împreună cu însoțitorii săi, a fost transportat cu un tren special de la Cernăuți pînă la Piatra Neamț, unde a sosit în seara aceleiași zile și a fost cazat la Palatul regal de la Bicaz. Împreună cu el au sosit la Bicaz soția sa, miniștrii Alexander Bobkewski și Stanislaw Lepkowski, un consul, doi ofițeri din suită, un preot, un medic și personal de serviciu. Permanent, președintele Moscicki a fost însoțit de un secretar de legatie din partea guvernului român.

Imediat după sosirea la Bicaz, Moscicki a început o intensă activitate politică. În ciuda protestelor Germaniei, el a avut numeroase convorbiri telefonice cu Ambasada Poloniei din București, cu orașul Slănic Moldova, unde se aflau membrii guvernului, cu Cernăuți și alte orașe din țară. Nu numai că aceste convorbiri au fost cunoscute de guvernul român, dar, la 20 septembrie, Armand Călinescu a aprobat și convorbirile cu străinătatea, cu condiția ca acestea să se efectueze numai de la Prefectura județului. La Bicaz au venit diferite personalități poloneze, iar unii dintre membrii anturajului lui Moscicki au primit, la rîndu-le, permisiunea de a se deplasa la București.

La 30 septembrie 1939, agențiile de presă au anunțat demisia lui Ignacy Moscicki din funcția de președinte al Poloniei, locul lui fiind luat de Wladislaw Raczkiewicz. Noul președinte s-a bucurat, de asemenea, de ospitalitatea românească și la momentul potrivit i s-a creat posibilitatea de a pleca din țară. Aceasta a constituit un nou act de curaj din partea guvernului român, o manifestare viguroasă a poziției sale antihitleriste.

După aceste evenimente, guvernul țării noastre a continuat să aibă o atitudine prietenească față de fostul președinte polonez, pregătind cu atenție momentul cînd ar fi putut părăsi teritoriul românesc. Pentru a-i facilita ieșirea din țară, la 4 noiembrie s-a hotărît mutarea sa la Craiova, oraș apropiat de granița cu

Iugoslavia. Cu organizarea deplasării a fost însărcinat comisarul general pentru evidență și asistența refugiaților polonezi, locotenent-colonelul Hagi Stoica. Fostul președinte, împreună cu o suită de 15 persoane, a călătorit cu două vagoane (unul ministerial — pus la dispoziție de ministrul de Externe român — celălalt de clasa I), însoțit tot parcursul de C. Rosetti, funcționar superior în Ministerul Afacerilor Externe. Toate cheltuielile ocazionale de transport au fost suportate de Președinția Consiliului de Miniștri, paza fostului președinte și a suitei sale revenind autorităților noastre:

În cel mai strict secret

Sosit la Craiova în noaptea de 5 noiembrie 1939, Moscicki a fost condus la reședința ce-i fusese desemnată în impunătorul Palat Mihail (azi muzeu de artă). Guvernul român, acceptând intrarea în țară a demnitarilor polonezi, își asumase în mod firesc și obligația de a veghea asupra lor. În acest scop, un grup de polițiști a fost însărcinat să asigure paza reședinței lui Moscicki. Măsurile erau cu atât mai îndreptățite, cu cât națiștii nu s-ar fi dat în lături de la organizarea unui asasinat. În rapoartele și notele informative ale Legației germane din București nu apare menționată locuința lui Moscicki la Craiova, ceea ce ne îndreptățește să afirmăm că hiteriștii nu cunoșteau noua reședință a fostului președinte.

Sosirea lui Moscicki în Craiova a marcat o nouă perioadă de intense contacte politice. La Palatul Mihail au sosit prefectul județului și alți reprezentanți ai autorităților locale, locotenent-colonelul Hagi Stoica, reprezentanți ai refugiaților, trimisul papei, Filippi Cortezi, reprezentanți ai Ambasadei poloneze din București, ziariști străini. Fostul președinte și suita sa s-au folosit totodată intens de legăturile telefonice și telegrafice pentru schimbul de informații cu alte țări.

În ziua de 24 decembrie 1939, colonelul Romulus Di-

mitriu, prefectul județului Olt, s-a prezentat la Moscicki, din însărcinarea regelui, pentru a-i transmite urări cu prilejul Crăciunului. Impresionat, oaspetele a transmis, la rîndu-i, monarhului, urările și mulțumirile sale. Starea sănătății lui se agravase. „Tot timpul conversațiunii — relatea trimisul regelui — avea un tremurător îngrijorător și părea cumplit istovit fizicește; are absolută nevoie să fie îngrijit de specialiști pentru a-și putea prelunge viața”.

În sedința secretă a Consiliului de Miniștri din 23 decembrie 1939 guvernul a hotărît să ia măsurile necesare pentru a asigura plecarea lui Moscicki din România, asumîndu-și totodată toate consecințele ce ar fi decurs dintr-o astfel de hotărîre.

Însoțirea din țară a fost perfectată pentru ziua de 25 decembrie.

Nici de această dată, Legația germană n-a cunoscut intențiile guvernului nostru decît în seara zilei de 25 decembrie, cînd a fost informată chiar de autoritățile române. După plecarea trenului din Craiova, ministrul român de Externe, l-a chemat pe Fabricius, spre a-i comunica hotărîrea guvernului, adoptată cu două zile în urmă, în legătură cu plecarea fostului președinte al Poloniei. Din telegrama expediată la Berlin în orele imediat următoare, rezultă foarte clar iritarea diplomatului hitlerist, pus de guvernul român în fața unui fapt împlinit. Fabricius i-a reproșat ministrului român că s-a luat o astfel de hotărîre „fără o prealabilă discuție cu noi”. „Această hotărîre depășește neutralitatea...” „N-am putut înțelege — raporta el — cum de s-a putut trece peste promisiunile de neutralitate. Au vrut să ne pună în fața unui fapt împlinit”.

În cursul aceleiași întrevăderi, Fabricius a cerut ministrului român să ia măsuri urgente pentru a opri ieșirea trenului din țară. Propunerea era — evident — irealizabilă. Trenul nu mai putea fi oprit. În mod deliberat, guvernul român înștiințase Legația germană exact în clipa cînd trenul ajunsese la graniță. La ora cînd avea loc convorbirea,

regele și membrii guvernului erau deja în vacanță.

Reacția Berlinului a fost promptă. Ribbentrop a transmis urgent instrucțiuni Legației hitleriste din Berna spre a cere guvernului elvețian să interzică orice activitate politică lui Moscicki și să nu permită plecarea lui în altă țară. În ziua de 28 decembrie, Ribbentrop a trimis o telegramă la București: „Rog a se comunica ministrului de Externe [român — n.r.] în numele meu adinca mea mîhnire pentru nerespectarea promisiunii date și a se adăuga că n-ar putea rămîne fără urmări, dacă un asemenea caz s-ar repeta”.

Atitudinea prietenească a guvernului român, sprijinul acordat de întregul nostru popor refugiaților polonezi într-unul din cele mai tragice momente ale istoriei patriei lor, au fost apreciate cu sentimente de recunoștință și mulțumiri călduroase din partea acestora. Încă în toamna anului 1939, autoritățile române au primit numeroase elogiuri, atît din partea polonezilor refugiați, cit și a unor personalități din diferite țări sau reprezentanți ai Crucii Roșii internaționale, care, venind în țara noastră, s-au convins la fața locului de grija și atenția cu care erau înconjurăți reprezentanții poporului polon. Nunțul apostolic Filippi Cortezi, după ce vizitase taberele de militari polonezi internați în România, precum și o parte din civilii aflați aici, pe însuși Ignacy Moscicki, a considerat de datoria sa să aducă public „mulțumiri autorităților și poporului român pentru spiritul larg de ospitalitate acordat în împrejurările actuale acestor refugiați”. Mareșalul Smigly-Rydz — el însuși refugiat în România — a mulțumit pentru felul în care a fost primit și tratat de români „în timpul acestor zile de mare tragedie”.

Atitudinea guvernului și populației țării noastre față de președintele Poloniei și de membrii guvernului acestei țări, în clipe de grea cumpănă chiar pentru soarta României, s-a înscris ca o pagină lămuritoare în relațiile dintre cele două națiuni, ca o manifestare viguroasă a sentimentelor de umanitate, libertate și demnitate națională.

Reforma agrară: 1864

„CEA DINTÎI ȘI CEA MAI MARE LIBERTATE CE SE DASE“

ION BULEI

„...Am venit în această Adunare și am zis că dacă ea tratează această cestiune [rurală — n.n.] ca o cestiune de avere, noi, ca români o vom primi, o vom trata azi, mâine, în sfârșit pînă cînd vom fi pe aceste bănci, ca o cestiune națională, o cestiune din cele mai mari de la care depinde toată avuția, independența și forța acestor 5 milioane de români ce locuiesc într-această țară și pe care d-voastră îi priviți ca pe niște paria...“.

Cu aceste cuvinte dreptre întîmpina M. Kogălniceanu, la 13 aprilie 1864, Adunarea deputaților, potrivit rezolvării în spirit democratic a chestiunii agrare, a celei mai importante probleme menită — potrivit concepțiilor sale și ale domnitorului Alexandru Ioan Cuza — să reazeze societatea românească pe baze moderne.

Cai de poștă pentru deputații moldoveni

În 1862, reforma agrară se izbise de reacționarismul unei camere în care marea proprietate era aproape sin-

gura reprezentată. La 1864, o întîmpina același reacționarism, mai slab organizat, dar nu mai puțin violent. Căci era în vigoare aceeași Convenție de la Paris din 7/19 august 1858*, care, prin stipulațiile sale electorale, întemeiate pe un cens** foarte ridicat,

limitase alegerea membrilor Parlamentului la aria îngustă a celor bogați. Din această cauză, orice încercare de reformare mai adîncă a țării se lovea de potrivnicia unor adunări în care majoritățile erau întotdeauna de dreapta. Prin închegarea coaliției opoziționiste a conservatorilor cu liberalii-radicali îndreptată

* Vezi Magazin Istoric, nr. 5/1973.

** Vezi Magazin Istoric, nr. 8/1973.

împotriva domnitorului, rezistența acestor majorități sporise mult. Domnitorul Cuza se convinsese că în calea intențiilor sale reformatoare, Parlamentul astfel ales era o piedică peste care nu se putea trece decât printr-un „act de energie”. Mai ales nerăbdarea maselor țărănești, gata în orice moment să izbucnească, îl îndemna la o schimbare a statutului de organizare a țării ce să-i îngăduie punerea în practică a unor reforme esențiale, în primul rând a reformei agrare. În acest scop, la 11/23 octombrie 1863, din mica minoritate a Adunării favorabilă lui îl numește pe M. Kogălniceanu, prietenul și colaboratorul său apropiat, în fruntea unui guvern format din personalități politice devotate domnitorului și care nu făceau parte din Cameră. Cu acest guvern, Al. I. Cuza face o ultimă încercare de reformare a statului român prin menținerea cadrului constituțional statornic de Convenția din 1858. Dar... va izbucni oare guvernul Kogălniceanu să treacă legea agrară, principalul punct al programului său, printr-o adunare a cărei rezistență era mare și înversunată?

La 16 martie 1864, M. Kogălniceanu prezenta deputaților Proiectul legii rurale. Țăranii erau declarați eliberați de sarcinile feudale (clacă, dijmă, podvezi, monopoluri etc.) și se împroprietăreau pe loturile de pământ ce le aveau în folosință — „pogoanele legiuite” — în virtutea așezămintelor agrare din 1851, întregite, acolo unde era cazul și care difereau ca întindere după numărul de vite ale clăcașului și după regiune. Pentru pământurile expropriate, țăranii trebuiau să plătească o despăgubire destul de ridicată, cu o dobândă de 5 la sută, timp de 20 ani. Primul ministru cere deputaților să lase la o parte celelalte probleme, pentru a se ocupa de îndată de această lege, „cea mai națională ce s-a înfățișat vreodată veri unei Camere”. Lascăr Catargiu solicită însă amânarea, pretextând că lip-

sesc mulți deputați de peste Milcov și nu se poate discuta o lege așa de importantă în absența lor. Primul ministru admite amânarea și declară că va pune la dispoziția deputaților moldoveni cai de poștă pentru a se deplasa în Capitală. El nu admite însă cererea deputatului Al. Vădescu care propune amânarea discuțiilor pentru după Paști (20 aprilie). În încheierea dezbaterilor deputatul Picleanu dă citire unei propuneri prin care Adunarea autorizează biroul să convoace telegrafic pe toți deputații absenți pentru a lua parte la dezbaterile și votarea legii.

Și, în vreme ce Camera își acordă o amănare, Proiectul de lege rurală se bucură de mare publicitate. Pentru a-și alina masele, Kogălniceanu tipărește proiectul în **Monitorul oficial**. El e citit în toate bisericile din sate. Pretutindeni e comentat.

Mulțimea și dreptul

La 13 aprilie 1864, „ceștiunea aceea care conține în ea viața sau moartea României...”, cum scria ziarul **Românul**, este la ordinea zilei. Încă de dimineață, grupuri de bucurători se îndreaptă spre Dealul Mitropoliei. Printre ei și cîteva cete de țărani. Tribunalele rezervate publicului sînt neîncăpătoare. Mulți rămîn în curte, în așteptare. Pe la 11 încep să sosească deputații. La orele 12 ședința se deschide.

Din fotoliul prezidențial, C. Crețulescu, unul dintre cei patru vicepreședinți, dă cuvîntul lui Vasile Boerescu. Fostul rosetist și actualul conservator de centru dreapta, principalul purtător de cuvînt al majorității conservatoare a acestei Camere citește raportul Comitetului (format din Lascăr Catargiu, D. Cornea, I. Ghica, C. Crețulescu, V. Boerescu și I.C. Brătianu) însărcinat de Adunare cu cer-

cetarea Proiectului de lege rurală. Comitetul — spune raportul — respinge „dispozițiuni însemnate” din proiectul guvernului, deoarece le consideră de natură a compromite interesele societății românești în organizarea ei, lovind în marii proprietari. Raportorul se leagă de faptul că Proiectul de lege agrară este prezentat Adunării fără o expunere de motive. Pentru toată lumea însă prevederile și spiritul Proiectului de lege propus de Kogălniceanu sînt foarte clare, dar deputații moșieri, nevrînd să-l accepte, caută într-o chestiune formală un nou motiv ca să-l respingă. Speriați de ecoul foarte puternic pe care îl are proiectul guvernului în mase, marii proprietari, prin reprezentanții lor din Comitet, reproșează vehement guvernului că a publicat proiectul în **Monitorul oficial** înainte ca acesta să fi fost votat și sancționat. Și ei vor „rezolvarea” problemei agrare, spune Boerescu, dar „cu înțelepciune și prudență, fără zgomot, fără zguduire, fără ațîțare de pasiuni”, cu alte cuvinte, fără consultarea și știința maselor, a milioanelor de țărani pe care el îi numește „mulțimea foarte brută care nu constituie dreptul” și mai ales fără ca reforma să știrbească prea mult din marile latifundii.

În ce mod vor marii proprietari să rezolve chestiunea rurală o dovedește cu prisosință proiectul cu care vin în Adunare, și pe care îl expune Boerescu în numele Comitetului. Prin el, spiritul burghez al proiectului de lege propus de Kogălniceanu este răsturnat. În loc de o împroprietărire a țăranilor pe „pogoanele legiuite”, adică pe loturile la care, potrivit numărului de vite, au dreptul, majoritatea conservatoare a Camerei admite împroprietărirea numai pe un lot, egal pentru toți, de aproximativ patru pogoane, fapt care reduce la jumătate suprafața destinată exproprierii. Cum această împroprietărire este cu totul insuficientă, neaopărînd decât în mică măsură nevoia de pământ a țăranilor,

Comitetul propune aşezarea unor învoielii între ţărani şi proprietari. Plata despăgubirilor de către ţărani, după proiectul majorităţii, urmează să se facă nu în 20 ani, ci în 7 şi nu cu 5 la sută dobândă, ci cu 8 la sută, iar titlurile de creanţă trebuie să fie garantate de stat. Mai mult, pentru a menţine moşile la dimensiuni cât mai aproape de cele existente, în locul pământului dat ţăranilor, Comitetul propune ca la sfârşitul fiecărui an statul să pună în vânzare către marii proprietari cîte 150 mii pogoane din pământurile sale. Aşadar, un proiect de lege rurală boieresc de la un capăt la altul.

Liberalii radicali, deşi în alianţă cu conservatorii, nu sînt de acord cu aliaţii lor. „Proiectul majorităţii este în contra legilor în fiinţă, în contra dreptăţii, în contra marilor interese publice şi naţionale [...]”, peste puţinţă de a se aplica — scrie C.A. Rosetti în **Românul**, citindu-se, din acest punct de vedere, pe o poziţie mai de stînga decît ceilalţi conducători ai grupării liberal-radicală. Dar în loc să sprijine guvernul în atît de importanta problemă rurală, în a cărei rezolvare sînt şi ei interesaţi, cei mai mulţi dintre liberalii-radicali sacrifică interesele ţărănimii pe altarul înţelegerii lor cu conservatorii, de care nu vor să se rupă. Prin I.C. Brătianu vin şi ei în Adunare, la 13 aprilie, cu un proiect agrar propriu. Este o manevră care face, în fond, jocul majorităţii, slăbind poziţia guvernului Kogălniceanu, deşi proiectul expus de I.C. Brătianu nu prezintă deosebiri esenţiale faţă de acela guvernamental. Principala diferenţiere constă în faptul că, în unele din prevederile sale, e mai restrictiv: loturile de împroprietărire nu sînt cele legiuite, ci acelea lucrate efectiv, ceea ce, în multe cazuri înseamnă mai puţin decît este prevăzut în proiectul guvernului, terenurile de casă şi grădina ale ţăranilor sînt mai reduse, sistemul de despăgubire apare mai favorabil stăpînilor de moşii etc...

În atmosfera ostilă din Adunare, primul ministru Kogălniceanu urcă la tribună. Răspunde majorităţii conservatoare cu talent şi competenţă. De ce proiectul său n-are expunere de motive? Pentru că n-are trebuinţă de dînsa, pentru că chestiunea rurală nu este nouă pentru nimeni şi „fiecare are în inima lui, în aducerea sa aminte şi motivele şi expunerea şi principiul şi spiritul”. Vede că opoziţia se împotrivesc proiectului şi sensului său; dar — întreabă el — este cineva care să se fi îndoit asupra laturii democratice a unui proiect de lege agrară datorat guvernului condus de M. Kogălniceanu? Din 1837 încoace, el, Kogălniceanu a fost întotdeauna pentru împroprietărirea ţăranilor şi toate luptele pe care le-a dus şi toate duşmăniile sale acestei idei de împroprietărire i le datorează. „El bine, cînd, din mica minoritate am fost chemat la minister, cum socotiţi d-voastră că aveam să vin să-mi abjur credinţele vieţii mele întregi?” Kogălniceanu acceptă ca în chestiunea despăgubirii, a eşalonării ei, a dobînzii să discute cu Camera, pentru a găsi o soluţie mai împăciuitoare — singura concesie pe care o face — cu condiţia însă ca să nu se sporească darea ţăranului, „căci e destul de mare chiar astfel cum e pusă de guvern”, dar nu acceptă, nu poate accepta să se discute asupra lotului de pămînt sau pogoanelor legiuite pe care urmează să se facă împroprietărirea. „Faceţi împroprietărirea — se adresează el deputaţilor — şi de voiţi să vă binecuvînteze ţara întreagă [...] nu intraţi cu prăjina în ogorul ţăranului [...], nu măsurăţi [...] Nu luaţi nimica din mîna ţăranului. N-aveţi dreptul...”

Un „rege al ţăranilor“

Ca răspuns la discursul lui Kogălniceanu, D. Ghica, V. Boerescu, B. Bellu şi Gh.C. Costa-Foru cer să fie citită mo-

ţiunea pregătită din timp de ei şi depusă pe biroul Camerei. Semnată de 27 deputaţi, moţiunea, prezentată de unul din secretarii biroului, înşiruie o serie de acuzaţii la adresa guvernului, care de la început, chipurile, dăduse dovadă de arbitrar în actele sale. El a înşelat „buna credinţă” a Adunării, venind cu Proiectul de lege rurală şi servindu-se de el „ca de o armă de răzbunare şi de învrăjbire între clasele agricole şi proprietari”. Prin elaborarea şi întina publicitate a proiectului de lege, remarcă moţiunea, mandatarii naţiunii („porecliţi de sine-vă mandatarii ai naţiunii” — cum le zicea ziarul **Buciumul**, editat de C. Bolliac), sînt puşi în luptă cu puterea executivă; teama, nelcrederea sînt răspîndite „în toate cercurile societăţii”, creditul se zdruncină, ura şi răzbunarea între cei auvi şi cei neavuţi se încurajează. „S-au văzut publicate şi împrăstiate prin sate rugăciuni către Dumnezeu de a face ca să se niveleze societatea, pogorînd pe cei ridicaţi şi ridicînd pe cei prea de jos împilaţi”. Toate acestea — spune moţiunea în încheiere — determină Adunarea să declare că ministerul actual „merită toată a sa dezaprobare”. Aşadar, votul de blam. Majoritatea reacţionară a Adunării, prin glasurile lui D. Ghica, V. Boerescu, Gh.C. Costa-Foru, cere votarea urgenţei acestei moţiuni. În numele guvernului se împotrivesc dr. Ludovic Steege, ministru de Finanţe. El propune Adunării ca, înainte de orice, să discute legea rurală şi apoi să vină cu moţiunea de blam, chiar dacă unele prevederi ale proiectului agrar, emanaţie a întregului guvern, nu sînt pe gustul Camerei. Sînt însă în interesul ţării şi ar fi „o crimă în contra naţiunii a lăsa abandonată cestiunea cea mai mare, cea mai serioasă care v-a preocupat vreodată”. Ori-ce aminare a rezolvării problemei agrare, declară Steege, făcînd aluzie la nerăbdarea maselor ţărăneşti, ar pune ţara în mare pericol.

Intervenția lui Steege stărneste unanimă aprobare și aplauze îndelungi în tribunele publicului. Vicepreședintele Adunării intervine amenințând cu evacuarea sălii. Precizând adevărata cauză a atitudinii majorităților din Adunare, M. Kogălniceanu cere deputaților să voteze proiectul său de lege agrară fie măcar în același timp cu moțiunea de neîncredere. Încercarea se dovedește fără urmare. Gh. C. Costa-Foru îi răspunde că dacă vrea să fie un „rege al țăranilor” n-are decât să aibă o majoritate parlamentară care să-l susțină. Camera de acum, cu riscul de a fi „înnegrită” cu epitetul de „oligarhică”, va vota moțiunea și încă de urgență.

„O lege pentru țară, iar nu pentru proprietari“

Majoritatea reacționară a Adunării reclamă închiderea discuției. Dar Ion Brătianu, din „ceștiune de echitate”, consideră că, după atîta deputați care au vorbit pentru aprobarea urgenței, să fie lăsat să vorbească cineva și contra ei. Și la tribună se urcă liberalul moderat G. Vernescu. El se opune urgenței moțiunii de blam pentru că aceasta înseamnă amînarea legii rurale; combate părerea majorității după care rău a procedat guvernul că a făcut cunoscută această lege în toată țara înainte de a fi votată. Dimpotrivă, crede Vernescu, opinia publică trebuia pregătită. „Aduceți-vă aminte, domnilor, că aicea sînt puse în joc interesele celor care nu sînt de față la lucrările noastre; prin urmare, era foarte bine de a fi toți luminați”. Adunarea trebuie să dezbată legea rurală și după aceea să se pronunțe asupra moțiunii de neîncredere. Cu atît mai mult se impune aceasta, cu cît proiectul rural al majorității cuprinde dispozițiuni care „îmi displac foarte mult, pentru că nu sînt conforme cu dreptatea și cu logica”. Și atunci, „sub ce impresiune va rămîne lumea?”.

Dar moșierii conservatori din Adunare se arată mai grijulii față de interesele lor. Jecit de ce anume impresie va produce atitudinea lor în opinia publică și votează urgența moțiunii. La discutarea ei, G. Ghica, Manolache Costache-Epureanu, principele D. Ghica acuză cu vehemență guvernul Kogălniceanu de a fi stîrnit și întreținut, prin întreaga sa activitate spaima marilor proprietari, de a fi venit acum cu Proiectul de lege rurală pe care l-a aruncat ca pe un tăciune aprinzînd cele patru părți ale țării. Cu violența moșierului lezată în interesele sale, A. Sihleanu îl numește pe Kogălniceanu „călcător de lege”, incapabil de a sta pe banca ministrilor; declară apoi că mai mulți mari proprietari sînt gata pregătiți să ia drumul băniei.

Deputaților potrivnici le răspunde din nou Kogălniceanu. Cum poate Adunarea să-l învinuie că a publicat proiectul? „D-voastră nu voîți să consultați nici pe aceia care nu au dreptul nici chiar să vie la Cameră, pentru că ziceți că i-am adus cu poliția?”. A publicat proiectul ca să știe ce gîndește țăranul, ce gîndește poporul, adică „toți aceia cărora d-voastră nu dați dreptul să petiționeze, cărora d-voastră nu dați voie nici să se roage lui Dumnezeu”. Kogălniceanu respinge din nou acuzațiile care i s-au adus pentru guvernarea sa. „Voîți să mă uciideți? Dar — spune el, acuzînd spiritul egoist și îngust în care majoritatea reacționară a Camerei privește reforma agrară — toată lumea știe că aici nu este vorba de Kogălniceanu, nu este vorba de ministru, este vorba că nu voîți un minister care să trateze ceștiunea aceasta sub un punct de vedere național, care s-o apere ca o ceștiune națională, care să facă o lege pentru țară iar nu pentru proprietari”.

În încheiere, Kogălniceanu cere Adunării să-i dea cit mai repede votul de „blam”, căci „sînt foarte setos de gloria ce are să producă el”.

Pentru a atenua efectul discursului lui Kogălniceanu ia din nou cuvîntul V. Boerescu, care, atacîndu-l pe primul mi-

nistru, face iarăși apel la cunoscutele sale argumente ultraretrograde: proprietarii sînt „partea cea mai inteligentă a națiunii”, iar țăranii „sînt masa brută, sînt forța numerică” și el nu vrea „a lavi inteligența prin forța brutală...”.

În încheierea discuțiilor vorbeste Ion Brătianu. Preocupat să nu destrame coaliția liberal-radicală cu conservatorii care, pînă la urmă, după cum se știe, va duce la răsturnarea lui Cuza, el se declară împotriva guvernului, deoarece „s-a pus ca adversar ideilor și principiilor noastre”, nu a venit cu sinceritate să organizeze țara într-un mod liberal, iar din proiectul agrar a făcut o armă împotriva puterii legislative. Pe de altă parte, Brătianu se declară împotriva moțiunii de blam; el nu știe ce nou minister îi va lua locul, ce gînduri, are puterea executivă și apoi e prea clar că neîncrederea Adunării vine tocmai în momentul dezbaterii unei chestiuni mari, a chestiunii rurale.

Se pune la vot moțiunea de blam. Rezultatul: 63 voturi pentru, 36 contra. Deci căderea guvernului. Majoritatea Camerei aplaudă. E ora 7 seara, cînd ședința se ridică.

Poporul, Cuza și Kogălniceanu

„Am avut noi — cești de la 1848 — un 13 septembrie, făcă cerul să nu mai avem și un 13 aprilie” — scria C.A. Rosetti în preziua începerii dezbaterilor. În seara zilei de 13 aprilie, cei 400-500 oameni din curtea Mitropoliei îi ovacionează pe miniștri. Din imboldul studenției bucurăreștene, multă lume se adună în grădina Sf. Gheorghe. Se împart torțe aprinse. Mulțimea pornește pe străzile Capitalei. Se îndreaptă spre Palat, apoi la casa lui M. Kogălniceanu. Se aud strigăte puternice și repetate: „Să trăiască Domnitorul! Să trăiască ministrul Kogălniceanu! Să trăiască legea rurală!” Poporul Bucureștilor, ca și al întregii țări, se solidarizează cu guvernul împotriva majorității reacționare a Adunării.

A doua zi, 14 aprilie, tribuna pentru public și curtea Mitropoliei sînt din nou „în mare îmbulzeală”. Lumea a venit să vadă cine a învins, guvernul sau Camera? Pe cine a preferat Cuza?

Pe la ora 10 încep să vină deputații. Dar nici un ministru nu-și face apariția. Vicepreședintele Adunării, I. Ghica deschide ședința. Banca ministerială continuă, însă, să rămînă goală. Se hotărăște atunci să se lucreze în secții. Publicul părăsește tribunele. Deputații numai de lucru nu se țin: grupuri, grupuri discutate „ale zilei”. Se vorbește că unii deputați au fost la Palat în audiență. Alții cred că noul guvern s-a și format, cu D. Ghica, Gh. Știrbei, D. Cornea, S. Manu. Dar nimeni nu știe ceva precis. La 13,30 ședința se ridică și se anunță următoarea pentru a doua zi.

15 aprilie — aceeași atmosferă de încordare și așteptare. În sfîrșit, miniștrii își fac apariția. M. Kogălniceanu se urcă la tribună și citește mesajul lui Cuza. Ministerul și-a depus demisia în minile sale — declară domnitorul — dar el n-a vrut s-o primească, căci neîncrederea Adunării s-a dat fără ca măcar să se fi intrat în dezbaterile reformei agrare, așteptată cu nerăbdare de întreaga țară. Motivînd sărbătorile, domnitorul prorogă Adunarea pînă la 2 mai. Aplauze unanime și urarea „Să trăiască domnitorul!” răsună în tribunele rezervate publicului. La ieșire, lui Kogălniceanu i se aruncă de pretutindeni buchete de flori și pînă la poarta cea mare a Mitropoliei e însoțit de aplauzele călduroase ale mulțimii.

Conflictul dintre guvern și Adunare se încheiease, deci, în favoarea celui dintîi. Pînă la redeschiderea Camerei, la 2 mai 1864, opoziția acționează în țară și peste hotare, încercînd să recîștige terenul pierdut și să împiedice reformele democratice pe care simțea că nu le poate evita atîta vreme cît domnitorul sprijină guvernul. „Oligarhii se agită ca viespile cînd se sparge fagul” — scrie ziarul **Buculmul**. Se ia contact cu agențiile străine din țară. Anastase Panu, Eugeniu Carada, Gheorghe Știrbei sînt trimiși

în Europa ca ambasadori ai intereselor „coalitiei monstroase”; marele boier Constantin Sutu, în spaima sa de reforme, nu ezită să ceară intervenția militară turcească. Eforturile coalitiei opoziționiste, incapabilă de acțiuni convergente, datorită disensiunilor interne, lipsită de orice sprijin de masă, nu află împlinirea dorințelor ei.

La 2 mai, cînd se redeschide Adunarea, cu 53 deputați lipsă, primul ministru citește un nou mesaj al domnitorului prin care lucrările Camerei sînt mărginite doar la votarea Legii electorale, după ale cărei prevederi să se aleagă viitorul Parlament. Cu alte cuvinte, Adunarea urmează să admită propria sa dizolvare și să lase locul unei noi Adunări, care să legitimeze reforma agrară.

Pentru opoziție e, însă, prea mult. Îndată după mesaj, în numele majorității se citește o propunere prin care se declară că atîta vreme cît conflictul constituțional nu este rezolvat, cu alte cuvinte pînă cînd domnitorul nu se va hotărî să înlocuiască actualul guvern cu unul care să se bucure de încrederea Adunării, aceasta va lucra pe secții și din rîndul ei se va forma o comisie pentru a întocmi un răspuns la mesajul tronului. Urmează o aprigă discuție între guvern și Cameră. Pe rînd, M. Costache-Epureanu, D. Ghica, V. Boerescu, Ion Brătianu atacă guvernul pentru că mai are curajul să vină în fața Adunării după ce ea l-a blamat; atacă procedeul folosit de puterea executivă, de însuși domnitorul, care, cum spune D. Ghica, nu trebuie să lovească în deputați „slăbindu-și neapărat și autoritatea sa proprie”. Kogălniceanu refuză să mai răspundă unei Adunări care știe că va fi dizolvată. Așa după cum Adunarea refuză să lucreze cu guvernul, tot așa guvernul nu mai poate să discute cu „onorabila Adunare”. Vicepreședintele Adunării, L. Catargiu, pune la vot urgența propunerii majorității și ea se primește. Dar cînd să se treacă la votarea ei, Kogălniceanu cere din nou cuvîntul și, într-un mare tumult, ci-

tește mesajul de... dizolvare a Camerei!

Lovitura de stat s-a înfăptuit. Și s-a înfăptuit sub un minister „poporan”, cum numește Bolintineanu guvernul din care făcea și el parte. Mai mult, ea s-a întemeiat pe necesitatea de reformare a societății românești. De aceea „nația [...] nu putea a nu primi o schimbare în propriile sale interese”. Și, într-adevăr, **Statutul lui Cuza****, supus plebiscitului e primit cu mare majoritate (682 621 voturi). Grație loviturii de stat și nu grupărilor politice reforma agrară se realizează.

Discutat de Consiliul de Stat, proiectul lui Kogălniceanu, respins cu atîta îndrăjire de majoritatea dizolvatei Adunări, este aprobat cu unele mici modificări la 14/26 august 1864, sancționat și promulgat de Al. I. Cuza în aceeași zi. Nu mai este nevoie de aprobarea Parlamentului căci, potrivit Statutului, domnul singur are inițiativa legilor. În seara zilei de 14/26 august se dă o masă mare la Cotroceni. Pretutindeni, poporul se bucură. Oștenii i se alătură. „Bucuria se întinde peste toată nația — își aminteste poetul D. Bolintineanu. Era cea dintîi și cea mai mare libertate ce se dase [...]”. Aceasta fusese cea mai frumoasă zi din viața domnitorului Cuza, din viața nației românești chiar.

Și, cu toate că peste entuziasmul de la început vor veni griji și necazuri și o nouă înrobire asupra țaranului român (în ziua de 14/26 august 1864 se deschide doar drumul emancipării sale), reforma agrară a lui Cuza și Kogălniceanu are însemnătatea ei mare și neștirbită. Cu ea încep așezările capitaliste statonice, pe ea se întemeiază cu toate împlinirile și neajunsurile sale, pornirea spre modernizare a societății de acum un veac.

** Prin Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris (pe scurt Statutul lui Cuza), puterea legiuitoare se împărțea între domn, Corpul ponderator (Senatul) și Adunarea electivă (Cameră); domnitorul avea singur inițiativa legilor a căror elaborare cădea în sarcina Consiliului de Stat nou înființat, iar Corpul ponderator îl era îndrumat, la sfîrșitul sesiunilor, să propună îmbunătățirile socotite necesare — n.r.

* Vezi *Magazin Istorie*, nr. 10/1972.

MARȘUL CEL LUNG

ANA BUDURA

Au trecut 25 ani de la evenimentul cu răsunet internațional — victoria istorică a poporului chinez condus de partidul său comunist asupra imperialismului ciotopitori și a forțelor reacțiunii interne, victorie încununată prin proclamarea Republicii Populare Chineze la 1 octombrie 1949. Referindu-se la acest moment memorabil tovarășul Mao Tzedun, președintele Comitetului Central al Partidului Comunist Chinez, sublinia: „Căștigarea victoriei în întreaga țară este doar primul pas într-un mare marș de 10 000 li*. Chiar dacă acest pas este demn de mândrie, el este relativ mic. Ceea ce va fi mai demn de mândrie este încă în fața noastră [...] Revoluția chineză este măreață, drumul de după revoluție însă va fi mai lung, munca mai grea și mai intensă“.

Evocarea în acele zile a Marșului cel lung nu era întâmplătoare. Simbol al anilor de lupte grele, pline de eroism duse de poporul chinez, Marșul cel lung a dat vigoare și încredere revoluționarilor chinezi, conduși de P.C.C., în victoria finală împotriva imperialismului și a reacțiunii interne.

Era în zorii unei dimineți din luna mai a anului 1935. O liniște adâncă acoperea orașul de pe malurile Fluviului Iantzi. În această zonă sălbatică a munților din provincia Iunnan, fluviul își croiește drum printre doi pereți de stâncă înalți, aproape perpendiculari. Doar din loc în loc, la mari depărtări, el poate fi trecut cu ambarcațiuni ușoare. Aici, de o parte și de alta a apei, trupele guvernamentale se fortificaseră puternic pentru a bara trecerea armatei roșii chineze.

Cu câteva zile înainte, avioanele semnalaseră prezența ostașilor roșii departe, la vreo 150 km, la un alt vâd, denumit Leng kai, unde începuse construirea unui pod de bambus pentru trecerea fluviului. Pericolul era deci departe și garnizoana din oraș dormea liniștită. Deodată au apărut ca din pământ soldații roșii. Un regiment al armatei revoluționare, format din activiști de partid, mărșăluise o zi și o noapte neîntrerupt, parcurgând 130 km și atacase prin surprindere garnizoana. Bui măciți, inamicii n-au apucat să tragă nici măcar un foc de armă, fiind dezarmați și făcuți prizonieri cu întreg comandamentul. Seara, pentru a captura fără pierderi

* 1 li = cea 0,5 km.

și garnizoana de pe malul celălalt, ostașii roșii au uzat de un șiretlic. Ei l-au silit pe comandantul făcut prizonier să ceară ostașilor din fortul situat dincolo de fluviu o ambarcațiune cu care să treacă „niște ofițeri ai trupelor centrale“. Îmbrăcați în uniforme ale armatei guvernamentale un grup de ostași roșii au traversat apa. Paznicii fortului jucau liniștiți ma-jong**. Odată capturată, operația începută a continuat fără greșală. Curând după aceea, grosul trupelor armatei roșii a sosit la vadul cucerit și, timp de șapte zile, a trecut pe partea cealaltă a lui Iantzi. Marșul cel lung continua.

Scinteia ce avea să aprindă cimpia

După înfrângerea revoluției din anii 1924 - 1927*** de către

** Joc de noroc practicat în vechia Chină, asemănător cu remy.

*** Revoluția din anii 1924-1927 este cunoscută în istorie sub numele de „Primul război revoluționar civil“ și a fost o revoluție antifeudală și anti-imperialistă a maselor largi de muncitori și țărani, la care a participat și mica burghezie și burghezia națională. În 1924, Partidul Comunist Chinez, înființat la 1 iulie 1921, a realizat frontul unit cu Partidul Național (Gomindan) care, sub conducerea revoluționarului patriot Sun Yat-sen, se angajase în lupta de eliberare națională și socială a Chinei. Armata națională revoluționară, organizată la Canton, a întreprins „campania spre nord“, pentru a lichida puterea militarilor feudali aflați în

◀ Tovarășul Mao Tzedun se adresează maselor într-una din bazele revoluționare

Participanți la Marșul cel lung

puterile imperialiste și coaliția forțelor reacționare chineze, detașamentele de muncitori și țărani care, sub conducerea tinărului partid comunist, luaseră parte la marile bătălii de clasă din vara și toamna anului 1927, s-au retras în Munții Cing kang. Aici, în zona graniței dintre provinciile Hunan și Ţzeansi, au fost create primele baze ale armatei revoluționare. Curînd alte detașamente au sporit rîndurile armatei roșii. Acolo, în munți, a început să monească „scînteia ce avea să aprindă în flăcări cîmpia”.

Treptat, Partidul Comunist Chinez a elaborat linia politică de atragere în luptă a maselor largi. În zonele aflate sub control a fost înfăptuită reforma agrară, care a dat țăranilor pămîntul mult rîvnit; s-au instaurat rînduiele democratice; ostașii roșii au dus o susținută muncă politică în rîndurile muncitorilor și țăranilor. În felul acesta, bazele revoluționare centrale aflate în zona graniței dintre provinciile Fuțzean și Ţzeansi

serviciul diferitelor puteri imperialiste. După moartea lui Sun Yat-sen (1925) forțele de dreapta din cadrul Gomindanului în frunte cu Cîan Kai-și intensifică treptat atacurile lor împotriva partidului comunist și a maselor revoluționare ajungînd la 12 aprilie 1927 să trădeze cauza revoluției. După aceasta, Cîan Kai-și și Gomindanul au devenit reprezentanții forțelor reacționare, iar guvernul central cu sediul la Nanking un instrument de oprire a forțelor revoluționare și progredie din întreaga China.

s-au lărgit. Au fost create alte baze revoluționare în regiunile de graniță dintre provinciile Hubei-Henan-Anhui, Siciuan-Kueiciou-Hunan-Hubei, Siciuan-Şensi, Hubei-Henan și Şensi. Ca o încununare a tuturor acestor succese, în noiembrie 1931 a avut loc primul congres al reprezentanților muncitorilor, țăranilor și soldaților din zonele libere, în care au fost alese primele organe reprezentative ale puterii roșii.

Văzînd extinderea și întărirea forțelor populare conduse de partidul comunist, guvernul reacționar al lui Cîan Kai-și a hotărît încercuirea și nimicirea bazelor revoluționare. În acest scop a declanșat cinci campanii militare consecutive folosind efective din ce în ce mai mari și mai bine înarmate; numărul soldaților gomindaniști a crescut de la 100 000 în prima campanie, declanșată în toamna anului 1930, la 500 000 în cea de-a patra (vara lui 1932). Deși nu dispunea decît de 100 000 ostași în toate bazele, luptînd cu eroism, folosind o tactică suplă, mobilă și sprijinindu-se pe masele largi, armata roșie chineză a respins atacurile dușmanului. Mai mult decît atît, după primele patru campanii, suprafața bazei centrale s-a extins cu 50 000 km² populația din această zonă cîfrîndu-se la trei milioane oameni; în același timp, efectivele armatei roșii din toate bazele au crescut la 300 000 soldați.

În toamna anului 1933, Cîan Kai-și s-a decis să distrugă armatele revoluționare. În acest scop, a mobilizat un milion de soldați, echipați cu arma-

ment modern și dotați cu tancuri și tunuri și beneficiînd de sprijinul a 200 avioane. Au fost angajați numeroși consilieri militari străini, printre care generalii germani von Seckt și von Falkenhauser. La sugestia acestora, gomindaniștii au înconjurat bazele revoluționare cu cazemate de beton. În octombrie 1934 armata ciankaistă a început ofensiva generală. Timp de un an, armata roșie a dat lovituri grele inamicului, provocîndu-i pierderi însemnate. Dar lupta a devenit din ce în ce mai inegală. În aceste împrejurări, armata roșie a hotărît să mute bazele de sprijin în nord-vestul țării, la o distanță de 12 000 km. A fost o retragere strategică de mare anvergură, efectuată prin manevre extrem de mobile, prin atacuri și contraatacuri rapide, prin străpungerea succesivă a barajelor inamice, care a durat 368 zile. Dintre acestea 235 zile au constat în marșuri forțate peste 18 lanțuri de munți și 24 fluvii și rîuri, armata revoluționară traversînd 11 provincii și luînd cu asalt 62 orașe. În timpul grandioasei campanii, revoluționarii chinezi conduși de partidul comunist au arătat celor peste 200 milioane de oameni care populusu aceste provincii calea pe care trebuia s-o urmeze întregul popor în lupta pentru eliberarea de sub dominația japoneză, a răspîndit sămînța ideilor de eliberare națională și socială. Această epopoe, pildă de eroism a intrat în istoria glorioasă a poporului chinez sub numele de Marșul cel lung sau Marele marș.

Mereu spre vest

Acțiune unică în istoria militară contemporană, Marșul cel lung reprezintă o nepie-

ritoare pagină scrisă cu sînge și eroism de cei 300 000 ostași roșii. Despre acest eveniment de o însemnată deosebită, muncitorii și țărani care l-au înfăptuit povestesc în cuvinte pline de simplitate: „Noi nu ne-am dat seama, la început — își amintește un veteran — că participam la Marșul cel lung și că acesta va deveni un eveniment atît de însemnat. Tot ceea ce am înțeles a fost faptul că părăsim bazele; că sîntem încercuți, pe cale de a fi înăbușiți; că împotriva noastră a pornit o armată de un milion de oameni, înzestrați cu tancuri și avioane [...] În 1934, în luna octombrie, cînd ne-am pus în mișcare, am rupt o încercuire, și după aceea o a doua și o a treia. Și am continuat să mergem, să mergem zi și noapte, pînă la sfîrșitul toamnei și începutul iernii, mereu spre vest, udați de ploaie pînă la piele și biciuiți de vînt”.

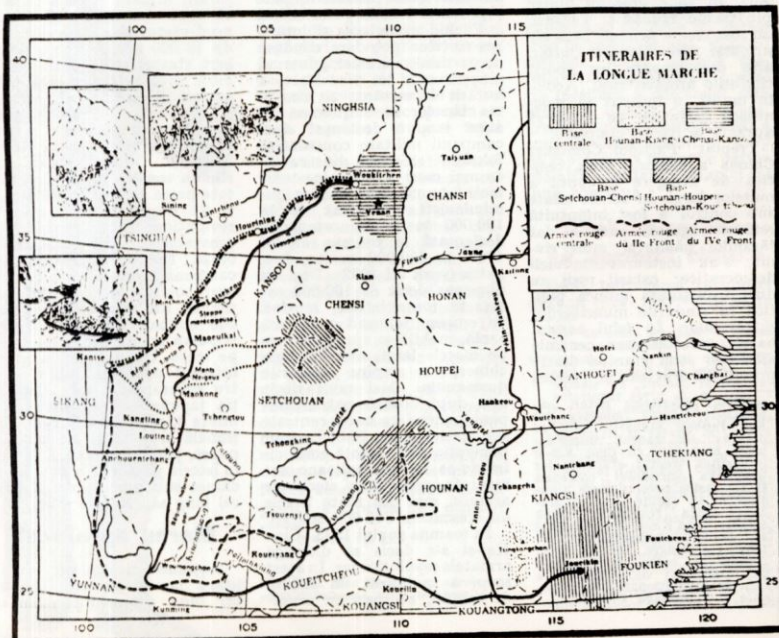
Era doar începutul. Marșul

cel lung fusese hotărît în cel mai mare secret de conducerea partidului și a armatei roșii încă din luna iulie 1934. Trupele din baze s-au angajat în marș spre vest și nord-vest, acoperindu-și retragerea prin luptele duse de detașamente de partizani. În luna octombrie 1934 s-a dat ordinul de rupere a încercuirii, de evacuare a bazelor din sudul Chinei și de transferare a lor în nord-vestul țării, spre a se conjuga forțele întregii națiuni în lupta împotriva agresorilor japonezi, care atacaseră China la 18 septembrie 1931.

Trupele roșii din toate bazele revoluționare, sfărîmînd încercuirea, s-au îndreptat luptînd spre vest pentru a se regrupe în provincia Siciuan, de unde trebuiau să-și continue drumul către nordul țării. Ostașii au părăsit cu strîngere de inimă bazele revoluționare din sud, unde, după cum își amintește unul dintre veterani,

„armata roșie s-a născut și s-a maturizat, a fost iubită și sprijinită de popor”. Trecerea prin provinciile Ţzeansi, Guandun, Guangxi și Hunan s-a făcut prin bătălii grele pentru străpungerea cercului de fier și beton al armatelor ciankaișiste. Pierderile suferite de gomindaniști au fost foarte mari, dar și cele înregistrate de ostașii roșii au fost însemnate: numai două treimi din ei au ajuns la hotărîul provinciei Kueiciu. „Transportam prea mult lucruri cu noi: provizii, chiar mobilier și tipografii, tot felul de hîrtoage, ceea ce ne-a îngreunat mult înaintarea, relatează un veteran. Eram circa 100 000 oameni și alcătuiau un cortegiu prea vizibil, care înainta destul de încet și oferea o țintă sigură avioanelor dușmane. Zi de zi eram atacați, din față, din spate și din flancuri, de armata gomindaniștă centrală și de trupele militarilor locali; luptam cu îndrăjire, în-

Harța Marșului cel lung (după lucrarea Avec le Président Mao, de Tchen Tchang-feng, apărută la Pekin în 1972)

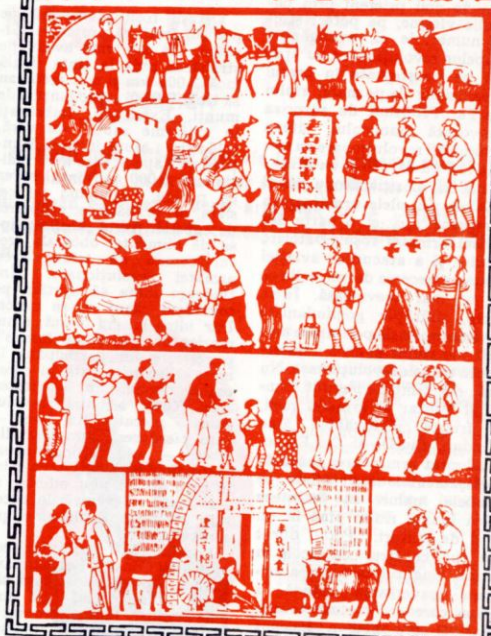
vingeam și ne continuam drumul, dar din rindurile noastre cădeau din ce în ce mai mulți tovarăși. Așa am ajuns la Tun Yi".

În acest oraș din provincia Kueiciou a avut loc ședința lărgită a Biroului Politic al C.C. al Partidului Comunist Chinez, la care au fost luate hotărâri istorice pentru mersul revoluției. A fost adoptată o linie politică și militară conformă cu condițiile concrete ale Chinei acelor ani, care a asigurat efectuarea Marșului cel lung, victoria asupra agresorilor japonezi, și în ultimă instanță, triumful revoluției, în 1949, în întreaga țară. În aceeași ședință au fost alese noi organe de conducere a P.C.C. în frunte cu tovarășul Mao Tzedun.

După ședință a fost aplicată o tactică nouă: executarea marșului în detașamente mici, pe un traseu sinuos, ungeri în cerc, pentru derutarea dușmanului. Tot echipamentul greu, obiectele de prisos, chiar și arhivele au fost îngropate, păstrându-se armamentul strict necesar, care nu împiedica mișcarea rapidă a trupelor. Ostașii bolnavi, răniți, copiii revoluționarilor au fost lăsați în grija țăranilor din satele prin care armata roșie trecea. „Peste tot, își amintește un participant la marș, țăranii ne-au ajutat să rezistăm, ne-au oferit alimente și bani". În această perioadă, efectivul armatei roșii a crescut cu 20 000 tineri.

După patru luni de manevre iscusite în provincia Kueiciou, trupele revoluționare s-au desprins de inamic și s-au îndreptat spre cursul superior al Fluviului Ianțzi care, în această zonă, poartă numele de Rîul cu Nisip Aurii. Cian Kai-și, care urmărea personal mersul operațiilor, a concentrat mari forțe la granița dintre provinciile Kueiciou și Si-ciuian, acolo unde se afla drumul cel mai ușor și mai scurt spre fluviu. În felul acesta el urmărea să bareze calea armatei roșii și s-o împingă spre sud-vest sau spre platoul tibetan. Dar spre surpriza gominanștilor, printr-o manevră deosebit de abilă, în luna mai 1935, armata roșie și-a făcut apariția la numai 15 km distanță de capitala provinciei Iunnan. Însăpămintat

隊軍的己自姓百老們咱護擁

„Poporul sprijină armata sa” — gravură

de întorsătura lucrurilor, comandantul militar local a ordonat mobilizarea tuturor forțelor; Cian Kai-și a dat ordin să-i sosească întăriri și împreună cu soția s-au imbarcat pentru o mai mare siguranță într-un tren cu destinația... Indochina. Împotriva trupelor roșii au fost concentrate mari forțe sprijinite de aviație; înaintarea armatei revoluționare spre capitala provinciei Iunnan trebuia să fie oprită. Totul însă s-a dovedit a fi o manevră mălăstră a armatei roșii care trimisese acolo doar unități de diversiuine; grosul trupelor s-a îndreptat nestingherit spre Ianțzi pe direcția vadului Lengkai. Am văzut la începutul articolului cum, printr-o stratagemă, ostașii roșii au trecut fără pierderi fluviul printr-un alt vad.

La scurt timp, însă, armata revoluționară avea să întîmpine o nouă și grea încercare — trecerea rîului Ta Tu. Rezultatul confruntării dintre trupele revoluționare și cele ciankaiște depindea de viteza de manevrare. Pentru a ajunge la rîu înaintea inamicului, armata roșie trebuia să străbată în marș forțat „Țara Liberă Lolo”, o zonă locuită de tribul cu același nume, niciodată supus de guvernării chineze. „Înainte de a ne apropia de această regiune, își amintește un participant la Marșul cel lung, comandanții noștri ne-au explicat politica partidului comunist față de naționalitățile conlocuitoare și sarcina noastră de a parcurge în mod pașnic regiunea”. Cîrînd, între ostașii roșii, care eliberau din închisori pe mem-

brii tribului întemnițați de gomindaniști, și tribul Lolo s-a pecetluit o alianță. Călăuzite de noii prieteni prin pădurile virgine, se poteci știute numai de ei, avangărzile trupelor revoluționare au părut pe neașteptate în orașul Anșungiang de pe malul râului Ta Tu. Profitind de surpriza provocată inamicului, citeva subunități revoluționare au trecut riul cu bărcile și au atacat și cucerit poziția de pe malul celălalt. În zilele următoare a traversat apa și o parte din grosul armatei roșii. Datorită ploilor și a atacurilor aviației inamice trecerea devenea din ce în ce mai anevoioasă. Între timp, unitățile gomindaniște s-au apropiat de pe ambele maluri ale râului pentru a intercepta trupele revoluționare. Nu mai era timp de pierdut. Consiliul Militar al armatei roșii, în frunte cu tovarășii Mao Tzedun, Ciu De și Ciu En-lai, a adoptat următoarea măsură: detașamentele roșii aflate pe ambele maluri să înainteze de-a lungul râului până la un pod de lanțuri. „Podul durat de Liu” construit cu secole în urmă, singurul care putea asigura traversarea rapidă a celor care nu trecuseră apa. Marșul spre pod a început într-un ritm infernal; într-o zi și o noapte ostașii roșii au reușit să străbată 130 km și să ajungă la pod. Aici însă au constatat că gomindaniștii scosese răscindurile de pe pod lăsând numai lanțurile. Treizeci de voluntari, cu puștile pe spate și sacii cu grenade la sold, au început să se agațe de ochiurile lanțurilor pentru a trece apa. De pe malul opus i-a întâmpinat foc de mitralieră. Rîndurile ostașilor au început să se rărescă, dar cei rămași au continuat să înainteze. Ajunși la o distanță convenabilă, ei au aruncat grenade asupra cuibului de mitraliere gomindanișt, reușind să reducă la tăcere rezistența inamicului. La scurt timp, podul a fost pus în stare de funcțiune și grosul armatei roșii a trecut pe celălalt mal.

Peste încă șapte lanțuri de munți

Ostașii roșii ajunseseră pe podișul fertil al provinciei Siciuan. De aici, mai aveau de străbătut pînă la ținta finală încă 3 000 km și mai trebuiau să treacă peste șapte lanțuri de munți. Extenuați, îmbrăcați în uniforme subțiri de vară, soldații au ajuns în zona Munților de Zăpadă care au o înălțime de 5 000 m. Vîntul bătea cu putere, împingînd pe cei slabi în prăpăstiile acoperite de zăpadă. Aerul rarefiat, lipsa de alimente, oboseala, gerul cereau un tribut greu armatei revoluționare. „Întindeam mîna să ajutăm pe tovarășul căzut să se ridice. Dar mîna lui era inertă; omul murise de frig și de foame”, povestește un participant la marș. Fiecare munte își cerea parcă obolul. În localitatea Mou Kung, armatele revoluționare plectate din baze — care pierduseră jumătate din efectiv — au făcut joncțiunea. După un răgaz de citeva zile, în care ostașii s-au odihnit și s-au făcut reorganizările necesare, s-a pornit la ultima etapă a marșului.

Conducerea partidului comunist și Consiliul comandanților au hotărît ca armata să-și continue drumul de-a lungul graniței dintre provincia Siciuan și Tibet. În august 1935, a început ultima și, poate, cea mai grea etapă a Marșului cel lung. Armata centrală roșie incluzînd activul de partid și de stat al puterii revoluționare în frunte cu tovarășii Mao Tzedun și Ciu En-lai au avut de luptat cu natura și triburile ostile autorităților chineze de-a lungul istoriei, prin mijlocul cărora trebuiau să treacă. Regiunea era o mlaștină întinsă, străbătută doar de poteci înguste. Un singur pas greșit și pămîntul viscos înghițea în citeva clipe omul și calul, sub privirile neputincioase ale camarazilor. O ploaie măruntă, neconținută, îmbiba totul. Nu se putea face foc, nu se putea fierbe ceaiul și orezul. „Dormeam în picioare, doi cîte doi sau patru cîte patru, strîns lipiți pentru a nu ne scufunda în mlaștină și pentru a ne încălzi”, relatează unul din participanții la marș.

Triburile Man și Sifan nu atacau, dar nici nu se angajau în tratative. Distrugneau totul, ascundeau proviziile. În această „zonă a nimănui”, în care n-au avut de unde să se aprovizioneze, ostașii roșii au fost nevoiți să se hrănească doar cu ierburi și rădăcini. Convinși că natura va reuși să săvîrșească ceea ce ei nu putuseră — să distrugă armata roșie — trupele gomindaniște au renunțat la urmărire și s-au întors din drum.

Cu efectivele împuținate, extenuată, infometată, ajunsă la limita rezistenței omenești, armata revoluționară a sosit la granița provinciei Gansu. Aici însă, trupele guvernului central și cele ale militaristilor locali blocaseră drumul spre baza revoluționară Șensi, țelul final al marșului. Într-un ultim și eroic efort, ostașii roșii, înfrîngînd dușmanul, au ajuns în partea de nord a provinciei Șensi, la poalele Zidului Mare.

Era în ziua de 20 octombrie 1935. Grandioasa epopee — Marșul cel lung — luase sfîrșit. Cei 30 000 supraviețuitori și-au lăsat armele pe pămînt și cu gestul firesc al omului care și-a dus treaba la bun sfîrșit s-au așezat să se odihnească. „Am supraviețuit, totuși, și nu ne-am descurajat. Am avut încredere în partid, în tovarășul Mao Tzedun. Apoi, am reînceput totul de la capăt”, își încheie cu simplitate amintirile un ostaș al acestei armate de eroi.

Marșul cel lung, în pofida imenselor sacrificii umane, a constituit o mare victorie a armatei roșii, a poporului chinez. Partidul comunist și-a păstrat nucleul de cadre, și-a ținut forțele. Luptele dure de-a lungul celor 368 zile au dovedit puterea de nezdruincant a partidului, justetea politicii sale de salvare națională a Chinei. „În China a apărut un conducător politic care se bucură de încrederea imensei majorități a poporului, care a fost verificat de către popor în decursul unei perioade îndelungate și de aceea ales de el însuși. Acum poporul ascultă partidul comunist mai mult decît pe oricare alt partid politic”, a subliniat tovarășul Mao Tzedun după încheierea Marșului cel lung.

UN ROMÂN ÎN ȚARA DE FOC

VAL TEBEICA

În 1886, după ani de călătorii prin diferite țări ale lumii, inginerul român Iuliu Popper ajunge în Argentina*. Presupunând, în urma unor studii geodezice, că în Țara de Foc ar exista aur, specialistul român explorează acest arhipelag de la „capătul lumii locuite”, aducând o valoroasă contribuție științifică la cunoașterea extremității meridionale a continentului sud-american.

Denumiri românești, monede și mărci poștale

Trecând meridianul 71° vest de Greenwich, care desparte teritoriul chilian de cel argentinian, Popper își continuă călătoria spre țărmul Golfului San Sebastián, a cărui apropiere se făcea din ce în ce mai mult simțită. A doua zi, zărește în fața ochilor întinderea fără de sfârșit a Oceanului Atlantic. Ajuns pe malul Golfului San Sebastián și stabilind coordonatele, Popper constată că se află într-un punct situat la 50° 15' latitudine sudică și 68° 33' longitudine vestică.

Itinerariul caravanei expediției diferă de cel al exploratorului. Caravana merge cât mai drept, pe când Popper, însoțit de obicei de unul sau doi oameni, cei de abate adesea spre nord și spre sud, mărindu-și câmpul de cercetare. În ultimele zile, după trecerea frontierei chiliano-argentinienne, exploratorul atinge în două rânduri cursul unui râu, care, după ce-si poartă apele aproape paralel cu meridianul 69° vest de Greenwich, se îndreaptă spre țărm. După ce stabilește pe hartă cursul unui râului, Popper îi dă un nume: San Martín** și determină latitudinea punctului de vărsare: 53° 16'.

Inginerul român Iuliu Popper

De aici, expediția se îndreaptă de-a lungul țărmului de est al Insulei Mari peste ripele care-i mărginesc litoralul pînă la Capul San Sebastián, situat mai la sud. La stînga se întinde golful, iar la dreapta se ridică, asemenea unor metereze, extrema estică a unui lanț muntos cu vîrfuri înzăpezite, pe care Popper le observase în repetate rânduri în timpul traversării insulei. Exploratorul român stabilește că munții străbat centrul Țării de Foc, de la vest spre est, între golfurile Inutil și San Sebastián. Pe harta insulei îi înscrie sub denumirea de Carmen Sylva (regina Elisabeta, soția lui Carol I).

Expediția își continuă drumul de-a lungul țărmului atlantic, mai departe, spre sud.

Peisajul se schimbă, locul munților fiind luat de o cîmpie întinsă. Popper o menționează pe hartă sub numele de „pampa central fueguina”. Convoiul face unul dintre popasuri nu departe de un promontoriu pe care exploratorul îl denumește Punta Sinaia.

În timp ce caravana își urmează drumul de-a lungul țărmului, Popper face incursiuni spre interior, unde descoperă noi cursuri de apă, execută măsurători și observații asupra peisajului și structurilor geologice a terenului. În primele zile ale lunii noiembrie, inginerul român ajunge la gura unui râu, mult mai mare decît toate celelalte pe care le întîlnise pînă atunci în Țara de Foc. El îi stabilește viteza (10 metri pe secundă), îi măsoară lățimea pe o distanță de 20 kilometri, constatînd că în timpul refluxului scade pînă la 60 metri, iar în timpul fluxului se mărește pînă la 800 metri. În jurnalul de călătorie, estuarul acestui râu pe care Popper îl denumește Juárez Celman – după numele noului președinte al Argentinei, este notat la 53° 46' latitudine sudică.

Călătoria continuă apoi spre nord. La sud de paralela 53°, Popper alege locul viitoare sale așezări bogate în aur – El Páramo***. În jurul datei de 25 noiembrie 1886, exploratorul întîlnește cel de-al cincilea curs de apă de pe țărmul estic al insulei, pe care-l denumește Rio Cullen, un omagiu adus argentinianului

*** Pusti, pămînt lipsit de vegetație.

* Vezi Magazin Istorie, nr. 9/1974.
** José San Martín (1778-1850), erou național argentinian în lupta pentru independență. Vezi și articolul José San Martín, condorul Anzilor, în Magazin Istorie, nr. 1/1974.

Reprezentarea unor duhuri, precum și ceremoniile de nuntă sau cele funerare cereau anumite desene și combinații de culori

dr. Joachim Cullen, care sprinse organizarea acestei călătorii de explorare.

Exploratorul se îndreaptă în zilele următoare spre țărmul Strimtorii Magellan, pe care îl atinge în dreptul Golfului Lomas. Aici descoperă și denumește mai multe ape, printre care Rio Rosetti și Rio Ureche, care izvorăsc din Sierra Balmaceda. Călătoria este urmată de-a lungul țărmului strimtorii, pe lângă Punta Anegada și Punta Baza. Ajungând pe țărmul Golfului Gente Grande, Popper se oprește la ferma de oi a consulului englez din Punta Arenas, Stuberauch, unde încheie în decembrie 1886, prima sa călătorie de explorare a Țării de Foc.

În aceeași lună a anului 1886, Popper se întoarce la Buenos Aires. Revelațiile lui trezesc mare interes în capitala Argentinei. **La Prensa, El Diario, La Tribuna, Nacional, La Patria** și o serie de alte ziare care apar în limbile franceză, engleză, germană consacră coloane întregi călătoriilor sale de explorare a interiorului Țării de Foc.

Consortiul care-i finanțase călătoria hotărăște să înființeze pe insule o întreprindere de exploatare a aurului. Pe baza

indicațiilor date de Iuliu Popper, locul exploatării este stabilit în nordul Golfului San Sebastián; inginerul român este numit director general și, în același timp, este însărcinat cu continuarea explorării părții argentinene a Țării de Foc și cu protejarea indigenilor.

După un an, în toamna lui 1887, Popper se reîntoarce în Țara de Foc și începe construcția exploatării de la El Páramo. În câteva luni sînt ridicate numeroase clădiri pentru ateliere, administrație, case de locuit, depozite. Și în regiunea înconjurătoare răsar ca din pământ construcții de tot felul. Cei care vin rămîn uimiți de rapiditatea cu care se dezvoltă finutul. O linie de cale ferată îngustă și un mic port completează construcțiile de la El Páramo. Două vase de coastă, MADONA DEL CARMINE și MARIA LUISA, precum și o canonieră sînt puse la dispoziția lui Popper care-și întărește autoritatea și cu o mică garnizoană. Inginerul român construiește și un tunel subteran, care leagă malul oceanului de El Páramo, prin acest sistem fluxul și refluxul oceanului fiind folosite pentru spălarea nisipurilor aurifere. El inventează, de asemenea, un aparat pe

care-l denumește „recoltatorul de aur” și pe care-l livrează nu numai în Argentina și Chile, dar și în alte țări ca Australia, Colonia Capului, Mexic.

Între timp febra aurului cuprinde capitala Argentinei și zăcămintele de la El Páramo agită pe toți aventurarii din Punta Arenas și de pe țărmul chilian al Insulei Mari. Popper atrage atenția că această febră este mai mult rezultatul unor exagerări și că, după părerea lui, Țara de Foc nu va deveni niciodată un Eldorado al Sudului. În schimb, întrevede posibilitatea de a o transforma într-o regiune favorabilă industriei alimentare, datorită bogatelor sale pășuni. Vorbind la un moment dat despre descoperirile de pe coasta atlantică a Insulei Mari, inginerul român compară noile mine cu luminile orbitoare ale unui far. „Spre acest far — spune el — aleargă păsările nopții atrase de mirajul luminii. Orbite de raze puternice, ele se izbesc de cristalele farului și cad moarte la picioarele lui. La fel se întîmplă și cu aventurierii care vin în goană la cea dintîi veste despre descoperirea unei noi mine de aur”. Popper are mult de luptat împotriva unor adevărate bande de vin-

tură lume în căutarea norocului, dovedind o energie de fier și multă îndrăzneală. Într-o documentată lucrare asupra Țării de Foc, **Aus Ende der Welt** („De la capătul lumii”), A.F. Tschiffely relatează un episod demn de reținut.

În timp ce Popper, cu cea mai mare parte a oamenilor săi era plecat în interiorul Țării de Foc pentru a face explorări și măsurători, o bandă a atacat întreprinderile sale miniere și a cucerit micul așezămint. „Între timp — scrie Tschiffely — el s-a întors și a dovedit că este nu numai curajos, dar și îndrăzneț. Banda aștepta la adăpostul întăriturilor un atac imediat din partea lui. Spre uimirea ei, însă, nu s-a întâmplat nimic până după apusul soarelui. Atunci Popper a legat în șeile cailor manechine de paie și mica lui cavalerie a apărut lângă un deal din apropierea taberei inamicilor. Atacatorii au început să tragă asupra acestor păpuși, iar Popper cu cea mai mare parte a oamenilor săi a ocolit tabăra și a pătruns pe la spate în fortificații”. Lupta n-a durat mult și puțini au reușit să fugă apărați de întunericul nopții.

După ce ordinea și liniștea s-au așternut în zona controlată de el, inginerul român reîncepe călătoriile de explorare a interiorului și a sudului Insulei Mari. Astfel, în 1888 cercetează țărmul din dreptul Strimtorii Lemaire și Canalului Beagle. În anii 1889 și 1890 desfășoară o bogată activitate de explorare, pornind de la gura Fluviului Rio Grande. Determină poziția a numeroase cursuri de apă și a citorva lanțuri muntoase, cărora le dă denumiri rămase în toponimia Țării de Foc, ca Munții Lucio López, Irigoyen, Lahovary etc., intră în relații cu indienii onas, interesându-se îndeaproape de felul lor de viață. Cercetările și observațiile sale sînt publicate în 1890, la Buenos Aires, într-o lucrare intitulată **Tierra del Fuego** apreciată în întreaga lume ca un bun izvor de documentare științifică asupra Țării de Foc. **La Grande Encyclopédie Française** citează observațiile și părerile lui Popper în capitolul consacrat acestui teritoriu.

În 1890, inginerul face cîteva călătorii de prospectări miniere în nordul muntos al Argentinei, în provincia Jujuy. Între timp, în Țara de Foc exploatarea aurului prosperă prin descoperirea unor noi zăcăminte, ca cele de la Golful Sloggett.

Monedă de aur bătută de întreprinzătorul explorator pentru a ușura schimbul dintre pobladori și o mareă poștală pentru serviciul local

În urma activității tot mai intense de la El Páramo, numărul muncitorilor întreprinderii de aici crește continuu și exploratorul român convinge autoritățile din Buenos Aires să stabilească o cursă maritimă regulată între Capitală și acest centru economic.

Pentru a înlesni plata salariilor și legăturile între lucrătorii din mine (pobladori) și negustori, Popper găsește utilă baterea de monede. În lucrarea **Estudios Históricos — Numismáticos-Medallas y monedas de la República Argentina**, de istoricul argentinian Alejandro Rosa, aflăm primele relatări asupra monedelor de aur bătute de întreprinzătorul explorator. Prima este o monedă de cinci grame și cu un diametru de 18,5 milimetri. Pe una din fețe este gravată legenda **Tierra del Fuego 1889** și un desen — un tirnăcop și un ciocan încrucișate — pe care este înscris numele Popper. Pe cealaltă față a monedei este de asemenea, gravată o legendă: **Lavaderos de oro del sud** adică („spălătorii de aur din sud”). Cea de-a doua monedă de aur bătută de Popper cîntărește un gram și are un diametru de 13,5 milimetri. Desenele și inscripțiile sînt aproape identice cu cele ale monedei de cinci grame, cu singura deosebire că în loc de „Popper” apare „El Páramo”.

Doi ani mai târziu, în 1891, Popper pune în circulație mărci poștale locale, valabile pentru transportul corespondenței cu mijloacele proprii de comunicație (vase, căi ferate înguste, călăreți) ale exploatării conduse de el, pînă la cel mai apropiat oficiu poștal de stat. Desenul unei astfel de mărci reprezintă un glob în flăcări și inițiala P(opper). Culoarea ei este carmin-roz, iar valoarea pe care o reprezintă, de zece centavos. Ea a circulat foarte puțin timp, deoarece autoritățile argentinienne nu au aprobat emisiunea. Marca poștală „Popper” este menționată în toate cataloagele filatelice de circulație internațională.

O dispariție enigmatică

În august 1890 răsturnarea de la putere a președintelui Argentinei, Miguel Juárez Celman și a guvernului condus de el îl lipsesc pe Popper de sprijinul autorităților centrale. Încep să se ridice acum numeroase piedici care stănesc serios activitatea lui de explorare și de menținere a ordinii în ținutul El Páramo.

Cu toate aceste greutateți, inginerul nu-și întrerupe activitatea științifică și, în primele luni ale anului 1891, îl aflăm din nou efectuând călătorii de explorare în sudul Țării de Foc. Rezultatele le comunică Institutului geografic din Buenos Aires, într-o nouă conferință ținută la 27 mai 1891. Totodată, exploratorul român trage primul semnal de alarmă cu privire la exterminarea indienilor onas de către coloniști și aventurieri, printre care chiar așa-numiții „vânători de onasi”. Popper adresează un impresionant apel ministrului de Justiție al Argentinei, apel care este publicat la 11 iunie 1891, în ziarul *Buenos Aires Standard*. La 27 iulie, același an, ține o conferință la Institutul geografic argentinian în care prezintă întreaga tragedie a fuegienilor (băștinași în Țara de Foc) și demască, fără ocol, acțiunile criminale împotriva lor

ca cele comise de scoțianul Mc. Lenan, care într-un singur an a ucis 412 băștinași.

Atitudinea lui Popper în apărarea și protejarea fuegienilor are un larg răsunet, punând în mișcare opinia publică; dar, în același timp, demascările făcute de el îi atrag noi dușmăni și calomnii.

În 1892, inginerul-explorator continuă să desfășoare o activitate multilaterală. El proiectează și propune direcției generale a telegrafelor din Buenos Aires construirea unei linii telegrafice în sudul țării, pentru a lega în acest fel Insula Mare de Capitală. Totodată, începe pregătirile în vederea unei expediții geologice în Antarctica.

Această activitate prodigioasă este curmată brusc în 1893. Conflictul inginerului Iuliu Popper cu noua administrație — ostilă colaboratorilor fostului președinte Celman — ca și ciocnirile tot mai violente cu guvernatorii din Ushuaia, duc în cele din urmă la o înscenare judiciară, despre care A.S. Tschiffely scrie: [...] „S-a intentat un proces, din care cauză Popper a plecat la Buenos Aires pentru a se apăra. Și cu această ocazie s-a văzut că el n-a fost numai un om curajos și hotărât, dar și un bun mînuitor al condeiului și cunoscător al jurisprudenței. Dar soarta de data aceasta nu i-a fost favorabilă. În timp ce procesul era în curs de desfășurare, într-o dimineață, el

a fost găsit mort pe podeaua camerei de dormit. Toată lumea vorbea că ar fi fost otrăvit și doar medicul care a făcut autopsia a declarat că ar fi fost un atac de cord”.

Aceasta s-a întâmplat la 6 iunie 1893. Oamenii de știință din Buenos Aires i-au regretat profund dispariția. Așa cum reiese din necrologul publicat în *Boletín del Instituto Geográfico Argentino** moartea lui fulgerătoare a dat multora de gîndit, întrucît era un om robust, călit în viața aspră a sudului american. Nu avea decît 36 ani, vasul *EXPLORADOR* îl aștepta ancorat în portul Boca pentru a pleca într-o expediție spre Antarctica. Dar *EXPLORADOR* nu a mai ieșit în larg.

Popularitatea de care se bucura în rîndul opiniei publice argentinienne este sugestiv relatăată de cel mai mare cotidian din Buenos Aires, *La Prensa*, care scria cu prilejul morții lui că „Țara noastră, pe care o iubea ca pe o a doua sa patrie, pierde în el un bun luptător!”.

Țara de Foc își leagă epoca prosperității ei de numele lui Popper. Și, după cum scria în 1930 ziarul *Românul* din Buenos Aires, „unde în sud mai trăiesc fiii și nepoții coloniștilor români aduși de Popper, care deși spun cu mîndrie că sînt argentinieni, nu uită să adauge că sînt *hijos de rumanos*, adică «fii de români»”.

* Volumul XIV, 1893, p. 218.

PLANȘELE NOASTRE

(2) (3) La Călugăreni, pe apa Neajlovului, în fața oștirii muntene conduse de Mihai Viteazul, vizirul putred de bogat a suferit una dintre cele mai grele înfrîngeri. Pictură de Theodor Aman, aflată la Muzeul de Artă al R.S. România (Sinan Pașa și fabuloasele sale averi, p. 48)

(4) După tensiunea primilor ani ai revoluției, în perioada Directoratului, lumea saloanelor a redescoperit „plăcerea de a trăi”: o frenetică goană după jocuri — ale hazardului, ale dragostei, ale intrigilor. Stampă de Bosio, păstrată la Biblioteca Națională din Paris (Întortocheatul drum al episcopului devenit ministru, p. 54)

De curind, a apărut în editura new-yorkeză Twayne Publishers volumul *The History of the Romanian People*. Este vorba de traducerea în limba engleză a apreciatei Istorii a poporului român, publicată în 1970 sub redacția acad. Andrei Oțetea și a unui comitet de coordonare alcătuit din Ion Popescu-Puțuri, Ion Nestor, Mihai Berza și Vasile Maciu.

Lucrarea inaugurează o colecție intitulată *Seria istoriilor naționale*, care va apărea în editura menționată, sub îngrijirea lui Sherman David Spector. Profesor de istorie la Colegiul Russell Sage din Troy (statul New York), S.D. Spector a publicat în 1962 volumul *România la Conferința de pace de la Paris*, iar în 1972 o *Istorie a popoarelor balcanice* (în colaborare cu René Ristelhueber), ambele apărute în Editura Twayne. Contactele sale cu țara noastră au luat o formă directă în 1970, când, pe baza unei burse Fulbright-Hays, el a lucrat ca profesor-cercetător la Universitatea din București.

O carte de vizită reprezentativă pentru omul de știință care, în cuvântul introductiv al cărții, explică: „Intenția acestei colecții este de a prezenta evoluția istorică a unui popor așa cum o văd istoricii poporului în cauză. În felul acesta, istoricii autohtoni pot prezenta interpretări contemporane ale propriei lor istorii și cititorii americani au posibilitatea să dobândească noi perspective și moduri de înțelegere, de care Occidentul în general nu prea dispune”.

După ce își exprimă bucuria de a înfățișa Istoria poporului român ca primul volum din *Seria istoriilor naționale*, S.D. Spector amintește succesul de care s-a bucurat lucrarea atît în țara noastră, cît și în Italia, unde a apărut traducerea ei. „Acum — continuă istoricul — americanii pe care-i interesează originea și evoluția poporului român, vor avea puțința de a studia lunga sa luptă pentru existență națională, libertate și progres social dusă de acest vajnic popor de-a lungul ultimului mileniu. Printre alte teme ale lucrării se numără făurirea statului național înainte și după primul război mondial, rolul României în cel de-al doilea război mondial și contribuția ei la înfringerea Germaniei hitleriste, imensele transformări economice și sociale din perioada postbelică și marea dorință a poporului român de a trăi în pace și prietenie cu toate popoarele lumii”.

S.D. Spector recomandă cu precădere lucrarea „acelor americani obiectivi și fără prejudecăți, doritori să capete o imagine a luptelor pe care le-au purtat românii din clipa cînd au intrat în virtutea politicii internaționale”. Istoricul american încheie apreciind că „această carte este o mărturie a admirabilei dirzenii a poporului român”.

THE HISTORY OF THE ROMANIAN PEOPLE

Edited by
ANDREI OȚETEĂ

TWAYNE PUBLISHERS, INC.

We pay reverence to our nation's heroes, to those who did not spare their lives, that they might secure liberty and progress for the Romanian people: to those who, in their days, laid the foundations of the magnificent edifice that we raise on the land of Socialist Romania today.

—NICOLAE CEAUȘESCU

I should like to believe that you understand, as well as I do, the great importance of the national history which shows us the events and the deeds of our ancestors that are not by heritage. My heart thrills when I hear the names of Alexander the Good, Stephen the Great, Michael the Brave.

—MIHAIL KOGĂLNICEANU

Motherland is the people, not the plunderer's clique.

—TUDOR VLĂDİMIRESCU

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ Pianistul și ducesa

Invitat de o ducesă engleză să dea un recital cu prilejul unui dineu în cinstea regelui George V și al reginei Mary, marele pianist polonez Paderewski a primit de la gazda sa, în ajunul recepției, următoarea misivă: „Scumpe maestre, cu regret vă anunț că nu voi putea să vă am ca oaspete la masa propriu-zisă. Ca artist profesionist ce sunteți, vă veți simți cu siguranță mai bine de unul singur, într-o cameră unde vă veți putea odihni înainte de recital”.

„Scumpă ducesă, a răspuns Paderewski, vă mulțumesc pentru scrisoarea dv. Deoarece aveți gentilețea să-mi comunicați că nu sînt obligat să particip la dineu, vă anunț, la rîndul meu, că reduc la jumătate onorariul pe care l-am stabilit”.

■ O vicăară sobră

Un aristocrat londonez i-a trimis celebrului violonist spaniol Pablo de Sarasate o invitație concepută în acești termeni: „Dragă prietene, ce mult mă bucur că te afli din nou în orașul nostru! Poți lua masa cu noi mine seară? Al d-tale X.Y. P.S. Nu uita, te rog, să aduci și Stradivariusul”.

La care Sarasate a replicat: „Mă bucur la gîndul că ne vom revedea. Firește că accept invitația pentru mine seară. Cu toată simpatia, Sarasate. P.S. Stradivariusul meu nu mîncă nimic seară”.

M. DOINAȘ

■ Gravitatie

Pe cînd era copil, Alexandru Dumas-fiul l-a întrebat pe tatăl său cum pot oamenii

să se mențină în poziție verticală, din moment ce pămîntul este rotund și se învîrtește?

— Datorită legii gravitației i-a răspuns tatăl.

Băiatul s-a gîndit puțin și apoi a continuat:

— Bine, dar cum era înainte de a se fi votat această lege?

Mircea RUS,

Țicdu, jud. Maramureș

■ Învioală

Într-o zi, Rembrandt (1606-1669) s-a dus la croitor să-și comande un costum de haine. Cum celebrul pictor se afla în acele momente într-o situație financiară nu prea strălucită, i-a propus meșterului:

— Ca să nu fie supărare, dumneata lucrează-mi costumul, iar eu am să-ți fac portretul.

După un moment de gîndire, croitorul a răspuns:

— Pentru lucru, mă învoiesc; rămîne doar să-mi plătești stofa, iar eu am să vă achit costul vopselelor.

Pirlog N. IULIANA,

Brăila

■ Care-i deosebirea

La Cameră, în timpul unor discuții de validare a noilor deputați, fruntașul țărănist D.R. Ioanîtescu, într-un discurs patetic, arăta cît de rușinoasă era pentru guvern căderea fostului prim-ministru G.G. Mironescu, printre altele mare proprietar de vie.

— Un om de valoare lui Mironescu! Un om care... Și cine s-a ales în locul lui? Un negustor, un oarecare Taffan. Ridică-te domnule, să te vadă lumea cine ești!

Cel astfel apostrofât s-a ridicat.

— Priviți-mă, domnilor. Nu mi-e rușine. Căci, la urma urmei, care-i deosebirea? Eu vind cu halba, iar d. Mironescu vinde cu butoiul.

T. NICOLESCU,

Mizil

■ Hrană spirituală

Invitat de bancherul Aristide Blank la un dejun somptuos, Vasile Pârvan a acceptat invitația. Puțin timp după începerea festinului, mesenii au remarcat absența marelui istoric din mijlocul lor. L-au aflat în biblioteca gazdei, cufundat în lectură.

— Prefer o bibliotecă oricărei suferințe, iar o carte bună, înlocuiește oricînd pentru mine o masă copioasă, a răspuns Pârvan nedumeririi celor din jur.

St. AURELIAN,

Timișoara

■ Asemănare

„Niciodată caricaturile care mi se fac nu seamănă cu mine, povestea G.B. Shaw. O singură dată s-a întîmplat contrariul. Eram la un prieten și, la un moment dat, observ pe un perete un desen semănîndu-mi leit. Ce-i drept, nu era prea frumos, unele trăsături erau mult îngroșate, dar, oricum, se vedea că desenatorul avea mult talent. Vroiam chiar să întreb cine făcuse desenul, dar nu știu cum, caricatura s-a mișcat și am preferat să tac. Era... o simplă oglindă”.

D. IONAȘCU,

Abrud

■ Secretul

Celebrul fizician german Albert Einstein (1879-1955) a fost întrebare de către unul din admiratorii săi:

— Cum se nasc oare marile descoperiri care revoluționează știința?

— Cît se poate de simplu — îl lămuri Einstein. Toată lumea știe că este imposibil să explici un anumit fenomen. Ei bine, cîteodată se găsește cîte un ignorant care încă n-a aflat acest lucru.

Mircea RUS,

Țicdu, jud. Maramureș

VARA „FIERBINTE” A ANULUI 1914

ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER

„Cu ocazia drumului parcurs de Înălțimea Sa imperială și regală, domnul arhiduce Franz Ferdinand și de Înălțimea Sa, ducesa de Hohenberg, în ciuda măsurilor de siguranță luate, un tipograf sîrb a reușit, în timpul trecerii pe Appelquai*, să arunce înspre automobilul în care se afla Înălțimea Sa imperială și regală, Înălțimea Sa și cu mine, mai întîi o grenadă iar apoi o bombă. Exploziile nu și-au ajuns ținta, rănind ușor doar pe aghiotantul meu, locotenent-colonelul von Merizzi și pe contele Boos Waldeck, poate și unele persoane din publicul spectator; plecînd de la primărie [unde avusese loc primirea oficială — n.a.] Înălțimea Sa imperială și regală a cerut să viziteze pe locotenent-colonelul Merizzi, care fusese transportat la spitalul garnizoanei. În drum [spre spital — n.a.] un elev de școală medie [de fapt un student — n.a.] a tras [cîteva focuri de revolver — n.a.] spre automobil, nimerind atît pe Înălțimea Sa imperială și regală

* Chei pe marginea rîului Drina ce purta numele fostului guvernator al Bosniei și Herțegovinei (1882-1904), generalul Johann von Appel.

cît și pe înălțimea Sa; am dispus ca automobilul să plece la conac, care era în apropiere și unde ajutorul medical a fost prompt. Totuși, ațit înălțimea Sa imperială și regală cît și înălțimea Sa au decedat după un sfert de oră. Ambii atentatori au fost imediat arestați după săvîrșirea faptei lor..."

Astfel suna primul raport oficial asupra celor petrecute în ziua de 28 iunie 1914, la Sarajevo. Semnatarul relatării era guvernatorul Bosniei și Herțegovinei, generalul de artilerie Oskar Potiorek. Mai mult decît vestea morții unui prinț și a soției sale, telegrama ducea în lume alte înțelesuri pe care, în acele zile de sfîrșit de iunie 1914, erau încă puțini cei care le pricepeau. Dar, la scurt timp, desfășurarea evenimentelor nu mai lăsa nici o nelămurire asupra semnificațiilor care se desprindeau din cele petrecute la Sarajevo. Surprinsă, Europa privea cum mecanismul războiului, declanșat aparent prin cele citeva focuri de pistol trase la Sarajevo, odată pornit, cuprindea nimicitor întregul glob terestru.

Prima conflagrație mondială a acestui secol începuse.

O a doua depeșă, pornită în aceeași zi de la Sarajevo, anunța autoritățile vieneze că ațit tipograful Nedelko Cebraonovici cît și Gavriilo Princip, în vîrstă de 19 ani, asasinul moștenitorului tronului Austro-Ungariei, declaraseră la primele cercetări că nu au avut complici. Cîrînd, ancheta a stabilit însă filiera complotului: grenadele purtau marca arsenalului din Kragujevač, atentatorii au făcut exerciții de tragere la Belgrad, armele au fost furnizate prin intermediul unui feroviar, de către un ofițer sîrb, Tankosici, conjurați au trecut prin punctul de frontieră de la Sabaci, fiind ajutați de către maiorul de grăniceri Popovici, la Sarajevo au fost primiți de învățătorul Danilo Ilici, care a și stabilit, apoi, la fața locului, detaliile atentatului.

Se caută un vinovat

Descoperindu-se aceste legături, autoritățile austro-ungare au încercat să atribuie întreaga răspundere a atentatului, asociației **Apărarea națională** din Belgrad, ai cărei membri militau pentru unitatea iugoslavă. Cercurile politice și diplomatice de la Viena au urmărit de la bun început să acuze guvernul sîrb de complicitate sau chiar de instigație la atentat. Corespundea această învinuire adevărului?

Misterul n-a fost atunci elucidat, iar diplomația de la Ballplatz — sediul Ministerului Afacerilor Străine al Austro-Ungariei — nici n-a fost de fapt interesată să fie clari-

ficat. Adevărul a început să apară la lumină de-abia după mulți ani, cînd nu mai prezenta o importanță politică, ci doar istorică.

Atentatul a fost organizat de mai mulți tineri bosniaci, care, plini de elan patriotic dar lipsiți de maturitate politică, se decisersă să lupte pe această cale împotriva dominației habsburgice. Ei au primit sprijin și din partea conducătorului asociației **Bosnia tinărară**, învățătorul Danilo Ilici. Odată luată hotărîrea, complotiștii au intrat în legătură nu cu **Apărarea națională**, ci cu organizația secretă **Unitate sau moarte**, cunoscută și sub numele de **Mina neagră**, ai cărei membri erau în majoritate ofițeri sîrbi. Șeful organizației, colonelul Dragutin Dimitrievici (care era și comandantul serviciului de contrainformații de pe lîngă statul major al armatei sîrbe), împreună cu un grup de militari, aparținînd de asemenea organizației **Mina neagră**, au procurat arme complotiștilor, participînd și la organizarea desfășurării atentatului.

Guvernul de la Belgrad, care, se pare, avea unele cunoștințe despre ceea ce se pregătea, nu putea însă aproba asemenea acte, cu ațit mai mult cu cît factorii de răspundere de la Viena abia așteptau un pretext pentru a lichida independența Serbiei. În consecință, primul ministru Nikola Pașici a dispus de urgență să fie oprită trecerea peste frontieră a complotiștilor. Dar ofițerii grăniceri, fiind membri ai organizației **Mina neagră**, n-au respectat ordinul

primit. Însuși colonelul Dimitrievici se pare că a încercat în ultimul moment să împiedice asasinatul, cu care nici Comitetul central executiv al organizației **Mina neagră** nu era de acord.

Pe de altă parte, anumite aluzii asupra unui eventual atentat fuseseră făcute și la Viena de către ministrul plenipotențiar al Serbiei, Iovanovici, care sugerase ministrului de Finanțe austro-ungar Bilinski*, ca arhiducele Franz Ferdinand să nu plece în Bosnia. Arhiducele nu și-a schimbat însă intenția de a merge la Sarajevo împreună cu soția sa, ducesa de Hohenberg, spre a asista la manevrele trupelor austro-ungare. Zărurile fuseseră aruncate.

Încetarea din viață a prințului moștenitor Franz Ferdinand nu a fost însă prea mult regretată la Viena. La Budapesta, cealaltă capitală a Imperiului austro-ungar, vestea a fost primită în anumite cercuri chiar cu un sentiment de ușurare. Franz Ferdinand era cunoscut ca dușman declarat al guvernanților maghiari, pe care îi considera direct răspunzători pentru criza ce caracteriza viața economică, socială și politică a Austro-Ungariei. Urmărind să împiedice dezagregarea Imperiului habsburgic, arhiducele preconizase crearea unui viitor stat federal, în care clasele dominante maghiare și-ar fi pierdut poziția privilegiată ce o deținea în cadrul dualismului.

* Administrația Bosniei și Herțegovinei depindea de Ministerul de Finanțe al Austro-Ungariei, de la anexarea lor în 1908 la Imperiul habsburgic.

Misiune specială

Asasinarea sa a fost însă un pretext favorabil pentru cercurile conducătoare și diplomația austro-ungară de a „încheia socotelile cu Serbia”. Contele Berchtold, ministrul de Externe austro-ungar a împărțit această intenție atât șefului de stat major al armatei, Conrad von Hoetzendorf, cât și premierului maghiar, contele Tisza. Austro-Ungaria nu se putea angaja însă singură într-o asemenea acțiune, cunoscute fiind strânsele legături ale Serbiei cu Rusia. Factorii de răspundere de la Viena erau conștienți că n-ar fi putut face față unei extinderi a conflictului fără a avea alături un aliat puternic. Și cel mai sigur și statornic aliat rămânea tot Germania.

În aceste împrejurări căile diplomatice obișnuite nu i s-au părut contelui Berchtold destul de eficiente pentru a stabili legătura cu conducătorii Germaniei. În consecință, în seara zilei de 4 iulie a plecat spre Berlin o persoană de cea mai mare încredere, contele Hoyos, șeful de cabinet al ministrului de Externe austro-ungar, ducând o scrisoare a împăratului Franz Josef și un memoriu asupra poziției monarhiei habsburgice față de mutațiile ce continuau să aibă loc în raportul de forțe din sud-estul Europei. Documentul exprima printre altele și neîncrederea cercurilor guvernante de la Viena față de România, care era legată printr-un tratat secret de Tripla Alianță*, dar unde curentul antihabsburgic, determinat de năzuința poporului român pentru desăvârșirea unității statale, făcea imposibilă alinarea țării noastre de partea Puterilor Centrale. Diplomații itineranți al Vienei urma să ceară asentimentul conducătorilor germani în vederea provocării unui război împotriva Serbiei.

În dimineața zilei de 5 iulie 1914, la Potsdam, ambasadorul dublei monarhii, contele Szögyény, a predat Kaiserului Wilhelm II memoriul și scrisoarea împăratului Franz Josef. Pe moment Kaiserul s-a abținut să dea un răspuns.

* Alianță încheiată în 1882, între Germania, Austro-Ungaria și Italia.

Colonelul Dragutin Dimitrievici, conducătorul organizației Mîna neagră (în centrul imaginii)

În p. 34: arestarea lui Gavriilo Princip

Gavriilo Princip (primul din dreapta) într-un parc din Belgrad: pînă la săvîrșirea atentatului nu au mai rămas decît două luni

În afara citorva adepți austrieci și a unor virfuri reacționare de diferite naționalități, planurile lui Franz Ferdinand nu erau împărțite nici de împărat, nici de majoritatea oamenilor politici de la Viena,

partizani ai vechii structuri dualiste a imperiului. Prințul moștenitor nu se bucura de simpatie în cercurile de la curte și din cauză că, trecînd peste voința împăratului, făcuse o căsătorie morganatică.

puns tranșant. Dar, câteva ceasuri mai târziu, l-a împerturcit pe Szögyény să transmită împăratului de la Viena că „poate conta pe sprijinul deplin al Germaniei”.

În după-amiaza aceleiași zile de 5 iulie au fost chemați de urgență la Potsdam, pentru consultări, mai întâi ministrul de Război al Germaniei, generalul-locotenent Erich von Falkenhayn împreună cu generalii adjutanți Plessen și Lynker, iar apoi cancelarul Bethmann-Hollweg și subsecretarul de Stat Arthur Zimmerman. Falkenhayn l-a asigurat pe Kaiser că armata este gata pregătită de război, întărind prin aceasta hotărîrea pe care Wilhelm deja o luase. Cancelarul Bethmann-Hollweg, sosind la palat după plecarea generalilor, nu-i mai rămăsese decât să se declare de acord cu decizia Kaiserului. Ceea ce a și făcut.

În dimineața zilei următoare, Wilhelm II și-a continuat consultările cu reprezentanții armatei. Cîteva ore mai târziu, la cancelaria Reichului, Bethmann-Hollweg a reînnoit la rîndul său, față de conții Szögyény și Hoyos, promisiunea că Germania va sprijini orice acțiune energetică a Austro-Ungariei îndreptată împotriva Serbiei.

În afara cancelarului Bethmann-Hollweg, personalitățile cele mai importante în ierarhia diplomatică și militară a Germaniei nu au fost convocate de către împărat: ministrul de Externe Jagow, marele amiral von Tirpitz, generalul Helmuth von Moltke-junior, șeful statului major și loctiitorul acestuia, generalul Waldersee-junior. Toți aceștia se aflau în concediu și au fost lăsați să și-l petreacă în continuare. Fuseseră o strategiemă sau Kaiserul și sfătuitoarii săi nu au crezut cu adevărat într-o complicate a situației internaționale? Nici împăratul Wilhelm nu și-a modificat programul de „vacanță” plecînd în dimineața zilei de 6 iulie la Kiel, în vederea unei croaziere prin fiordurile Norvegiei.

Adevărul n-a ieșit nici azi cu totul la iveală. Este însă cert că pregătirile de război ale armatei germane începuseră. Fostul adjunct al generalului

Moltke, contele Waldersee, general-maior, a recunoscut în 1919 că în timpul crizei din iulie 1914 a fost sfătuit de către cancelarul Bethmann-Hollweg să plece în concediu „pentru a evita orice vîlvă”. El sublinia însă că în răstimpul cît și-a petrecut vacanța la Ivenack, a fost totuși de cîteva ori în mod confidențial la Berlin. Se pare că se făcuseră așadar, în cea mai mare măsură, pregătiri de război ca viitorul inamic să fie luat prin surprindere.

Ultimatumul

După reîntoarcerea contelui Hoyos din Germania, a fost convocat, în ziua de 7 iulie, Consiliul de Miniștri pentru afacerile comune ale Austro-Ungariei. Trebuia imediat precizată atitudinea monarhiei habsburgice față de Serbia. Se va declara război Belgradului?

Cei de față s-au declarat în favoarea unei acțiuni militare împotriva Serbiei. Doar influentul prim-ministru al Ungariei, contele Tisza s-a opus, invocînd existența unei conjuncturi internaționale nefavorabile: poziția nesigură a României, lipsa unei alianțe cu Bulgaria, hotărîrea Rusiei de a sprijini Serbia. Împotrivirea premierului maghiar era determinată și de teama ca nu cumva, printr-o creștere a elementului slav — ca urmare a unei eventuale anexări a Serbiei — poziția privilegiată a claselor dominante din Ungaria să fie știrbită. Dar după numai o săptămînă, contele Tisza a cedat în fața presiunilor exercitate de cercurile militare austro-ungare și germane, care socoteau că orice întîrziere a declarării războiului putea fi nefavorabilă.

La 19 iulie 1914, un nou consiliu de miniștri austro-ungar a aprobat textul definitiv al notei ultimative ce urma să fie trimisă guvernului de la Belgrad. Nota cuprindea o serie de condiții umiltoare, inacceptabile, tocmai în speranță că Serbia le va respinge, furnizînd astfel monarhiei habsburgice un motiv de război. În ultimatum, s-a cerut guvernului sîrb o declarație oficială prin care să-și exprime dezacordul față de orice fel de acțiune în favoarea uni-

tății iugoslave. Se pretindeau de asemenea, măsuri severe împotriva tuturor cetățenilor sîrbi bănuși de atitudine ostilă dublei monarhii. Punctul 5 al notei ultimative cuprindea o condiție ce leza foarte grav suveranitatea statului sîrb: organele judiciare austro-ungare își arogau dreptul de a ancheta pe teritoriul Serbiei cazul atentatului de la Sarajevo.

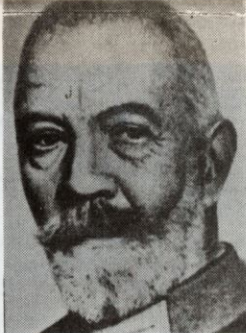
Documentul urma să fie înmînat guvernului de la Belgrad în după-amiaza zilei de 23 iulie „între orele 4 și 5” răspunsul fiind așteptat pînă în ziua de „sîmbătă 25 ale lunii, ora 5 seară”. Respectarea datei și orei transmiterii notei ultimative avea o deosebită însemnătate. Aceasta nu trebuia înmînată autorităților sîrbe înainte de încheierea vizitei oficiale în Rusia a președintelui Franței, Raymond Poincaré!

Despre această vizită și despre discuțiile confidențiale ale lui Poincaré cu diriguitorii Rusiei țariste, documentele nu spun prea multe. Nu-i însă greu de presupus care a fost fondul convorbirilor. „Serbia are amici foarte apropiați în rîndul poporului rus, iar Rusia are un aliat, Franța” a declarat Poincaré ambasadorului austro-ungar la Petersburg, contele Szapary, la o recepție în după-amiaza zilei de 21 iulie 1914.

La acea dată, ultimatumul austro-ungar nu fusese încă trimis la Belgrad. Nu era însă un secret pentru nimeni faptul că la Viena se pregătea o notă dură spre a fi înaintată guvernului sîrb. Rapoartele diplomaților erau din ce în ce mai alarmante. „Nu se cunoșc încă deciziile pe care contele Berchtold [...] încearcă să le obțină de la împărat; se așteaptă guvernului intenția de a acționa cu cea mai mare rigoare împotriva Serbiei, de a termina cu ea”, telegrafia de la Viena ambasadorul francez Dumaine, în timp ce președintele Poincaré și primul său ministru Viviani se aflau încă la Petersburg. Tot în acest timp, ministrul de Externe al Rusiei, Sazonov, îl avertiza pe ambasadorul german, Friedrich von Pourtalès, că Austro-Ungaria „în cazul în care ar vrea să tulbure pacea, să nu uite că va trebui să regleze

Leopold Berchtold, ministrul de Externe al Austro-Ungariei

Theobald Bethmann-Hollweg, cancelarul Germaniei

Sergei Dmitrievici Sazonov, ministrul de Externe al Rusiei

socotelile cu Europa". „Rusia nu va primi cu indiferență vreun pas făcut la Belgrad ce ar urmări o umilire a Serbiei", ar fi declarat ministrul de Externe rus în cadrul aceleiași convorbiri.

Guvernul german a fost înștiințat în seara zilei de 22 iulie 1914 de conținutul notei pe care reprezentantul Austro-Ungariei, baronul Giesl, urma s-o înmîneze cabinetului de la Belgrad. Kaiserul s-a arătat entuziasmat. În ultimul moment, ambasadorul german din Petersburg a comunicat la Berlin că vizita președintelui Poincaré se va încheia abia joi, 23 iulie, orele 22 [ora Europei Centrale — n.a.]. Dacă ultimatumul ar fi fost înmînat la Belgrad, conform planului, în aceeași zi la orele 17 [ora Europei Centrale — n.a.], textul documentului putea fi transmis spre capitala Rusiei în timp ce președintele Franței se afla încă acolo. În consecință, contele Berchtold a cerut imediat baronului Giesl să amîne cît mai mult posibil predarea notei ultimative. Diplomatul austro-ungar s-a prezentat la Ministerul de Externe din Belgrad abia la orele 18 [ora Europei Centrale — n.a.]. La Petersburg, știrea despre ultimatum a sosit noaptea tîrziu, cînd președintele Poincaré se afla în largul mării, în drum spre Paris.

Angrenajul suferă defecțiuni

Europa a aflat vestea abia în dimineața următoare. Mai mult de 12 ore din „timpul de

gîndire" dat de diplomații austriece Belgradului se scurseseră. În amiaza aceleiași zile, ambasadorii germani au înmînat guvernelor de la Paris, Londra și Petersburg note cu un conținut identic, prin care se cerea neamestecul respectivelor state în conflictul declanșat, avertizîndu-le totodată că, în caz contrar, „diferitele alianțe ar putea duce la consecințe incalculabile".

În Franța, principalii diriguitori ai politicii externe lipseau. La Londra, Sir Edward Grey, șeful diplomației britanice, deși revoltat de condițiile ultimatumului austro-ungar, nu s-a opus totuși ideii de „localizare a conflictului".

Evenimentele se desfășurau conform planului austro-ungar. Alianța dintre Viena și Berlin funcționa ca un mecanism. Din angrenajul Triplei Alianțe mai făceau însă parte încă două state, Italia și România, ale căror interese se opuneau mai ales politicii guvernanților austriece și maghiari.

Dacă Rusia, luînd apărarea Serbiei, ar fi declarat război monarhiei habsburgice, guvernele de la București și Roma ar fi trebuit — conform tratatelor în vigoare — să acorde sprijin militar Austro-Ungariei. Însă, în acest fel, ar fi fost silite să acționeze contra propriilor interese naționale. Pe de altă parte, adoptarea unei atitudini ostile față de Puterile Centrale, fără a cunoaște în prealabil balanța de forțe între cele două grupări antagoniste, putea avea consecințe nefaste atît pentru viitorul

Italiei, cît și pentru cel al României.

Pentru o reorientare a politicii externe a celor două state erau deci necesare lungi negocieri, inclusiv obținerea de garanții scrise din partea puterilor Antantei, privind „satisfacerea intereselor celor două țări în eventualitatea alăturării lor acestei coaliții. În consecință, trebuia timp, cît mai mult timp. De aceea, atît România cît și Italia depuneau eforturi considerabile pentru aplanarea conflictului dintre Austro-Ungaria și Serbia, care deschidea perspective izbucnirii imediate a unui război european. La Petersburg, ministrul plenipotențiar al României, Constantin Diamandi, lua parte la consultările lui Sazonov cu ambasadorii Franței și Angliei, în timp ce la București premierul I.I.C. Brătianu încerca să intimideze pe reprezentantul Austro-Ungariei, contele Czernin, avertizîndu-l — pe baza unor afirmații confidențiale pe care i le făcuse Sazonov, cu ocazia vizitei acestuia în România — că Rusia era hotărîtă să intervină cu promptitudine dacă Serbia devenea obiectul unei agresiuni austro-ungare. Pe de altă parte, cercurile politice de la București temîndu-se că o confruntare armată cu Austro-Ungaria ar duce la distrugerea Serbiei, sugerau guvernului de la Belgrad adoptarea unei atitudini moderate.

Din aceeași nevoie de timp, 24 ore după expirarea ultimatumului, guvernul italian a adus la cunoștința ambasadorului francez, Camille Barrère, că era hotărît să participe la eforturile ce se depuneau pen-

Nikola Pašić, primul ministru al Serbiei

Istvan Tisza, ministrul de Externe al Ungariei

Edward Grey, ministrul de Externe al Angliei

tru menținerea păcii și că, într-un eventual război, Italia nu se va alătura sub nici un motiv Puterilor Centrale. Tripla Alianță încetase de fapt să mai existe.

Telegrama a sosit prea târziu

În răstimpul acordat Belgradului pentru răspuns, Anglia a încercat, în primul rînd, să obțină o prelungire cu 24 ore a ultimatumului. Ministrul de Externe britanic, Sir Edward Grey a propus o mediere diplomatică a conflictului și a comunicat acestă sugestie încă în dimineața zilei de 24 iulie, ambasadorului Germaniei la Londra, prințul Lichnowsky. Mesajul diplomatului german din capitala britanică a sosit însă la Berlin abia după miezul nopții. În mod intenționat, Jagow, conducătorul diplomației germane, nu s-a grăbit să-l trimită mai departe și de abia la 25 iulie, orele 16, cu două ceasuri înainte de expirarea termenului „de gîndire”, a pornit spre Viena o depeșă. Expeditorul ei știa, însă, de la bun început, că telegrama va ajunge prea târziu la destinație.

În după-amiaza aceleiași zile, cu cîteva minute înainte de orele 18, premierul srb Nikola Pašić a prezentat răspunsul guvernului său. Belgradul, încercînd să evite un război, s-a declarat de acord cu satisfacerea cererilor monarhiei habsburgice, cu excepția celei prevăzute la punctul 5 din ultimatum. Ser-

bia nu putea admite prezența organelor judiciare austro-ungare pe teritoriul ei.

Răspunsul a fost considerat nesatisfăcător de către ministrul habsburgic, baronul Giesl, care în aceeași seară a părăsit cu întregul personal al legației, Belgradul. Concomitent, ministrul de Externe austro-ungar a fost informat că la Berlin s-a cerut o intervenție militară imediată a Austro-Ungariei în Serbia, pentru a nu mai da posibilitatea celorlalte puteri să încerce a stăvilii, prin negocieri, izbucnirea războiului. La Viena, de altfel, se și hotărîse mobilizarea primelor 8 corpuri de armată.

Sistemul greoi de concentrare a forțelor militare austro-ungare necesita însă un număr lung de zile, așa că nu s-a recurs la o declarație imediată de război. Profitînd de acest răgaz diplomația britanică a propus o conferință a ambasadorilor Franței, Italiei și Germaniei, care să se întrunească la Londra, sub președinția ministrului englez de Externe și să încerce găsirea unei posibilități de aplanare a conflictului. Guvernele de la Paris și Roma au acceptat propunerea. Berlinul însă a respins-o, sub motiv că Germania ca aliată a Vienei, nu putea accepta chemarea Austro-Ungariei „în fața unui tribunal european”.

În seara zilei de 27 iulie 1914, ambasadorul german la Londra prințul Lichnowsky a trimis la Berlin două telegrame alarmante: dacă Austro-Ungaria va încerca să zdrobească Serbia, „Anglia va trece fără rezerve de partea Franței și a

Rusiei”. Dar cancelarul Bethmann-Hollweg încă nu voia să creadă că britanicii sînt hotărîți, **in extremis**, să treacă la acțiune. Totuși, cu zece minute înainte de miezul nopții, o telegramă a pornit de la Berlin spre Viena. Contele Berchtold era întrebant dacă n-ar fi necesare, în aceste condiții, noi negocieri. Guvernul german căuta astfel să nu apară în fața opiniei publice drept inițiator al unui război. Într-o altă telegramă, trimisă în aceeași noapte de cancelarul Bethmann-Hollweg ambasadorului german de la Viena, Heinrich von Tschirschky, se spunea: „Prin respingerea oricărei acțiuni de mediere, vom fi considerați de întreaga lume drept responsabili conflagrației și de fapt drept ațîțatori la război; aceasta va periclita însăși poziția noastră în țară unde trebuie să apărăm ca fiind forțați [din afară — n.a.] de a participa la război”.

Kaiserul Wilhelm începuse deci să-și dea seama de aventura în care el însuși antrenase Germania. În dimineața zilei de 28 iulie, a cerut diplomaților săi să încerce de a-i convinge de urgență pe guvernanții austro-ungari să nu treacă încă la acțiune. Dar instrucțiunile trimise de către ministrul de Externe german în acest sens ambasadei de la Viena au fost intenționat anodine, căci nu voia să piardă încrederea ultimului aliat. Telegrama din Berlin a sosit, de altfel, și prea târziu la destinație. Între timp, Austro-Ungaria declarase război Serbiei.

La începutul zilei de 29 iulie, la Berlin se mai credea încă

într-o neintervenție a Angliei. Căpitanul Bethmann-Hollweg l-a convocat pe ambasadorul britanic, Sir Edward Goschen, sperând să obțină din partea Angliei o declarație de neangajare, în schimbul simplului angajament că Germania, în eventualitatea unui război contra Franței, nu va recurge la anexiuni în Europa.

Răspunsul Londrei a sosit în după-amiaza aceleiași zile. Sir Edward Grey i-a comunicat ambasadorului german că Anglia nu va sta multă vreme de-o parte, dacă Germania și Franța vor fi antrenate în conflict. Războiul european era ca și declarat. În ciuda continuării unor negocieri, în a căror eficiență nu mai credea, de altfel, nimeni, mecanismul alianțelor militaro-politice — deși cu unele deficiențe — începuse să funcționeze rapid.

În seara de 29 iulie, la Potsdam s-a decis luarea primelor măsuri în vederea mobilizării. Dorind însă să dea impresia că Germania e victimă și nu agresoare, diplomații au cerut militarilor să nu

treacă la acțiune înainte de concentrarea armatei ruse. Și, la 30 iulie, într-adevăr, în Rusia s-a decretat mobilizarea generală. Vestea a sosit la Berlin în aceleași zi, între 11 și 12 dimineața. La orele 13, pe teritoriul Germaniei s-a declarat „starea de urgență”. În ziua următoare, Austro-Ungaria a decretat mobilizarea generală, în timp ce oficialitățile de la Berlin au trimis cîte un ultimatum la Petersburg și Paris. Guvernul țarist era somat să înceteze pregătirile militare, iar cel francez să-și definească atitudinea în cazul unui război ruso-german. Franța a răspuns a doua zi, chemându-și toți rezerviștii sub drapel. Berlinul a luat aceeași măsură, declarând totodată război Rusiei.

Ministrul de Externe italian, marchizul de San Giuliano, l-a anunțat pe ambasadorul Germaniei de la Roma, tot în prima zi de august, că Italia nu se va alătura în război Puterilor Centrale. Declarația de neutralitate urma să fie comu-

nicață oficial peste 24 ore. România a urmat de asemenea un drum politic diferit de interesele celor de la Berlin și Viena. În zadar a cerut Kaiserul Wilhelm, încă la 30 iulie, regelui României să-și facă datoria de aliat. În fața unui întreg popor hotărît să nu lupte alături de cei care se opuneau desăvîrșirii unității sale statale, Carol I a rămas neputincios. În Consiliul de coroană convocat la Sinaia, în după-amiaza zilei de 3 august, regele s-a aflat izolat*. Țara noastră a păstrat în acele momente neutralitatea. Între timp, Germania a declarat război și Franței. Folosindu-se de pretextul încălcării neutralității Belgiei de către trupele Kaiserului, Anglia a declarat și ea război Germaniei. Marea conflagrație europeană izbucnise. Prin intrarea Japoniei în război, alături de puterile Antantei, la 23 august 1914, conflictul a devenit mondial.

* Vezi și Magazin Istoric, nr. 1/1968; 6/1973.

STEMA PRINCIPATELOR UNITE (1863)

În urmă cu vreo două decenii și jumătate, acad. Constantin M. Moșil, numismat de prestigiu, mi-a dăruit frumoasa acuarăle pe care o prezintă acum cititorilor revistei Magazin Istoric. Ea înfățișează stema Principatelor Unite, în ultima ei versiune, alcătuită de cunoscutul pictor Carol Popp de Szathmari spre sfîrșitul anului 1863. Este, de fapt, o copie realizată de Szathmari după propria lucrare, de dimensiuni ceva mai mari, care-i fusese comandată în acel an de către curtea de la București pentru a înlesni oficializarea noul steme a țării; lucrarea cea mare se păstrează la Muzeul de Artă al R.S.R.

Acuarăle din colecția noastră poartă, pe verso, următoarele rînduri, prin care C. Moșil i-a confirmat autenticitatea: „Stema României, executată sub Cuza Vodă, de Carol de Szathmari”. Ea a mai fost descrisă în 1892 de cunoscutul heraldist și genealogist, generalul P.V. Năsturel, și în 1931 de C. Moșil.

Stema înfățișează un scut scartelat*: în cartierele 1 și 4, pe azur, se află acvila cruciată și încoronată a Munteniei, de aur, cu zborul în jos și ținînd în gheare, la dextera o spadă și la stînga un sceptru, ambele din același metal; în cartierele 2 și 3, pe roșu, apare capul de zimbru al Moldovei, negru și cu o stea de aur cu 6 raze între coarne. Ecusonul central conține trei fascii — azur, aur, roșu — socotite ca alcătuiind stema domnitorului Cuza și a familiei sale. Scutul timbrat de o coroană domnească deschisă, și avînd ca suporturi doi delfini verzi, afrontați, este plasat deasupra a două stîndarde romane încrucișate pe ale căror tablițe se află înscrise datele dublei alegeri a lui Cuza în Moldova și Muntenia: la dextera V Ian[uarie], iar la stînga XXIV I [ianuarie]. Pavilionul de purpură și hermină, cu ciucuri de aur, este timbrat de o coroană princiară. La baza stemei se află panglica albastră și crucea Ordinului Unirii (care urma să fie înființată atunci de către Cuza), precum și o eșarfă de azur, pe care se află înscrisă, în litere de aur deviza „Toți în unu”. Din boturile delfinilor, aștrînd două șnururi de aur, înnodează la un capăt și terminate la ambele extremități prin cîte un ciucur.

Această compoziție heraldică constituie tipul de stemă a Principatelor Unite adoptat de Cuza Vodă în 1863, ea apărînd, ulterior acestuia an, pe diverse obiecte folosite la curtea princiară, dar fără reprezentarea Ordinului Unirii, care, nefiind oficial instituit, nu mai putea să apară într-o stemă de stat.

Culorile heraldice sînt armonios combinate. Trebuie să remarcăm cele trei nuanțe diferite de albastru, folosite intenționat de pictor pentru a diferenția destinația deosebită ce li se da, și anume: azurul pentru cîmpurile cartierelor 1 și 4 și prima fascie a ecusonului central, albastrul mai închis (ultramarin) pentru panglica Ordinului Unirii și, în sfîrșit, albastrul mai deschis (de culoarea cerului) pentru eșarfa devizei. Important de relevat este și faptul că această compoziție alcătuită de Szathmari va constitui modelul după care vor fi realizate toate reprezentările ulterioare ale stemei Principatelor Unite, aparținînd tipului heraldic cu scutul scartelat și ecuson central.

George BUZDUGAN

secretar general al Societății Numismatice Române

* Pentru terminologia heraldică, vezi Magazin Istoric, nr. 5/1972.

MONEDELE ÎN LUMEA GETO-DACICĂ

Numismatica cercetează diversele sisteme monetare existente de-a lungul istoriei, căutând în micile obiecte de metal știri noi despre viața înaintașilor.

În toate timpurile, moneda a fost un element sensibil, care a reflectat, ca o oglindă, aspecte diverse din viața societății.

Numismații români Bucur Mitrea și Judita Winkler, sondând acest domeniu dificil, arată, în rîndurile ca le urmează, modul în care evoluția sistemului monetar al geto-dacilor reflectă unitatea acestei societăți, viața ei economică și socială, precum și anumite aspecte ale dreptului monetar.

Ce ne spun cele 450 tezaure

BUCUR MITREA

Izvoarele antice grecești și latine au înregistrat, pentru triburile de la nordul Dunării două denumiri diferite: geți și daci. Aceasta nu înseamnă că avem de-a face cu două populații deosebite: prima denumire a fost folosită cu predicție de către autorii greci, cea de-a doua — de către cei romani. O dovadă clară că aceste două denumiri se referă la una și aceeași populație o găsim la istoricul roman Plinius cel Bătrîn, care în a sa *Naturalis historia* (IV, 79-81) se exprimă clar: „Geții, pe care romanii îi numesc daci...”. Un alt istoric roman, Dio Cassius,

care a trăit în sec III și a cunoscut bine istoria strămoșilor noștri, numea cu consecvență populațiile din stînga Dunării, **dakoi**.

Unității etnice îi corespundea unitatea lingvistică. O confirmare autorizată o găsim la geograful Strabo, care precizează că „dacii și geții vorbesc aceeași limbă”.

Dezvoltarea continuă a forțelor de producție ale societății geto-dace, dovedită de cercetările arheologice, a dus la crearea unui surplus de produse ce depășea nevoile locale de consum. S-a creat, astfel, o cantitate disponibilă pentru

schimb. În acest proces au intervenit încă de timpuriu negustorii greci, legăturile lor cu triburile geto-dace mai ales din zona Histriei, constatîndu-se încă în sec. VI î.e.n.

Drahme și tetradrahme

În relațiile lor cu geto-dacii, pe lângă schimbul în natură, acești negustori au folosit, de pe la mijlocul sec. IV î. e. n., drahma histriană, pe care o găsim atît în tezaure, cît și

în descoperiri izolate la getodacii de la est și sud de Carpați. Aceste descoperiri dovedesc pe de o parte legăturile cetății Histria cu populațiile geto-dacice, iar pe de alta — faptul că trecerea de la economia naturală la folosirea monedei a început sub auspiciile Histriei. Dacă procesul început nu a ajuns la finalizare, explicația o găsim în intervenția lui Filip II din anul 339 î.e.n., care în urma victoriei obținute a slăbit poziția economică a Histriei, obținând pentru Macedonia nu numai o dominare politică ci și una economică. Astfel s-a impus tetradrahma macedoneană. Datorită titlului (conținutul și calitatea) argintului din care a fost confecționată, datorită meșteșugului cu care a fost bătută, dar și condițiilor politice create de regii Macedoniei Filip II și mai ales Alexandru cel Mare, tetradrahma macedoneană a devenit moneda cu cea mai largă circulație a lumii antice pentru aproape două secole.

Dintre tipurile de monede emise de către Filip II, acela care s-a impus în lumea triburilor geto-dace a fost tetradrahma având ca efigie, pe avers, capul lui Zeus, iar pe revers, călărețul macedonean. Acest tip monetar a servit ulterior în sec. III-II î. e. n., populației locale din Carpați și de la Dunărea de Jos, ca model în confecționarea de monede proprii.

Procesul de dezvoltare a monetăriei geto-dace a cunoscut mai multe etape. Într-o primă etapă se remarcă o serie de imitații după tetradrahmele lui Filip II, care, atât ca execuție cât și ca greutate, sînt foarte aproape de original. Ele apar de obicei în mod izolat, pe întreg teritoriul Daciei, atât la nord, cât și la sud de Carpați, precum și la sud de Dunăre, în Tracia. În etapa următoare, imitațiile monetare locale după originalul macedonean încep să îmbrace aspecte regionale mai bine conturate. Totuși elementele fundamentale se mențin în continuare, reflectînd aceeași unitate economică și social-politică a lumii geto-dace.

Din bogata varietate de tipuri monetare aflate pe teritoriul Daciei, se disting îndeosebi

sebi acelea din fazele ultime și cele mai importante ale monetăriei geto-dace.

La sud de Carpați, aflăm un tip mult modificat, care are ca bază străvechiul model: pe avers — un cap mult stilizat, iar pe revers — din călărețul de pe tetradrahmele lui Filip II au mai rămas doar mici ridicături (așa-numitele globule). Totuși, filiația tipului de monedă nu lasă nici o urmă de îndoială: „descinde” din originalul macedonean, stilizat și interpretat de meșterii locali. În cercetările de specialitate, acest tip — care a circulat cu preponderanță pe teritoriul Munteniei centrale și vestice — poartă numele locului descoperirii, „Virteju-București”. Abundența unor astfel de descoperiri monetare reflectă o situație economică înfloritoare la sud de Carpați în a doua jumătate a sec. II î.e.n. cînd se datează aceste emisiuni locale. Este un puternic argument pentru explicarea apariției, în secolul următor, a regatului lui Burebista pe aceste meleaguri.

Contemporan cu tipul Virteju-București de la sud de Carpați, în Transilvania își face apariția un alt tip monetar local, plecat tot de la originalul macedonean, însă mult mai stilizat. Acest tip monetar, răspîndit mai cu seamă în județul Hunedoara și denumit în consecință „Hunedoara” a fost găsit și în tezaurele din județele învecinate — Arad, Alba și altele. De reținut însă conținutul scăzut al argintului din compoziția respectivelor monede.

Denarul roman capătă intimitate

În sec. I î.e.n. se observă că tipul local de monedă Filip II dispare și, în tezaurele din această perioadă, își face apariția o nouă monedă — denarul Romei republicane. Peste 450 tezaure și descoperiri izolate, de pe întreg teritoriul Daciei conțin această monedă.

Cum se explică dispariția monedelor caracteristice ale geto-dacilor tocmai în etapa

în care, din punct de vedere politic, ei au cunoscut un moment culminant al istoriei lor — acela al puternicei uniuni de triburi din timpul lui Burebista? Deocamdată, pînă la formularea unui răspuns cit de cit în concordanță cu realitatea, cercetătorii din domeniul numismaticii și arheologiei aude unele explicații generale care, cu mici deosebiri de amănunt sînt în fond aceleași: denarul Romei republicane a pătruns în mod masiv în Dacia încă din primul sfert al sec. I î.e.n. și a devenit o monedă tot mai frecventă, ca urmare a penetrației romane în Dacia, cu două secole înainte de Traian, pe cale economică. Numărul mare al descoperirilor — peste 450 tezaure cu aproximativ 25 000 exemplare — poate constitui un argument în sprijinul acestei ipoteze.

Este important de știut dacă denarul Romei republicane a circulat — și în ce cantitate — între populațiile ilir-traco-pannonice (vecinii imediați ai dacilor), precum și la cele germanice și celtice, înainte ca acestea să fi fost cucerite de romani. Iată ce relevă o statistică succintă: în Bulgaria se cunosc 32 asemenea tezaure, iar în Iugoslavia și Ungaria, pe baza informațiilor de pînă acum, circa 15-20. În Gallia, după o evidență relativ recentă (1958), numărul tezaurelor de denari romani republicani este mult mai mic. Rezultă de aici că în Dacia, unde au fost înregistrate 450 tezaure și descoperiri izolate de denari romani republicani, avem o situație specială a cărei explicație ne-o oferă o descoperire făcută la Sibiu. Este vorba de **tiparele** monetare găsite cu prilejul săpăturilor sistematice din cetatea de la Tilisca-Sibiu care **reproduc fidel denarii republicani**. Descoperirea ne arată că dacii au continuat să bată monedă proprie în prima parte a sec. I î.e.n. dar nu după modelul celei macedonene, de tip Filip II, ci imitînd noua monedă de largă circulație — denarul Romei republicane.

Alături de tiparele monetare de la Tilișca, le mai cunoaștem pe cele de la Ludești-Hunedoara, Brașov și Poiana din Moldova, ceea ce sugerează existența unor ateliere răspândite pe întreg cuprinsul Daciei. Deși ele reușesc să imite bine — atât din punct de vedere artistic cît și al titlului argintului, care este foarte apro-

piat de cel roman oficial — totuși micro-analiza fiecărei piese demonstrează particularități de ordin local. Prin urmare, într-o conjunctură politică și economică nouă, geto-dacii au renunțat la tipul devenit desuet al monedei lui Filip II și au adoptat noua monedă universală, care era denarul roman republican.

Noul instrument de schimb a fost denumit monedă geto-dacică de tip roman republican. Implicațiile acestei orientări au fost adînci și numeroase. Între altele, răspîndirea denarilor romani și de tip roman pe întreaga suprafață a Daciei, oglindește caracterul unitar al economiei pe care s-a ridicat puterea regilor daci.

Dreptul tribului

JUDITA WINKLER

Dacă existența atelierelor monetare în Dacia preromană este azi — în lumina datelor obținute — un fapt incontestabil, demonstrat atât de particularitățile monedelor cît, mai ales, de prezența tiparelor monetare, o problemă continuă totuși să-i preocupe pe cercetători: cine erau cei care băteau monedă, sau mai precis, cei care aveau dreptul de a emite monedă? Părerile sînt controversate.

Se presupune, în general, că la populațiile trace, ca și la cele celtice, dreptul de a emite monede aparținea tribului și era exercitat de șeful de trib sau de cei cărora el le încredința această atribuție. Astfel, la traci emiterea de monede purtînd numele șefului de trib se constată încă din sec. VI-V î.e.n., alături de aceste emisiuni fiind destul de frecvente și imitațiile după monede ale regilor macedoneni sau după alte emisiuni de largă circulație, imitații realizate desigur, tot din inițiativa tribului.

În Dacia, emiterea masivă a monedelor locale a avut loc încă din sec. III-II î.e.n. și a fost precedată, în sec. IV-III,

î.e.n., de constituirea unui tezaur tribal. Nu cunoaștem încă existența vreunui atelier de prelucrare a metalelor din acele timpuri, iar despre ștanțe avem, deocamdată, puține informații, dar obiectele de fier descoperite — puține la număr — arată că asemenea ateliere trebuie să fi existat pe teritoriul Daciei.

Cu toate că nu avem dovezi arheologice privitoare la exploatarea minelor de aur și argint în această perioadă, trebuie să admitem că dacii cunoșteau metodele de extragere a argintului în momentul cînd ei au trecut la emiterea monedelor. Altminteri, după cum remarcă V. Părvan, „monedele dace de tip local ar fi consumat ele singure tot argintul străin, dacă minele țării nu și-ar fi dat contribuția lor”.

Pe de altă parte, faptul că primele serii de emisiuni monetare respectă — aproximativ — greutatea prototipului și imită trăsăturile lui, arată limpede că metalul nu provenea din topirea monedelor grecești, ceea ce ar fi însemnat pentru emițător o pierdere de cca. 15-30 la sută. Retopirea emisiunilor grecești a

devenit rentabilă numai în momentul cînd geto-dacii au trecut la emiterea unor monede din aliaj de argint, cu greutate mai mică. Or, dacă argintul primelor serii de emisiuni nu poate fi considerat ca provenind din retopirea monedelor, ci ca fiind obținut din minele argentifere aflate în proprietatea tribului, aceasta înseamnă că și **dreptul de a emite monede aparținea tot tribului.**

Ca și triburile tracice din sudul Dunării, geto-dacii au preluat, desigur, odată cu tehnica emiterii de monede și sistemul juridic aferent, așa încît putem afirma că a existat și în Dacia un drept monetar. Constatarea e sprijinită și de aria de răspîndire a majorității emisiunilor geto-dacice care se grupează, în general, pe regiuni destul de întinse.

Cu toate influențele străine, a căror intensitate diferă de la o regiune la alta, cu toată prezența tranzitorie a unor grupuri etnice diferite — bastarni în Moldova, celti în Transilvania și în Oltenia — cultura geto-dacilor și-a menținut după cum se știe, unitatea.

ALBRECHT DÜRER ȘI TRANSILVANIA

ADINA NANU

Trăind acum o jumătate de mileniu, într-una din cele mai încordate și mai glorioase epoci din istoria omenirii, Albrecht Dürer (1471 - 1528) a fost o figură proeminentă a Renașterii și unul dintre cei mai cunoscuți pictori și gravori ai lumii. Oglindind în opera sa tendințele înaintate ale epocii, artistul ne-a lăsat lucrări cu un profund caracter popular (ciclurile de gravuri „Patimile“), antifeudal (seria de gravuri „Apocalipsul“), umanist („Sf. Ieronim în chilă sa“, „Melancolia“ ș.a.).

Format în tradiția artei germane gotice dar cunoscând și procedeele de expresie artistică ale Renașterii italiene, Dürer și-a dezvoltat un stil personal, suplu, capabil să transmită stări sufletești diverse și subtile, de la încordarea dramatică, sugerată prin ciocnirea unor linii frânte și forme agitate, până la calmul rafaelic, obținut prin compoziții simetrice, echilibrate, cu contururi rotunjite, fluide.

Multilateral, ca și Leonardo da Vinci sau alte personalități ale Renașterii, Albrecht Dürer a început să scrie un tratat enciclopedic adresat ucenicilor pictori, din care nu a reu-

șit să publice însă, decît unele capitole, despre proporții, perspectivă etc. În pictură și gravură a realizat o operă prodigioasă, chiar pentru epoca productivă a Renașterii, ceea ce s-a datorat, într-o oarecare măsură și legăturilor sale cu Transilvania, care nu a fost numai îndepărtatul leagăn al familiei, ci și un izvor al experiențelor care i-au netezit calea spre desăvîrșire. Această contribuție nu a fost pînă acum suficient cercetată, iar documentele existente au rămas prea puțin cunoscute*.

Blazonul cu poarta de lemn

Primele informații privind originea familiei sale le-a consemnat chiar marele pictor, continuînd și completînd **Cronica de familie** începută de tatăl său, Albrecht Dürer cel Bătrîn. După spusele acestuia, neamul lor se trăgea dintr-un sat numit Eytas, nu departe de un mic oraș, Julia, cale de opt mile mai jos de Oradea. Străbunii erau țărani, trăind din creșterea vitelor.

Bunicul pictorului, Anton, înzestrat probabil cu un talent și o îndemînare deosebite, a plecat din satul de baștină la oraș, îndreptîndu-se spre un meșteșug artistic de mare căutare pe atunci, orfevrăria. În **Cronica de familie** citim: „Dar tatăl tatălui meu s-a numit Anthoni Dürer și a venit de băiat în orașului mai sus-amintit la un orfăurar, de a învăța meșteșugul de la el”. Aceasta este singura sursă documentară certă, referitoare la originea familiei Dürer și interpretarea ei a dat naștere la multe discuții. Îndeosebi la sfîrșitul secolului trecut, cercetătorii au căutat pe hartă orașul și satul citate fără să le poată identifica cu precizie.

Dintre ipoteze, de cea mai largă circulație s-a bucurat cea a lui Haan Lajos, care propunea pentru Julia orașul Gyula, la vest de Oradea, iar pentru satul Eytas, o localitate Ajtos, dispărută din anul 1556, fiind distrusă de armatele turcești. În documentele locale nu s-a găsit însă numele Dürer și nici un fel de alte dovezi.

Un argument care slăbește veridicitatea acestei ipoteze, ca și a celorlalte care caută localitățile la vest de Oradea, este lipsa în întreaga regiune a coloniștilor sași, din mediul că-

roră făceau parte, fără îndoială, ascendenții paterni ai lui Dürer. Chemați în Transilvania, în sec. XII, de regele Ungariei**, acești coloniști veniți din Flandra și Luxemburg se stabiliseră în podișul carpatic, în Brașov, Sibiu, Bistrița, Mediaș etc. De aceea înclinăm să credem că localitățile indicate de Dürer ca leagăn al familiei sale ar trebui căutate în regiunile în care s-au stabilit sașii, aproape de resursele de aur ale Apusenilor și de centrele de desfacere, cele mai însemnate pentru arta giuvaergilor.

Lipsa documentelor de arhivă, distruse în războaiele, incendiile și jafurile care au zguduit Transilvania, nu ne permit pentru moment să tragem o concluzie. Totuși, unele direcții ale cercetărilor se pot schița. Astfel, o primă presupunere ce se impune pentru identificarea orașului Julia din textul cronicii lui Dürer este că el ar putea fi chiar localitatea cu același nume, Julia (Alba Iulia de azi, numită în evul mediu Julia, Alba Transilvania; Karlsburg, Weissenburg etc.). Mai există însă multe alte localități cu nume asemănătoare, ca Giula de lângă Cluj, deci mai aproape de Oradea.

În ceea ce privește satul Eytas, dificultatea constă în alegerea lui din mulțimea celor pe care le oferă centrul Transilvaniei, unde o seamă de așezări situate la deschiderea unor drumuri au fost numite „Poarta” sau „Portița” (în limba germană — **Türe**, în maghiară — **Aytos**). Folosirea tuturor acestor denumiri trebuie să fi fost frecventă într-o regiune în care se vorbeau toate cele trei limbi. Aproape de Alba Iulia, lângă Blaj, există satul numit și azi Tîr (în documentele sec. XV — **Türe**), iar în jurul Clujului se află Tîltiur, Tureni, Turea, toate denumirile provenind de

la **Türe**. Turda se numea Torenburg, iar localicii sînt pomeniți în documente cu nume asemănătoare cu cel al pictorului: Tury, Duerner etc. De altfel, numele Dürer provine și el de la Tîr (cum mai iscălea încă tatăl artistului), origine atestată și de blazonul familiei, reprezentînd un scut pe care apare o poartă de lemn țărănească.

Giuvaergiu din tată în fiu

Prelucrarea artistică a metalelor prețioase avea pe atunci o însemnătate mult mai mare decît astăzi. Nobilimea laică și clericală avea nevoie de podobe strălucitoare și de preț pentru a-și demonstra vizibil superioritatea rangului. De asemenea, cultul bisericesc plin de fast impunea ca obiectele sacre — potire, relicvării etc. — să fie executate în aur și argint și împodobite cu perle și alte pietre scumpe.

Din acest punct de vedere, Transilvania ocupa o poziție privilegiată, solul oferindu-i materia principală aurul, extras din minele vestite în toată Europa. În sec. XV și XVI existau ateliere active mai ales în jurul centrelor de cultură Alba Iulia și Oradea, sedii ale episcopatelor catolice, ca și în bogatele orașe Sibiu, Brașov, Bistrița. Transmisă din tată în fiu, arta aurarilor transilvăneni ajunsese în vremea Renașterii la o deosebită originalitate stilistică. Tehnica specifică, utilizînd îmbinarea filigranului cu smalțul și cu mici bobite metalice, era cunoscută sub numele de „modo transilvano”. O piesă celebră de orfevrărie transilvană este potirul Suky comandat de Benedek din Juc pentru episcopul din Alba Iulia, în 1440.

Nu știm unde a avut atelierul Anton, bunicul lui Dürer. Poate în Alba Iulia sau chiar la Oradea, unde unul dintre fiii săi a fost preot timp

* Unele date documentare ne-au fost furnizate de prof. Mircea Wilhelm Negoiță din Oradea, căruia autoarea îi mulțumește pe această cale.

** Vezi Magazin istoric, nr. 11/1972.

de 30 ani (de altfel, principalele comenzi erau probabil obiecte bisericești). Arhivele consemnează la Oradea, în această perioadă, un „Antal (Anton) aurifex”, cu activitate prosperă, deoarece avea în oraș o casă proprie și probabil arătoasă, fiind vecină cu locuința unui nobil.

Oare să se mai păstreze piese provenite din atelierul Dürer? Cercetarea este cu atât mai grea, cu cât pînă în sec. XVI meșterii nu erau obligați

mano-catolice cum este cel din Oradea. Cîteva lucrări transilvănene s-au răspîndit încă din sec. XV, fiind comandate pentru a fi oferite în dar unor nobili sau înalți demnitari cu prilejul vizitelor sau sărbătorilor. Multe dintre ele au ajuns și în Muntenia și Moldova, unde erau foarte căutate.

Potrivit obiceiului, unul dintre fiii lui Anton a îmbrățișat meseria tatălui său: Albrecht, numit mai tîrziu cel Bătrîn

său[...]”. Acesta, după încheierea uceniei, a pornit în obișnuita călătorie de călfă, pentru a vizita centre artistice din străinătate. Și, după cum scrie mai departe cronica, „a stat multă vreme pe lingă marii artiști în Țările de Jos, iar în cele din urmă s-a stabilit la Nürnberg, cînd s-au numărat 1455 de ani de la nașterea lui Hristos [...] Albrecht Dürer i-a slujit multă vreme bătrînului Jeronimus Holper[...] și atunci acesta l-a cinstit cu fiica sa, o fată frumoasă și dreaptă, pe nume Barbara...”

Astfel, s-a stabilit Albrecht Dürer cel Bătrîn la Nürnberg, rămîind să continue activitatea socrului său. Acolo s-a născut fiul său, Albrecht Dürer cel Tânăr (celebrul pictor și gravor).

Cum e și firesc, transilvănenii au ajuns printre străini se căutau și se ajutau între ei. La meșterul Albrecht Dürer cel Bătrîn a venit ca ucenic, mai tîrziu, din Ardeal sau din Ungaria, nepotul său Niclas, care a devenit și el orfărar, stabilindu-se apoi la Köln, unde a fost cunoscut ca Nicolas Unger. Nu ar fi exclus nici ca însuși Albrecht Dürer cel Bătrîn să fi intrat în atelierul lui Holper atras nu numai de priceperea acestuia, ci și datorită legăturilor sale cu Transilvania (Dürer specifică în cronica familiei sale că bunica lui dinspre mamă era Öllinger din Weissenburg, iar în 1468, la botezul primului copil al lui Albrecht Dürer cel Bătrîn a asistat și bătrîna Margareth von Weissenburg. Deși în Germania exista un oraș cu acest nume, amintim totuși că Weissenburg se numea pe atunci și Alba Iulia).

Nici alegerea nașului lui Albrecht Dürer cel Tânăr nu pare să fi fost întîmplătoare: celebrul tipograf Anthoni Koberger (cître 1445 - 1513), care începuse și el prin a fi giuvaergiu, avea relații cu Transilvania, unde exporta cărți. De altfel, în sec. XVI, la Sibiu trăia o familie cu același nume. Nu ar fi prin urmare exclus ca între familiile Dürer și Koberger, cu ramificații ardelen, să fi existat contacte anterioare înrudirii lor prin botez.

(Continuare în p. 61)

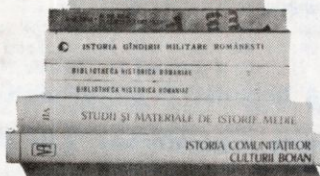
Albrecht Dürer cel Bătrîn văzut de fiul său

În p. 44: blazonul lui A. Dürer

să-și marcheze lucrările cu inițiale. E posibil ca unul dintre clienți să fi fost Andreia Scolari, episcop între anii 1408-1428. Din aceeași epocă provin, în orice caz, unele piese din tezaurile episcopilor ro-

s-a format în atelierul părintesc învățînd meșteșugul aurarilor locali. În **Cronica de familie** se spune: „Primul fecior ce se chema Albrecht Dürer [...] s-a făcut și el tot orfărar, om curat și iscusit în meșteșugul

Cărți sosite la redacție

● Eugen Comșa — ISTORIA COMUNITĂȚILOR CULTURII BOIAN.

București, 1974: atestată din cîmpia română și pînă la tîrmurile Mării Negre și Mării Egee, cultura Boian a deținut, la sfîrșitul mileniului V și începutul mileniului IV î.e.n., un rol dintre cele mai importante.

● Ion Babić — SOLIDARITATE MILITANTĂ ANTIFASCISTĂ (1933-1939).

Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974: studiul apărut în limba rusă, în colecția Bibliotheca Historica Romaniae, prezintă numeroasele acțiuni organizate de forțele revoluționare și democratice din România, în frunte cu Partidul Comunist Român, în sprijinul luptei antifasciste din Germania, Austria, Franța, Spania, Etiopia, Cehoslovacia etc.

● V. Liveanu, M. Rusănescu, T. Udrea, E. Cimponeriu — DIN CRONICA UNOR ZILE ISTORICE, 1 MAI 1944-6 MARTIE 1945.

Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974 (colecția Bibliotheca Historica Romaniae, în limba rusă): pregătirea și desfășurarea victorioasă a insurecției naționale antifasciste armate de la 23 August 1944 și evenimentele care au urmat pînă la instaurarea, la 6 martie 1945, a primului guvern democratic, prezidat de dr. Petru Groza.

● Colonel dr. Ilie Ceaușescu — U.T.C. ȘI TI- NERETUL DIN ARMATĂ. 1922-1944.

Editura Militară, București, 1974: prima monografie amplă de istorie despre activitatea revoluționară desfășurată în rîndurile armatei române de către Uniunea Tineretului Comunist, de la crearea sa (martie 1922) și pînă în august 1944.

● ISTORIA GÎNDIRII MILITARE ROMÂNEȘTI.

Editura Militară, București, 1974, sub egida Academiei Militare (colectiv de autori condus de col. dr. C. Soare și format din col. A. Giurgiu, mr. N. Jujan, col. A. Minei, col. I. Muntoi, col. dr. A. Petri, col. dr. C. Soare, col. I. Sorescu, col. Gh. Tudor, col. N. Țurlete): trăsăturile caracteristice ale evoluției gîndirii militare din țara noastră, începînd din evul mediu și pînă în epoca actuală.

● STUDII ȘI MATERIALE DE ISTORIE MEDIE.

Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974: volumul VII din culegerea publicată (comitetul de redacție Fl. Constantin, L. Demény, D. Mioc, Ș. Papacostea, Șt. Ștefănescu) sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice a R.S.R., Institutul de istorie „N. Iorga”.

● Iosif Micu — 41 DE ZILE ÎN GHEARELE D.E.F.-ULUI.

Editura Eminescu, București, 1974: cîteva momente din lupta revoluționară antifascistă ilegală desfășurată în nordul Transilvaniei (Sălaj) în anii 1939-1943.

● Ștefan Ionescu — BUCUREȘTI ÎN VREMEA FANARIILOR.

Editura Dacia, Cluj, 1974: înfățișarea orașului, ocupațiile locuitorilor, organizarea și viața curții domnești, evenimentele politice și militare petrecute în capitala Munteniei în anii domniilor fanariote, începînd din 1716 pînă la 1821.

● Johan Gottfried Herder — SCRIERI.

Editura Univers, București, 1973: fragmente din cele mai însemnate scrieri ale iluministului german (1744-1803), între care lucrarea cea mai importantă, Idei pentru filozofia istoriei omenirii.

● P. P. Panaitescu — PAGINI DE JURNAL (1921-1927).

Editura Dacia, Cluj, 1974: mărturii ale unei tinereți pline de frămîntări interioare, de căutări și realizări.

● Dan Bădărău, Ioan Caproșu — IAȘII VECHILOR ZIDIRI.

Editura Junimea, Iași, 1974: documentată expunere a istoriei capitalei moldovene, de la origini pînă în veacul XIX, privită mai ales prin prisma evoluției urbane și a monumentelor sale istorice.

SINAN PAȘA ȘI FABULOASELE SALE AVERI

MIHAI MAXIM

„Școala de slujbe“ din palatul imperial Intrigi urzite în
sunetul aurului Mult rivnita pecete împărătească De cinci
ori mare vizir Serdarul fără rușine Înfrișcarea de la
Călugăreni

Așa vă place istoria?

Dacă Napoleon putea spune că fiecare soldat din armatele sale poartă în raniță bastonul de mareșal, la fel de bine sultanii otomani ar fi putut pretinde că fiecare rob de la curtea lor poartă cu sine pecetea împărătească — însemnul funcției supreme de mare vizir. Într-adevăr, din 215 mari viziri cîți a avut împărăția otomană, majoritatea au fost la început simpli robi (paji) ai sultanului, fiind recrutați cu forța din rîndul populației creștine din imperiu, siliți să se convertească la legea mahomedană și crescuți apoi la curtea împărătească (Enderun) din Istanbul. Așa au ajuns în decursul timpului mari viziri, 31 albanezi, 11 bosnieci, 4 greci, 11 georgieni (gruzini) ș.a.m.d.

Rupți de țara în care se născuseră, crescuți și educați în spiritul islamismului, obișnuți să trăiască din ciorba și pilaful sultanului, slujitorii aceștia nu mai credeau în nimic altceva decît în stăpînul care-i hrănea, în puterea banului și a ierarhiei. Dovedind calități de buni oșteni și administratori destoinici și, desigur, prin bani și intrigi, unii dintre ei reușeau să parvină la cele mai înalte demnități în stat, inclusiv la aceea de mare vizir (echivalentul unui prim-ministru sau cancelar de astăzi). Ajunși în această funcție, de multe ori deveneau conducătorii reali ai imperiului, mai ales cînd sultanul era o personalitate ștearsă.

Un exemplu tipic de mare vizir, care a urmat un asemenea drum, a fost Sinan Pașa cel Bătrîn (Kogea Sinan Pașa, în limba turcă) contemporan și adversar fără glorie al lui Mihail Viteazul, slujitor a patru sultani*.

Recrutat de copil dintr-un sat din Albania (de aici și epitetul de Sinan Albanezul), a fost crescut la curtea împărătească din Istanbul pînă la vîrsta de 15 ani. Curtea împărătească sau Enderun, era a treia secțiune din palatul imperial Topkapî și începea după așa-zisa „Poartă a fericii”. Aici se aflau apartamentele sultanului, camera de audiențe, visteria personală a suveranului, biblioteca palatului, haremul ș.a. Slujitorii curții împărătești nu se puteau căsători și nu aveau voie să părăsească palatul fără o permisiune specială. Pentru educația lor exista o școală anume în această zonă, școală care a jucat un mare rol în pregătirea multor demnitari ai Imperiului otoman. La curte, viitorul mare vizir a învățat meseria armelor, preceptele Coranului și noțiuni de cultură turco-islamică, după care a primit cele dintîi slujbe, ca băiat de casă în apartamentele sultanului. Peste cîțiva ani, cînd a părăsit palatul imperial ple-

cînd în provincie, într-o funcție superioară, Sinan ajunsese pînă la treapta de șef al ceașni-ghirilor, slujitorii care aveau misiunea să servească gătutul mesei pentru sultan și împăritul bucatelor. Ceașni-ghirul-șef trebuia să-l ajute, totodată, pe sultan la urcarea pe cal, să-l servească în timpul diverselor solemnități și, bineînțeles, să guste bucatele ce se aduceau la masa lui.

Campanii de imbogațire

Odată încheiată „școala de slujbe” de la palat, a început și ascensiunea cea mare a lui Sinan. El a fost numit rînd pe rînd, sangacebei^{1*} de Malatya și de Kastamonu (în Anatolia), de Tripoli (în Libia), apoi de Erzurum (în Turcia) și de Alep (în Siria). Cum ultimele două localități erau importante centre ale comerțului de tranzit cu mătase iraniană, mirodenii indiene și pietre prețioase spre Europa, în scurtă vreme Sinan a adunat aici averi enorme. În 1568, sub Selim II, Sinan a devenit beilerbei² de Egipt, provincie

care trimitea anual la Istanbul, în visteria personală a sultanului, uriașa sumă de 500 000 florini de aur. Odată cu această funcție, a primit și titlul de pașă³.

În acel moment a izbucnit în Yemen o răsccoală a populației nemulțumită de dominația otomană. Sinan Pașa a primit ordinul de a conduce operațiile de represiune în această provincie bogată și, în același timp, important centru strategic pentru otomani. Succesele obținute i-au adus gloria de „învîingător al Yemenului” și mari bogății luate ca pradă de război. Deși autorii turci moderni îi contestă meritul personal în obținerea victoriei (care este atribuită altui general, Özdemirolu Osman Pașa), un fapt rămîne sigur: Sinan acest om „egoist, încăpățînat și răzbuunător”, cum îl caracterizează izvoarele otomane, a știut să prezinte lucrurile într-o lumină favorabilă pentru sine însuși, cîștigînd simpatia mare-lui vizir Sokollu Mehmed Pașa. Drept urmare, Özdemirolu Osman Pașa a fost rechemat de pe front în momentul cînd victoria era deja clară, iar, în 1572, Sinan a fost ales mem-

* E vorba de sultanii Süleyman I Kanunî („Legiuitorul”), cunoscut de europeni sub numele de Soliman Magnificul (1520-1566); Selim II Mest („Bețivul”, 1566-1574); Murad III (1574-1595); Mehmed III (1595-1603).

** Vezi microglosarul din p. 50.

bru al Divanului imperial⁴, la început cu titlu de al șaselea vizir. Doi ani mai târziu, a fost numit — în virtutea renumelui dobândit în Yemen — comandant suprem al trupelor care au anexat Tunisia la Imperiul otoman. Victoria dobândită, cu sprijinul amiralului Kiliç Ali Paşa, i-a deschis drumul spre cea mai înaltă demnitate în stat după sultan — funcția de mare vizir. Și, într-adevăr, la 25 august 1580, a primit mult râvnita pecete împărătească a marelui vizir, funcție pe care o va deține în cinci rânduri⁵. Nu era puțin lucru, într-o vreme atât de zbuciumată pentru Imperiul otoman și atât de nesigură pentru dregătorii săi.

În timpul primului său mare vizirat, fiind și comandant șef al oastei care lupta împotriva Iranului, supraapreciind șansele izbînzii sale, Sinan s-a lăudat că va aduce capul șahului la Istanbul. Dar promisiunea, deși era făcută de comandantul uneia din cele mai puternice armate a timpului, s-a soldat cu retragerea din fața trupelor iraniene și ca urmare, cu pierderea pecetei de mare vizir. În cursul celui de-al treilea mare vizirat al său, cînd a izbucnit lungul război cu Austria (1593-1606), bătrînul pașă a promis la fel, la plecarea în campanie, că-l va aduce pe împăratul habsburgic legat în lanțuri, dar oastea otomană a fost înfrîntă la Istolnai Belgrad, important punct strategic la sud-vest de cetatea Budei. Osmanlii au pierdut atunci mai multe cetăți în această zonă și, doar cu prețul a mari eforturi, Sinan a reușit să cucerească în septembrie 1594, cetatea Yanık, la nord de Lacul Balaton. Pe împărat n-a mai reușit să-l înfrunte direct.

„S-a tăiat atunci rădăcina akingiilor“

Ruşinea cea mare a pătit-o însă teribilul general în cea de-a patra guvernare a sa ca mare vizir, cînd a pierdut cam-

* 25 august 1580 - 6 decembrie 1582; 2 aprilie 1589 - 1 august 1591; 28 ianuarie 1593 - 16 februarie 1595; 7 iulie 1595 - 19 noiembrie 1595; 1 decembrie 1595 - 3 aprilie 1596.

Microglosar

¹ Sangeacbellicul, în Imperiul otoman, era o subdiviziune administrativă și militară de nivel mediu, treapta superioară fiind **beilerbellicul**, iar cea inferioară **kazaua** (condusă de un **kadiu**). Sangeacbeul avea un venit anual de 200 000 aspri în un singur tui, care era însemnul puterii și al rangului ierarhic, făcut din părul unei cozi albe de cal și fixat pe o lance terminată în vîrf cu o măciucă de metal aurit (uneori o semilună).

² **Beilerbel**, adică „beul beilor“, conducea un **beilerbellic** (vilaiet, gubernie). La începutul Imperiului otoman a existat un singur **beilerbel**, apoi, pe măsura lărgirii teritoriilor acestuia, au apărut pînă la 20 **beilerbel** (sfîrșitul sec. XVI - începutul sec. XVII), mai ales la frontiera cu Austria, Rusia și Iran, din nevoia de a se concentra trupe sporite în zonele de contact cu aceste state rivale. Unii **beilerbel** (de Buda, de Egipt, de Bagdad și de Damasc) aveau rang de **vizir** (ministru), cu drept de a porunci celorlalți **beilerbel** și de a dispune de trupele lor. **Beilerbelii** aveau două tuiuri (domnii romîni, în mod obișnuit două, marelui vizir trei, iar sultanul șase).

³ **Pașă**, titlu pe care îl primeau pînă la sfîrșitul sec. XVI demnitarii de la **beilerbel** (inclusiv) în sus (**serdar**, vizir). Ulterior, acest titlu s-a dat și sangeacbeilor (pînă atunci simpli **bei**). De la 1826, pașă a devenit echivalent cu general, avînd doar accepțiunea militară. Acest titlu a fost desființat în 1934 printr-un decret al lui Mustafa Kemal Atatürk.

⁴ **Divanul Imperial** era asemănător unui consiliu de miniștri și se compunea dintr-un mare vizir, un locțiitor al său și șapte viziri. Sub Mehmed II Cuceritorul (1451-1481) acest organ care dezbătea și lua hotărîrile în cele mai importante probleme ale statului otoman, asculta jalbe și primea soli străini, se întrunea în fiecare zi la palatul imperial. De la începutul sec. XVI, Divanul Imperial se reunea de patru ori pe săptămîină (sîmbătă, duminică, luni și marți). Împăratul urmărea de după o fereastră cu grătil dezbaterile divanului. Alteori, marelui vizir și vizirii se prezentau după ședințe la sultan și-l informau asupra celor discutate și hotărîte. Componenta divanului se lărgea atunci cînd se dezbăteau chestiuni extraordinare (declanșarea unei mari campanii, încheierea unei păci foarte importante etc.), cu care prilej se întrunea Marele Divan.

pania de pedepsire a lui Mihai Viteazul, domnul Munteniei. Sinan a venit spre Muntenia la începutul lunii august a anului 1595, în fruntea unei oștiri numeroase, apreciată în unele surse la cca. 100 000 oameni, mulți dintre aceștia avînd o îndelungată experiență de luptători purtați prin atitea alte campanii. Oastea domnului muntean era evaluată la aproximativ 16 000 oameni

(cifrele pentru ambele oști rămîn încă relative).

După ce a trecut Dunărea pe podul de vase de la Giurgiu, marelui vizir s-a îndreptat cu armata sa spre București, pe traseul Giurgiu - Șerpătești - Stoenesti - Hulubești - Călugăreni - Coțofenești. Mihai i-a ieșit în întîmpinare în dreptul satului Călugăreni, la apa Neajlovului, peste care trecea un pod „așa de strîmt încît abia putea

cuprinde un car în lărgime". Aici, în terenul mlaştinos, unde, după cum nota N. Iorga, „nu se poate da o luptă pentru o oaste care înaintează, dar se poate pierde una”, domnul muntean a hotărât să-şi înfrunte duşmanul. Bătălia a început în jurul orei 10, în ziua de 13 august 1595. De trei ori au atacat oştenii lui Mihai, pricinuind însemnate pierderi otomanilor şi de trei ori s-au retras pe poziţiile iniţiale, cu formaţiile rînduite în triunghi („cap de porc”).

Exasperat, Sinan s-a avîntat în luptă spre a-şi îndemna oştenii. La rîndul său, domnul muntean se afla în mijlocul luptătorilor săi, acolo unde bătălia era mai crîncenă. Mihai era, după cum scrie N. Iorga, „mare ca primejdia pe care venea s-o înlătura. Toporului se rotea în aer cu virtejuri ucigătoare; mantaua, umflată de vînt, îi făcea aripi de arhanghel; lumina ochilor săi îl ridica mai presus de oameni [...] Turcii nu fură învinşi, ci cufundaţi de-a dreptul în mlaştină cu sfîrşimăturile podului rupte, îndeşaţi în spini, răta-ciţi pe cărările pădurii”. Printre cei căzuţi în apă s-a aflat însuşi Sinan, fiind salvat de la o moarte ruşinoasă de către un soldat, Deli Hasan, care a fost numit ulterior Batakçi Hasan, adică Hasan Mlaştino-

sul. Izvoarele turceşti consideră că vizirul ar fi vrut chiar să fugă de la locul bătăliei şi că numai mlaştinile l-au împiedicat s-o facă.

În faţa superiorităţii numerice a adversarului său, Mihai s-a retras spre munţi, aşteptînd ajutorul promis de principele Transilvaniei, Sigismund Báthory. Sinan, la rîndul său, după două zile de aşteptare la Călugăreni, s-a îndreptat spre Bucureşti, pe care l-a ocupat la 15 august 1595, apoi spre Ţirgovişte, în care a intrat la 18 septembrie. Aici a întărit oraşul cu fortificaţii din lemn, lăsînd o garnizoană de 2 500 ostaşi. La 17 octombrie s-a retras cu grosul oştirii spre Dunăre. Pretextul a fost sfîrşitul sezonului de campanie (după 26 octombrie pîna în primăvară, potrivit tradiţiei, ienicerii nu mai erau obligaţi să lupte).

Campania începută atît de rău la Călugăreni, a sfîrşit la fel de dezastruos. Urmărit de Mihai, care între timp şi refăcuse oastea, Sinan a reuşit să ajungă cu trupele la Giurgiu, trecînd podul cu o bună parte din ele. Printre otomanii care nu apucaseră să traverseze Dunărea s-au aflat şi akîngi-ii, celebrul corp de oaste specializat în misiuni de recunoaştere şi pradă. Mihai a sosit şi el la Giurgiu. În ajutorul

său au venit şi oşteni din Moldova, conduşi de Ştefan Răzvan şi din Transilvania, sub comanda lui Sigismund Báthory. Atacul muntean a fost atît de năprasnic, atît de pustiitor încît, după cum notează cronicarul turc Naima (de istoria căruia s-a folosit şi Bălcescu), „nici un individ n-a mai rămas în viaţă, s-a tăiat atunci rădăcina akîngiilor [...], niciodată nu s-a mai pomenit o asemenea nenorocire şi un asemenea prăpăd, niciodată în istorie nu s-a mai întîmplat o asemenea înfrîngere”. În urma „tragediei de pe podul de la Giurgiu”, akîngi-ii — care de un veac şi jumătate erau spaima Europei — au dispărut pentru totdeauna. Un alt cronicar otoman din sec. XVII Kâtib Celebi califică astfel cele întîmplate: „Nenorocirea şi pierderea [pentru armata otomană — n.n.] au fost atît de mari, că [...] niciodată nu s-a mai cunoscut o asemenea înfrîngere”.

După ce — sub ochii neputincioşi ai lui Sinan, aflat pe celălalt mal dunărean — Mihai a cucerit şi cetatea Giurgiului, ostilitatea ostaşilor otomani împotriva comandantului lor a devenit atît de mare, încît nimeni n-a mai vrut să-i asculte poruncile. Marele vizir a cedat comanda armatei cai-macamului său şi a luat dru-

Istanbul (gravură de epocă)

mul Istanbulului, căutînd cu înfrigurare justificări pentru înfrîngerea suferită și argumente pentru a-și menține postul. Dar înainte de a ajunge la Istanbul, a fost înștiințat, la 19 noiembrie, că nu mai este mare vizir, iar capuchehaia capugiilor i-a luat din mînă pecetea împărătească.

Mazilul s-a întors la domeniul său de la Malgara (în Bulgaria), în timp ce marele vizir a fost încredințat lui Lala Mehmet Pașa. Dar acesta abia și-a luat postul în primire și a căzut la pat grav bolnav (otrăvit oare de vreun agent al lui Sinan?) și în cîteva zile a murit. S-a întîmplat atunci lucrul la care nimeni în tot imperiul nu se aștepta. Sultanol Mehmed III l-a numit din nou, pentru a cincea oară, mare vizir pe Sinan Pașa. La mijloc, desigur, n-au putut fi decît banii ambițiosului bătrîn, despre care izvoarele otomane spun că avea „punga mare și protectori multi”. La numai 4 luni, însă, după preluarea funcției, Sinan Pașa s-a stins și el din viață (3 aprilie 1596). Despre el, vestitul cronicar Mustafa Selânikî, contemporan cu Sinan, a scris aceste cuvinte, puse în gura unui oarecare Emin Bey: „Vrerea sa era să se prăvale peste sărac./ Și-n inima lui mincinosă nu era loc pentru regrete./ El nu căta la cel ce vărsa lacrimi de sînge./ De aceea, fiecare să-i spună: «Apeșe-l mormîntul!»”.

A fost acuzat de contemporanii săi de egoism, cruzime, fanfaronadă și lășitate. A fost, din acest punct de vedere, un om al epocii sale, o epocă plină de oameni cruzi și egoiști. Unul din sultanii slujii de Sinan, Mehmed III, în momentul urcării sale pe tron și-a sugrumat 19 frați și a aruncat în mare numeroase femei pe care aceștia le lăsa-seră însărcinate.

Ca în „O mie și una de nopți”

În Imperiul otoman exista obiceiul ca, atunci cînd vîstieria statului sau cea personală a sultanului se aflau în criză, să fie confiscate averile demnitarilor maziiliți. Și lui Sinan Pașa, vestit pentru bogățiile sale, i s-au „găsit” cu ușurință unele datorii vechi către stat și,

în baza lor, a fost confiscată întreaga moștenire rămasă în urma sa. Cu acest prilej, alături de altele, au fost înregistrate următoarele bunuri: 600 000 ducați aur (ceea ce echivala cu 2 052 kg); 2 900 000 aspri de argint (aproximativ 1 013,6 kg în cazul că e vorba de aspri noi bătuți după 1584 - 1586, sau o cantitate dublă de argint, dacă e vorba de aspri vechi); 29 poveri (4 524,8 kg de diferite pietre scumpe; 20 sertare pline cu topaze; 61 măsuri (939,1 kg) perle; 2 coliere de diamante; 30 diamante roz; 7 mese și numeroase vase încrustate cu pietre scumpe; 16 brățări din nestemate; 20 ibrice din aur; 1 tablă de șah (cu piesele respective) încrustată cu pietre scumpe; 48 scuturi, 140 coifuri

Murad III

și 120 centuri împodobite cu nestemate; 600 blănuri de samur; 600 blănuri de ris; 30 blănuri de vulpe; 900 blănuri de alte diverse animale; 1 075 bucăți stofă de mătase țesută în fir de aur; 2 pătri de cal garnisite cu nestemate; 15 șiraguri de mătânii și 46 harșe (piese sub șă) lucrate din perle; 34 scări de șă din aur; săbii, iatagane, hangere și buzdugane încrustate cu nestemate; vase de argint în greutate totală de peste 100 cîntare (5 644,3 kg); lemn de mosc, aloe, santal etc.; diverse obiecte din India și China; 1 000 costume de mătase, postav și bumbac.

O listă, într-adevăr fabuloasă, conținînd bogății demne de **O mie și una de nopți** și adeverind faima lui Sinan

ca unul dintre cei mai bogați oameni ai timpului său. În inventar nu au fost trecute numeroasele pămînturi care, sub diferite forme, aparținuseră defunctului. Dintr-o serie de documente publicate recent, rezultă că doar terenurile primite de la stat ca feudă au fost confiscate de sultan (totalizînd un venit anual de 2 263 000 aspri); celelalte terenuri și sumele date cu camătă au fost recuperate de moștenitori. Aceleași documente relevă că fostul vizir poseda, de asemenea, sume considerabile, distribuite unor diverse persoane sub formă de împrumut și pentru care perțecuta o dobîndă de 10%.

La averea inventariată în 1596 trebuie adăugate și uriașele sume investite de Sinan într-un mare număr de construcții: moschei, băi, școli, palate, hanuri, mori, săpunării, tăbăcării, argintării, aurării, prăvălii etc. În anul 1572, un reprezentant al fostului vizir a cumpărat de la Brusa, într-o singură tranșă, 624 tone piatră de construcție. Dovezi ale acestei fabuloase bogății au fost și darurile făcute de Sinan, sultanului. În 1589, de pildă, bătrînul general a oferit lui Murad III un splendid palat construit pe malul Mării Marmara, ai cărui pereți erau împodobiți cu faianță de Iznik și pulbere de aur.

Cu averile sale uriașe, Sinan își putea permite să corupă pe oricine. În 1595 a mituit, de exemplu, cu impunătoarea sumă de 30 000 piese de aur pe însuși șeful religios musulman din Imperiul otoman, Bostanzade Mehmed-Efendi, obținînd în schimb de la acesta, sancțiunea religioasă necesară pentru maziirea și executarea lui Ferhad Pașa, rivalul și predecesorul lui Sinan la marele vizirat.

Fără îndoială, Sinan a putut strînge averile sale fabuloase beneficiind de posibilitățile uriașe oferite de posturile cheie pe care le-a deținut vreme îndelungată, într-un stat întins pe trei continente. Favorizat de domniile unor sultani corupți, care aveau o personalitate ștearsă, Sinan și-a atras ușor stăpînii de partea sa prin bani și abilitate, dobîndind astfel cele mai avantajoase situații care i-au permis rapida și uriașă să îmbogățească.

ANUL MARILOR BILANȚURI

— a doua serie de întrebări —

1) Însărcinat de partid să activeze în cadrul cercurilor culturale de pe lângă breslele înființate de dictatura regală, tovarășul Nicolae Ceaușescu a desfășurat o muncă asiduă pentru educarea comunistă-antifascistă a tineretului muncitor, în spiritul unității de acțiune a clasei muncitoare, pentru apărarea independenței și integrității patriei. Roadele acestei activități au fost puse în lumină cu prilejul unei mari acțiuni organizate de Partidul Comunist Român în plină dictatură regală.

La ce acțiune ne referim și în ce oraș din țară a avut loc?

2) Numeroși intelectuali patrioți s-au ridicat împotriva regimului antonescian și a dominației hitleriste în România. Printr-o scrisoare adresată autorităților, trei figuri de seamă ale culturii române cereau eliberarea unuia dintre intelectualii căzuți pradă măsurilor represive. Explicând că era vorba de un om de talent, cel trei arătau „că ar fi nimerit să i se dea posibilitatea de a lucra...”

Cine sînt semnatarii scrisorii și în apărarea cui s-au ridicat ei?

3) Acționînd în condiții neînchipuit de grele, cu mari sacrificii,

comuniștii români au fost sufletul și creierul mișcării de rezistență din România. Întemnițată de regimul antonescian și supusă torturilor, trecînd peste propriile-i suferințe pricinuite de chinurile la care era supusă, autoarea unei scrisori adresate celor dragi își exprima dorința de a fi „demnă de a lupta alături de toți cei ce apără pacea și demnitatea de om...”

Indicați numele autoarei și locul de unde era expediată scrisoarea.

4) Întemeierea unui mare oraș muntean constituie subiectul multor tradiții populare și culte; dar primul „certificat” al existenței sale poartă semnătura unui strălucit domnitor, despre care izvoarele contemporane ne informează că nu suferea nedreptatea, și care, pînă la moarte, a luptat pentru independența țării.

Despre ce oraș și voievod este vorba?

5) Un ilustru istoric occidental mărturisea despre o cunoscută lucrare a unui cărturar român că este „una din cărțile pe care mi le-am dorit întreaga viață în bibliotecă”.

Cine a făcut această afirmație și la ce carte se referea?

INTORTOCHEATUL

„Am ascultat întotdeauna glasul lui Talleyrand ca pe o sentință a soartei [...] Dacă l-aș avea pe omul acesta în camera mea, l-aș pune pe perete ca pe un barometru și, fără să mai citesc ziarele, fără să deschid fereastra aș ști zilnic ce vînt bate în lume“.

Cuvintele aparțin democrat-revoluționarului german din prima jumătate a secolului XIX, Ludwig Börne (1786-1837), și se referă la una din cele mai strălucite și, totodată, cele mai controversate personalități ale diplomației moderne: Charles-Maurice de Talleyrand Périgord (1754-1838).

O sumară schiță a biografiei sale e în măsură să ilustreze mai bine decît oricare alt comentariu ipostazele contradictorii sub care Talleyrand s-a înfățișat judecății contemporanilor și posterității.

Descendent dintr-o veche familie aristocratică, a fost destinat de părinții săi carierei eclesiastice. N-ar fi exclus ca în această circumstanță fortuită să se ascundă chela înțelegerii personalității sale, modelată fără îndoială și de împrejurările istorice excepționale cărora le-a fost contemporan. Dotat cu o vie inteligență și sensibilitate, a resimțit cu amărăciune absența afecțiunii părinților. Dirijarea forțată către seminarul teologic a maturizat în el un nemărturisit sentiment de revoltă, cenzurat parțial de mîndria și conștiința sa aristocratică. Din acest conflict lăuntric au răsărit, fără îndoială, amoralitatea și cinismul lui Talleyrand, indiciu timpuriu al pierderii încrederii în permanența unor valori și precepte consacrate de uzanțele sociale. Cariera de cleric, în care a cunoscut o rapidă promovare la titlul de episcop de Autun, n-a luat-o în serios. La începutul revoluției burghize din Franța* a fost printre primii deputați ai clerului care s-au alăturat Stărilor a treia. Toată Europa conservatoare și bigotă s-a cutremurat aflînd că un episcop de vîșă aristocratică a propus Adunării Constituante declararea averilor bisericii ca bunuri naționale, ceea ce însemna o lovitură teribilă dată catolicismului și, totodată, feudalismului francez. Aceasta a fost intîia mare „trădare“ pe care l-o vor reproșa cu violență nenumărații săi dușmani: aceea față de clasa căreia îi aparținea și față de sprîjinul ei de căpetenie — biserică.

Devenit un personaj politic influent și dobîndind chiar o anumită popularitate, Talleyrand s-a distanțat de revoluție din clipa în care au început a se întrevede perspectivele inevitabile ale radicalizării ei sub presiunea maselor. Obținînd un pașaport pentru o misiune la Londra, nu a mai revenit în Franța. Izbucnirea războiului între Anglia și Franța l-a obligat apoi să caute adăpost pe pămîntul neutru al Statelor Unite, unde a rămas pînă după răsturnarea dictaturii iacobine prin lovitura contrarevoluționară din iulie 1794**.

Speranța de a-și recîștiga bunurile (ce-i fuseseră confiscate, ca emigrant) l-a făcut să-și mobilizeze întinsele sale relații pentru a obține din partea noului regim din Franța dreptul de a se întoarce în țară și de a fi repus în posesia averii pierdute. Demersurile l-au reușit, deoarece regimul Directoratului era interesat într-o „deschidere spre dreapta“, într-o concentrare a forțelor conservatoare ale burgheziei. După patru ani de emigrație, Talleyrand a revenit în Franța și, în cîteva luni, s-a infiltrat cu atîta abilitate în cercurile înalte ale regimului, încît în vara anului 1797 a fost numit ministru de Externe.

Activitatea sa a coincis cu deteriorarea progresivă a situației Directoratului, confruntat deopotrivă cu nemulțumirea maselor și a păturilor mai avansate ale burgheziei — păstrătoare ale

* Vezi și Magazin Istoric, nr. 4, 7/1967; 7/1971; 7/1972.

** Vezi și Magazin Istoric, nr. 8/1973.

tradițiilor iacobine — și cu tentativele contrarevoluționare ale regalistilor. Dificultățile regimului surveneau în pofida succeselor militare și diplomatice, care consacrau prestigiul armatei și al tânărului general Bonaparte.

Printre cei dintâi, Talleyrand a intuit impasul acestui regim, care se sprijinea pe o bază socială prea îngustă, detașându-se de cel față de care ar fi fost firesc să se simtă îndatorat. S-a lăsat înlăturat din postul său, complotind în schimb pentru răsturnarea Directoratului. Lovitura de stat prin care Napoleon Bonaparte a ajuns stăpînul Franței l-a săltat printre favoriții primului-consul, reluîndu-și postul de ministru de Externe. Aparent, o nouă „trădare“ a unui regim în favoarea altuia.

A colaborat cu Napoleon, semnătura lui figurînd aproape pe toate actele diplomatice care constituiau cuceririle imperiale, ca și pe edițiile anuale ale hărții Europei, în noi contururi și culori, după fiecare campanie victorioasă. Cu o perfectă lipsă de scrupule s-a lăsat cumpărat de toți cei care i-au oferit ceva în schimbul unor intervenții pe lângă Napoleon, al unor rectificări de frontiere sau atenuări ale unor condiții de pace. A realizat astfel, una din obsesiile vieții sale: o imensă avere — avînd și concursul larg al generozității grandomane a lui Napoleon, care l-a răsplătit cu titluri, moșii, castele.

Dar aceeași ascuțită intuiție a realității l-a făcut pe Talleyrand să prevadă că poți face totul cu ajutorul baionetelor în afară de a te așeza pe ele. Războaiele și cuceririle napoleoniene secătuiau Franța, îndirjeau popoarele împotriva împăratului, făceau imposibilă restabilirea unor relații normale în Europa, bazate nu pe primatul forței, ci pe respectul reciproc al drepturilor și intereselor statelor.

Încă din anii cînd Napoleon se afla în culmea gloriei, Talleyrand a ajuns la certitudinea că edificiul imperial e sortit unei apropiate și inevitabile prăbușiri. Cu iscusință, dar și cu un necrezut curaj, înfruntînd teribilele rețele ale polițiilor secrete, el a început să întrețină relații cu suveranii statelor adversare imperiului — în special cu țarul Alexandru I — instruindu-l asupra metodelor de desfășurare a rezistenței împotriva lui Napoleon. Împăratul, fără a putea intra în posesia dovezilor certe ale trădării, a simțit totuși adierea otrăvită din jurul său și l-a demis pe Talleyrand.

Dar, între maestrul strategiei și tacticii militare și virtuosul dialecticii diplomatice, victoria avea să revină ultimului. Talleyrand și-a continuat cu convingere acțiunea de subminare a lui Napoleon, contribuind efectiv la intrarea aliaților în Paris, în martie 1814, la proclamarea oficială a detronării împăratului și a rechemării Bourbonilor pe tronul Franței.

În primii ani ai Restaurației a jucat în continuare un rol politic proeminent, încredințându-i-se conducerea delegației franceze la Congresul de la Viena*. Aici, a realizat cel mai remarcabil tur de forță al diplomației sale, reușind să exploateze contradicțiile dintre marile puteri învingătoare, să scoată Franța din izolarea politică în care o lăsase prăbușirea lui Napoleon și să o reazeze pe plan de egalitate cu puterile învingătoare. Revenirea lui Napoleon de pe Insula Elba, reluarea războiului și înfringerea de la Waterloo au compromis în parte strădaniile depuse de Talleyrand la Viena, în interesul țării sale.

Ajunși din nou la cîrma Franței, consolidîndu-și poziția după emoția „celor 100 de zile“, ale reîntoarcerii lui Napoleon, Bourbonii și aristocrații au dovedit curînd că n-au uitat și n-au învățat nimic de pe urma evenimentelor de la 1789. Regimul Restaurației a alunecat tot mai mult spre

* Vezi și Magazin Istoric, nr. 7-8/1969; 1/1973.

dreapta, spre tendințele de restabilire a absolutismului și a stărilor de lucruri anterioare revoluției. Încă odată, Talleyrand a văzut mai clar decât alții eroarea politică și riscurile pe care le comporta. Și-a avertizat noii patroni, dar, negăsind înțelegere, s-a retras din viața publică. Ceea ce n-a însemnat că a abdicat. S-a apropiat de opoziția liberală și, în iulie 1830, când o nouă revoluție l-a detronat definitiv pe Bourboni, Talleyrand se putea socoti printre artizanii din umbră ai acestei noi schimbări de regim. La vârsta de 76 ani, revenit în avanscena politică, i s-a încredințat postul de ambasador la Londra, pe care l-a deținut până la 1834, desfășurând de astădată o fructuoasă acțiune de apropiere între Franța și Anglia.

Talleyrand ar fi „trădat” așadar, pe rînd, toate regimurile sub care a trăit. S-a avansat ideea că, dacă n-ar fi murit în 1838, peste zece ani ar fi fost cu siguranță, din nou, de partea republicii și ar fi petrecut fuga regelui Ludovic-Filip în străinătate cu aceeași privire indiferentă cu care urmărise prăbușirea lui Ludovic XVI, a Directoratului, a lui Napoleon și a lui Carol X. Ipoteza e verosimilă. Fiindcă în toate aparentele sale „trădări”, Talleyrand n-a abandonat niciodată Franța. A trăit într-o perioadă de mari și rapide prefaceri revoluționare, fiind deseori capabil să le prevadă cu o rară clarviziune. A înțeles, intuitiv, sensurile deznădărilor istorice. Talleyrand a „trădat” întotdeauna vechiul și a leșit mereu în întipinirea noului.

Personalitatea sa a inspirat, de-a lungul timpului, o bogată literatură. În paginile care urmează, prezentăm câteva fragmente din lucrarea publicistului francez Jean Orioux intitulată Talleyrand, traducere* aflată în curs de apariție la Editura Politică din București.

Camil MUREȘAN

Avanpremieră editorială

Talleyrand și marile sale „trădări“

J. ORIEUX

● Sentimentala doamnă intră în panică ● „Eu nu umblu pe jos“ ● Pretenții de sinucigaș ● „Sfătuți-vă prietenul să nu se inee“ ● Germaine de Staël n-a mai leșinat ● Cei cinci directori votează

Se spune că Talleyrand a fost întotdeauna lipsit de principii. Nu e adevărat. Dovadă? Unul din preceptele sale: „În momentele importante trebuie să pui în mișcare femeile“. Germaine de Staël** nu numai că s-a pus în mișcare cu tot entuziasmul, dar a și pornit la asalt împotriva Directoratului. Trebuia, doar să știi s-o aprinzi pe înflăcărata Germaine. Iată cum a procedat el. Intrînd într-o zi în

locuința ei, tăcut, solemn și glacial, și-a aruncat punga cu bani pe o masă din fața doamnei de Staël care înlemnise:

Demersuri pentru o întrevvedere

— Scumpa mea copilă, nu mai am decât 25 ludovici, nici cit să-mi ajungă chiar mergînd pe jos timp de o lună; știi însă foarte bine că eu nu umblu pe jos și am nevoie de o trăsură. Dacă nu găsești calea să-mi procuri o situație potrivită, îmi

zbor creierii. Fă ce știi. Dacă mă iubești, știi ce ai de făcut.

Sărmana Germaine, înzestrată cu o extraordinară imaginație, auzise deja pocnetul armei și văzuse cadavru episcopului lungit pe covor. Disperată, a plecat în căutarea unei „situații” care să evite scena fatală evocată cu atîta pricepere de șiretul actor. S-a gîndit că pentru prietenul ei, ca și pentru țară, funcția de ministru era cea mai potrivită. După cum se vede, Talleyrand știa să tragă sforile. Femeile, de altfel, nu i-au reproșat-o niciodată; au fost întotdeauna mai indulgente cu ei.

* Selecția textelor, titlurile, subtitlurile și notele aparțin redacției.

** Anne Louise Germaine de Staël (1766-1817), scriitoare franceză, soția baronului de Staël-Holstein, ambasadorul Suediei la Paris.

decît bărbații. În afară de una singură, doamna de Montesson, văduva lui Philippe Egalité*. Într-o zi, în salonul acesteia, unul dintre apropiații ei, subjugat de inteligența lui Talleyrand, i-a făcut acestuia un compliment destul de neobișnuit:

— Dacă aș fi femeie, i-a spus el, nu v-aș putea refuza nimic.

Luînd-o înaintea replicii lui Talleyrand, doamna de Montesson i-a răspuns:

— Favorurile poate, dar încrederea, niciodată.

De unde această zgîrcenie a doamnei de Montesson? Pentru că Talleyrand nu se angajase prea mult față de partidul lui d'Orléans? Sau pentru că, după ce cochetase cu „grupul de rebeli”, își așia acum devotamentul față de republică? Se credea însă partidul orléanist îndreptățit să ceară un devotament nelimitat? În realitate, fiecare partid îi imputa lui Talleyrand această lipsă de atașament. Nici unul n-a vrut și n-a putut să înțeleagă faptul că el recurgea la posibilitățile prezentului pentru a rămîne credincios liniei sale permanente. În momentul acela, pentru el prezentul era reprezentat de Germaine de Staël, soția ambasadorului Suediei. Aceasta primea în casa ei atît oameni politici ai republicii, cît și pe emigranți, financiari și artiști, laolaltă cu o mulțime de oameni fără importanță, pe care vîntul actualității îi ridica de pe străzile Parisului și îi semăna în fața anumitor uși. Toți aceștia se amestecau în rue du Bac.

Dacă Talleyrand frecventa această casă, o făcea pentru Germaine (și pentru serviciile pe care ea i le putea aduce). Geniul lui Necker** și acela al familiei Staël nu l-au amuzat niciodată, nici înainte de 1789 și nici în 1797. Despre doamna Necker el spunea că „are

toate calitățile și doar un singur defect: acela de a fi insuportabilă”.

Cum să devină ministru într-un guvern care-l trata drept „nălitate plină de sine” și unde se spunea despre cel mai apropiat colaborator al său, Benjamin Constant***, că „avea candoarea și nerozia tinerilor gînditori”? Astfel îi judeca Directoratul pe acești doi oameni, cei mai inteligenți ai epocii lor: Drept morală a istoriei, „nălitatea” și „nerozia” îi vor duce de nas pe cei mai abili politicieni de la Luxembourg****.

Ca un adevărat „leneș”, Talleyrand se ducea în fiecare dimineață la orele șase în camera lui Benjamin și pregăteau împreună toate operațiile zilei. Colaborarea lor a devenit foarte strînsă în iulie 1797. Discursul ținut la Institut***** a avut un mare

*** Benjamin Constant de Rebecque (1767-1830), scriitor și om politic liberal francez.

**** În Palatul Luxembourg își avea sediul Directoratul.

***** La 3 iulie 1797, Talleyrand, care la 14 decembrie 1795 devenise membru al Institutului Franței, a citit în sedința publică a acestei instituții comunicarea: *Esau asupra avantajelor ce pot fi obținute de pe urma nollor colonii în împrejurările actuale.*

Germaine de Staël a știut ce avea de făcut

efect asupra elitei. Pe atunci se vorbea mult la Paris despre înlocuirea ministrului de Externe, care nu făcea impresie nici asupra protipendadei, nici asupra maselor populare și care pe deasupra era și suferind. Lumea îl și vedea plecat, iar priintre numele succesorilor posibili al acestui Delacroix***** era citat și Talleyrand. Cel care pomenea mai des despre această posibilitate era Talleyrand însuși, dar o făcea cu discreție și numai între paranteze. Persoana pe care voia s-o convingă cel mai mult era Barras*****. Germaine începuse deja asediul: elogia zelul republican al „episcopului”, diferitele lui talente și, cu puțină imaginație îi lăuda și virtuțile. A făcut chiar și mai mult: a vrut să-l aducă pe Talleyrand la Barras. Directorul ar fi putut să-și dea pe loc seama de valoarea personajului. Ea a insistat atît, încît Barras cu toată neîncrederea lui, a sfișit prin a le acorda o audiență fixată pentru ora 9, chiar în aceeași seară, la Luxembourg. Cînd l-a văzut pe Talleyrand pentru prima dată, Barras a crezut că are o halucinație: i s-a părut că-l zărește pe Robespierre. Asemănarea era izbitoră, spunea el. A luat-o deoparte pe doamna de Staël și i-a împărtășit surpriza. Ea s-a folosit de moment pentru a-i declara că Talleyrand valora mai mult decît cel cu care semăna, că avea o inimă de aur, că era prietenul cel mai sigur, cel mai credincios și, înflăcărată, a încheiat:

— S-ar arunca în foc pentru dumneavoastră.

Apoi a alergat spre Talleyrand care aștepta liniștit, l-a luat de mină, i-a șoptit că l-a lăudat și l-a dus în fața lui Barras. Talleyrand l-a salutat adînc, ca la curte, spunîndu-i:

— Servitorul dumneavoastră respectuos. Servitorul dumneavoastră recunoscător. Numai admirația poate

***** Este vorba de Charles Delacroix, o vreme ministru al Relațiilor Externe.

***** Paul, viconte de Barras (1755-1829), unul dintre organizatorii loviturii contrarevoluționare din 9 Thermidor (27 iulie) 1794, membru al Convenției și al Directoratului.

* Louis Philippe Joseph, duce d'Orléans, supranumit Philippe Egalité (1747-1793); în timpul revoluției s-a situat pe poziții anti-regaliste. Deputat de Paris în cadrul Convenției, a votat pentru executarea lui Ludovic XVI, vărul său. Ulterior, a fost și el condamnat și executat de tribunalul revoluționar. Unul din copiii săi, Louis-Philippe, a devenit în 1830 regele Franței.

** Jacques Necker (1732-1804), bancher parizian, tatăl doamnei de Staël.

egala respectul și recunoștința ce vi le port.

Barras, care auzise atâtea, a privit atent personajul rămânând mut și de o indiferență asemănătoare celei mimate de Talleyrand.

Germaine a fost decepționată; ea se aștepta la entuziasm, la îmbrățișări. A doua zi seara, la aceeași oră, s-a dus în același loc și, neslăbindu-l pe Barras, a continuat cu osanalele și cu insistențele din seara precedentă, aducând deopotrivă elogii lui Talleyrand și meritelor directorului. Vă consideră un supraom!, a exclamat ea. Trebuie să fi fost o frumoasă scenă romantică: doamna de Stael extaziată, cu fața răvășită, ochii negri strălucind de lacrimi, îndreptați dramatic spre cer, pieptul generos, pe care mîinile ei mari îl apăsau mereu ca să scoată suspine cît mai adînci și în sfîrșit, grelele pleoape vinete clipind des pentru a exprima teama și bucuria pe chipul ei teatral. Furată de elan, ea a mers mai departe decît în ajun, lăudînd chiar și viciile lui Talleyrand. I-a spus lui Barras:

— Are toate viciile vechiului și noului regim.

Pentru un om cu caracterul lui Barras, nu era un merit neglijabil. Totuși, el a rămas de gheață. Ea a continuat:

— Va păstra întotdeauna un picior în toate partidele, nu puteți avea deci un agent mai folositor.

Intrucît Barras rămînea nepăsător, ea a atacat fățiș:

— Avînd în vedere cele ce v-am spus despre calitățile lui și despre aptitudinea pe care o are pentru o anumită funcție, trebuie făcut ministru, cel puțin ministru de Externe.

În cele din urmă Barras a promis că va vorbi Directoratului despre aceasta. Cunoștea dinainte primirea pe care i-o va face Rewbell*.

O propunere trăznită

A treia zi, Germaine a apărut din nou, tot atît de aprinsă. A primit un duș rece:

— Cel propus de dumneavoastră întrunește împotrivi-

* Jean-François Rewbell sau Reubell (1747-1807), unul din membrii Directoratului.

Trei membri ai Directoratului — Barras, Rewbell și Reuillière Lépeaux — sub o bonetă frigiană cu ironica deviză: „Libertate, egalitate, proprietate”

rea și disprețul aproape unanim al membrilor Directoratului.

Ceea ce ar fi trebuit s-o doboare a îndrjit-o însă:

— Cu atît mai bine pentru dumneavoastră, a spus ea, tocmai pentru că Talleyrand va fi în cele mai proaste relații cu ceilalți, va fi în cele mai bune cu dumneavoastră. Va face pentru dumneavoastră pe poliștîl ca un cîine ciobănesc, pentru că este cu adevărat cel mai credincios cîine pe care l-ați putea avea.

Barras a întrerupt-o brusc și a rugat-o să nu-i mai vorbească niciodată de această chestiune.

În timp ce Germaine se bătea vitejește în avanposturi, Talleyrand impresura cu viclenie cetatea. Îl încercuia pe Barras, convingîndu-i cu abilitate pe membrii familiei și pe prietenii acestuia să acționeze în favoarea sa, repetîndu-le la nesfîrșit că era devotat cu trup și suflet directorului, pe care l-ar servi pînă la moarte. La Luxembourg, în anticameră, în saloane, la masă, chiar și la el acasă, se găsea totdeauna un glas care să-i vorbească lui Barras despre viciile, talentele și, mai ales, despre devotamentul lui Talleyrand.

Profitînd de prezentarea Biroului Cercului Constituțio-

nal în fața directorului, Talleyrand l-a împins pe Benjamin Constant în rîndul din față cu misiunea de a-l convinge pe cetățeanul director că „cerul politic cel mai puternic din Paris se află la picioarele sale”. La aceste cuvinte și la un semn al episcopului, Benjamin, Talleyrand și toți ceilalți s-au plecat realmente adînc la picioarele lui Barras. Cu toată nepăsarea sa, acesta a simțit totuși vibrînd în el o fibră tainică: iacobinul nu era chiar atît de inaccesibil tîmplierilor pe cît s-ar fi putut crede.

După cîteva zile, Germaine și-a reluat asaltul la Luxembourg. S-a repezit acolo ca o sălbatică. Cu turbanul răsucit, de sub care-i scăpau cîteva suvițe de păr, cu eșarfă căzută lăstîndu-i astfel sinul descoperit, cu statura ei de husar, care luase proporții tragice, venise pentru marea scenă. A pus mîna pe Barras și l-a instalat lîngă ea pe o canapea, stringîndu-i mîinile între ale ei și... a început să-i vorbească. Glasul i se frîngea, hohotele de plîns o făceau să sughită, dar cuvintele ei erau limpezi:

— Barras! Barras! Prietene, în lumea asta nu mă pot bizui decît pe dumneata, sîntem pierduți, fără dumneata, pierduți fără scăpare. Știi ce mi-a spus? Ce mi-a repetat adineauri? L-am părăsit acum o clipă, s-ar putea ca acum nici să nu mai existe, mi-a spus că se va arunca în Sena dacă nu-l faci ministru al Afacerilor Externe. Nu mai are decît 10 ludovici asupra lui.

Luată în sine, cererea doamnei de Staël era lipsită de sens: Talleyrand nu mai are nici un ban, deci faceți-l ministru! Dacă nu, se sinucide și-l veți avea pe conștiință. Era romantismul delirant pus în slujba celui mai puțin romantic dintre oameni. Ce spectacol! Dincolo de personalitatea actriței și feeria jocului ce mai rămînea? O propunere trăznită. Dar cum să desființezi teatrul? Teatrul e totul: el nu imită viața, ci o creează. Furată de acest joc — sinceritatea ei era neîndoielnică — Germaine l-a coplesit pe Barras cu un torrent de vorbe. I-a jurat că dacă Talleyrand ar fi fost în Convenție ar fi

votat întotdeauna cu Barras (chiar și moarte regelui?). Ar îndrăzni oare Directoratul să-l respingă pe omul acesta pe care emigranții vor să-l sfîșie în bucăți? Pe omul acesta care se va arunca în Sena din cauza simfului său civic rănit, îl va lăsa oare Directoratul să se îneece? Nu! Nu! Trebuie să fie ministru.

— Altfel ajung și eu la disperare și voi muri pentru că nu mai pot rezista. Era gata să leșine. Cu prudență, Barras a căutat s-o facă să se prăbușească în acea parte a canapelei pe care nu se afla el. Scena, povestită chiar de Barras, îl arată totuși foarte impresionat de trupul impozant care urma, fără îndoială, să-i cadă în brațe. De teamă ca posteritatea să nu-i impute cumva că a simțit vreo plăcere în fața leșinului acestei femei puternice, în *Memoriile* sale, el a scris următoarele: „Niciodată n-am ieșit mai nevinovat și mai pur dintr-o încercare de acest fel”.

Cuvîntul „pur”, scris de un asemenea condei, ce insultă pentru virtute! Germaine s-a scuturat puțin și s-a îndreptat spre ieșire; a mai rostit:

— Mă duc să-l văd, ce să-i spun ca să-l liniștesc? Am putea noi vreodată să ne-o iertăm dacă am provoca acest inec?

De această dată a obținut un răspuns:

— Sfătuiți-vă prietenul să nu se îneece, pentru că atunci nu se va mai putea face nimic pentru el.

Era un adevăr evident, dar Barras a mai adăugat:

— O să căutăm să-i folosim talentele în slujba republicii și vom ține seama de bunăvoința lui față de noi.

Speranța reînvia. Ieșind, Germaine căpătase aripi.

Un inec autentic și providențial

S-a aruncat în trăsura care așteptase timp de un ceas în fața porții Luxembourgului; ascuns înăuntru, un om nemîșcat și afabil i-a zîmbit. Niciodată un candidat la sinucidere nu părăse atît de dispus să-și reînceapă viața, ca el, în timp ce o asculta pe Germaine.

Se întrebau totuși, dacă după un asemenea teatru făgădueliile lui Barras nu erau și ele doar o comedie. A doua zi, Germaine s-a repezit la Luxembourg pentru a exploata jumatatea de succes din ajun. S-a agățat de Barras.

— Ah, cînd veți avea un asemenea ministru! a început ea, fără nici o introducere. Barras a oprit-o brusc, a îndepărtat-o de el, spunîndu-i:

— Povestea prietenului d-tale s-a sfîrșit, o știu pe dinafară. Adio, doamnă.

Rămăasă mută, și, neavînd de ce se rezema, Germaine s-a hotărît totuși să nu leșine, cu toate că avea motive s-o facă.

Trebuia oare o nouă încercare? Dispoziția lui Barras nu părea favorabilă. Dar între timp, Talleyrand a primit de la el o invitație la cină, la Suresnes. A ajuns acolo prea devreme. Nu era încă nimeni. În așteptare, a luat o carte. Deodată a apărut un grădinar speriat, strigînd: D-l Raymond s-a înecat!

Cine era acest Raymond? Un tînar secretar al lui Barras, crescut sub aripa lui și la care directorul ținea foarte mult. Întîmplarea s-a petrecut în iulie 1797. Era cald și domnul Raymond se scaldase în Sena care curgea la marginea proprietății. S-a dus la fund și a dispărut. A sosit și Barras. Afînd vestea, înnebunit de durere, jelind în gura mare a fugit să se închidă în camera sa. Talleyrand, consternat de întorsătura pe care o luaseră lucrurile, a mai așteptat puțin: considera interesul urmărit prin acea vizită tot atît de pierdut pe cît de mort era bietul tînar înecat. Barras i-a trimis vorbă să se așeze la masă fără să-l aștepte și, puțin după aceea, i-a cerut să vină în camera lui. Altă scenă!

Desfigurat de durere și lacrimi, directorul a strîns mîinile fostului episcop și l-a îmbrățișat plîngînd. Talleyrand povestește această scenă în *Memoriile* sale și spune că-l vedea pe Barras pentru prima dată, ceea ce nu este adevărat! Dacă Talleyrand nu vrea să vorbească de prima întîlnire cu Barras, o face pentru a evita să pomenească despre doamna de Staël și despre

rolul ei de intermediară. I-ar fi plăcut mai mult să se creadă că Barras a fost cel care l-a rugat să primească un minister. În orice caz, scena avea de ce să-l surprindă pe Talleyrand. Să-l lăsăm deci s-o povestească, întrucât sfârșitul ei este tot atât de curios ca și începutul. Capacitatea de adaptare a lui Talleyrand era uluitoare: în clipa în care a văzut lacrimile curgând pe minile și obrajii păcătosului, a apărut preotul din el. „I-am spus toate cuvintele liniștitoare inspirate de situația în care-l vedeam și-n care mă găseam și eu (știa într-adevăr să alina durerea). Mă rugă să mă întorc cu el la Paris (Barras era deja sedus). Nu trecuseră două ceasuri de când îl cunoscușem și așa fi putut crede că eu eram ființa aproape cea mai iubită de el!“.

Talleyrand a câștigat partidă în timp ce trăsură îi aducea pe amândoi înapoi de la Suresnes la Paris. Germaine pregătise terenul, dar entuziasmul ei fusese cit pe ce să strice tot. Îi revenea lui sarcina de a obține decizia! Ce ciudat concurs de împrejurări! Înecul care părușe să fi compromis totul, s-a dovedit providențial. Soarta hotărâse ca în această chestiune să existe un înecat în Sena. Dar nu Talleyrand a fost cel pierit, așa cum se temuse și lăsase să se creadă Germaine după ultima întrevvedere cu Barras. Cunosându-l pe întru-totul director, Talleyrand a putut obține din partea lui făgăduială formală că Delacroix va fi îndepărtat, iar viitorul ministru al relațiilor Directoratului cu străinătatea se va numi Talleyrand. Iată ceea ce se poate chema noroc.

Lui Barras nu-i mai rămânea decât să-i convingă și pe ceilalți directori, ceea ce era cam tot atât de ușor ca și încercarea de a opri soarele din mers. Totuși, lucrul s-a întâmplat la 17 iulie 1797.

Cîntecul ambiției și al setei de bani

Dezbaterea a fost teribilă. Carnot* s-a depășit pe sine.

* Lazare Carnot (1753-1823), om politic, general și matematician

Cînd ura, invidia și frica pun stăpînire pe un om reputat ca inteligent, rezultatul depășește cele mai sumbre prevederi.

— Ei cum! exclamă Carnot, tocmai acest preot (îl confunda oare pe episcopul de Autun cu un vicar de țară?), acest cîrcotaș care v-ar vinde pe toți unul după altul, în plin iarmaroc, numai dacă ar avea cel mai mic profit?

— Dar pe cine a mai vîndut? a întrebat La Revellière-Lépeaux, și pe bună dreptate, pentru că, tot acuzîndu-l pe Talleyrand de vinzare, era timpul să se știe totuși odată și pe cine vînduse.

Atunci Carnot s-a făcut de ris.

— Mai întîi pe Dumnezeu! lui, a exclamat el.

I s-a răspuns că Talleyrand nu-l vînduse pe Dumnezeu pentru că nu crezuse niciodată în el.

— Atunci de ce-l slujea? Apoi și-a vîndut clasa lui socială.

Lucru adevărat, dar era singura trădare pe care i-ar fi putut-o imputa oricine, în afară de Carnot. De plîns se putea însă plînge numai familia și clasa socială a lui Talleyrand. Atitudinea lui Carnot era dintre cele mai reacționare; ea însemna că nu se putea trece dintr-o „clasă“ în alta, că dacă erai născut nobil n-aveai voie să ieși din această stare, fiind condamnat și constrîns să rămîi veșnic „împotriva progresului“, „împotriva libertății“, „pentru obscurantism“. Nu era limbajul unui om de stat, ci al unui fanatic.

Un glas, fără îndoială al lui Barras, a făcut observația că atitudinea lui Talleyrand din 1789 și 1790 fusese o dovadă de înțelepciune filozofică.

— Mai curînd de ambiție, a răspuns Carnot. După ce l-a vîndut și pe rege.

Erau cuvinte atât de false și de nepotrivite în gura unui regicid! Același glas, plin de bun simț, i-a răspuns:

— Mi se pare că nu noi sîntem chiar cei care i-am putea imputa aceasta.

francez. Unul din conducătorii revoluției franceze, supranumit „organizatorul victoriei“; a avut un rol important în pregătirea armatei revoluționare. A fost exilat după Restauratie ca regicid.

Vedem, astfel, cît de primejdioasă era calea lui Talleyrand printre aceste dușmării; pe de o parte, cea a clerului, a familiei și a Bourbonilor, iar pe de alta, cea a iacobinilor. Dușmanii lui nîmpăcați, despărțiți între ei printr-o prăpastie de singe și ură, aveau, totuși, printr-un acord cu totul neobișnuit, același limbaj și aceleași puncte de vedere.

În cele din urmă, domnii aceia au pus la vot cazul lui Talleyrand. Din cinci voturi, cel puțin patru ar fi trebuit să-i fie potrivnice. Ce s-a întâmplat însă? Niște aranjamente de ultimă oră, cîteva înțepături ale amorului propriu i-au îngăduit lui Barras acea mică manevrare a comitetului a cărei taină o cunoștea numai el. Talleyrand a primit trei din cele cinci voturi. Primul care s-a mirat a fost însuși Barras.

În acest timp, Talleyrand stătea foarte liniștit la teatru cu unul din foștii săi amici de la curte, Boniface de Castellane. Benjamin Constant a năvălit în mijlocul reprezentației, cu suflul la gură. În timpul faimoasei ședințe el rămăsese în spatele fotoliului lui Barras. Și bieții directori care răgușiseră strigînd! Nici nu bănuiau că prin ochii lui Benjamin, Talleyrand îi privea și îi vedea. La drept vorbind, Benjamin Constant se strecurase în sală la indemnul doamnei de Staël. În clipa în care i-a adus știrea, ea l-a trimis în grabă la teatru. Benjamin nu avea să regrete această alergătură. De cum a aflat că este ministru, Talleyrand s-a transfigurat, a devenit literalmente alt om. A fost unica împrejurare în care fața, purtările și cuvintele lui Talleyrand i-au trădat gîndurile. Cuprins de elan el i-a îmbrățișat pe Castellane și pe Benjamin Constant. Toți trei au ieșit în grabă din teatru și s-au aruncat într-o trăsură: Talleyrand la mijloc, între cei doi prieteni.

— Să mergem să-i mulțumim neîntîrziat lui Barras, i-a zorit el.

Se spune că pe drum n-a încetat să-i bată pe genunchi pe prieteni, repetînd neîncetat:

— Am obținut locul, trebuie făcută o avere imensă,

o imensă avere... o avere imensă... o imensă avere.

Acesta a fost cîntecul pe care l-a repetat pînă la poarta Luxembourgului, cîntecul ambiției și al setei de bani.

Clipa hotărîtoare trecuse: fostul episcop intra în „afaceri”, în marile afaceri și timp de patruzeci de ani, pînă la moarte, în Franța sau chiar în Europa nu vor mai exista „afaceri” în care el să nu joace un rol.

Primul său gest ca ministru a fost cel al unui curtean al vechiului regim. S-a înclinat adînc în fața lui Barras și l-a îmbrățișat. Călălalt i-a îngăduit s-o facă. Talleyrand s-a scuzat pentru ora tîrzie, era 11 seara și Barras se culca devreme. Noul ministru l-a rugat să meargă neîntîrziat la culcare și să-și facă toaleta, fără să se simtă stînjinit, căci el îl va servi. Ceea ce Barras a și făcut. Primul său act, deci, a fost cel de a asista la culca-

rea noului său suveran. Totul a fost desăvîrșit: monseniorul știa să pregătească un pat, să prezinte prosopalele, o cămașă și să tragă perdelele. Barras s-a lăsat servit: se gîndea că omul acesta, care știa atîtea, va reuși să negocieze și un tratat, să strecoare în el clauzele cele mai folositoare, să le redacteze perfect, iar la nevoie, să organizeze o lovitură de stat sau un bal mascat și să-i reușească amîndouă. Ca să-l îndemne să plece, Barras i-a spus:

— Trebuie să vă fi sosit acasă adresa de numire. Veniți, așadar, mîine la prînz să vă prezentați Directoratului. Talleyrand s-a retras, după ce i-a adresat lui Barras saluturi ca la curte. Acesta nu se mai credea în patul său, ci pe un tron.

Plecarea sa de la Luxembourg merita și ea descriere. Într-întîi își schimbase cursul vieții, în aceeași clipă și-a-

schimbat și manierele. Era ministru al Revoluției, un cetățean-ministru; i-a îmbrățișat deci pe cetățenii-ușieri, a făcut același lucru cu cetățenii-făclieri care-i luminau calea pe scara principală a cetățeanului-director, iar sub bolta porții a strîns cu căldură mîna cetățeanului-portar. Apoi s-a întors acasă. Toate aceste manifestări de entuziasm au durat aproape o oră. Altele nu aveau să mai aibă loc niciodată. Pentru o viață de optzeci și patru de ani ajungeau cu virf și îndesat.

A doua zi, la 18 iulie 1797, și-a primit numirea.

„Directoratul executiv vă invită, cetățene, să vă prezentați mîine la ora 10 dimineața la sediul Relațiilor Externe, unde cetățeanul Delacroix urmează să vă transmită portofoliul departamentului său. Președintele Directoratului executiv: Carnot”.

ALBRECHT DÜRER ȘI TRANSILVANIA

(Urmare din p. 46)

Ucenicul devine maestru

Despre cei din familia Dürer rămași acasă, **Cronica de familie** furnizează doar cîteva date sumare. Al doilea fiu al bătrînului, meșterul avar Anton, pe nume Laszlen, „a fost curelar” (fiul său, Niclas, e cel care a devenit ucenicul lui Albrecht Dürer cel Bătrîn la Nürnberg). Al treilea fecior, numit Iohannes „s-a făcut preot la Oradea, unde a rămas timp de 30 ani”. A fost paroh al bisericii cu hramul Sfintei Cruci, care se afla în piața din fața cetății și era cel mai mare edificiu de cult din oraș. Cele două turnuri ale bisericii se văd bine într-o gravură a lui Hufnagel, din 1572, reprezentînd Oradea. Documentar, preotul Iohannes este pomenit în 1461, an în care a fost trimis ca „procurator” de nobilul Nicolai de Doboka să-l reprezinte

în fața instanței judecătorești din Mănăstur-Cluj.

S-a presupus că Albrecht Dürer cel Tânăr ar fi vizitat Ungaria și Transilvania, în timpul călătoriei de călfă, dar încă nu s-au putut aduce dovezile necesare. În orice caz, drumul lui Dürer spre măiestrie i-a fost considerabil scurtat de experiența acumulată de generațiile precedente, de bunicul și tatăl său, care i-au transmis metode și rețete păstrate cu grijă, ele fiind secrete proprii ale atelierelor transilvănene, dar, mai ales, respect pentru calitatea artistică cea mai înaltă și o riguroasă disciplină a muncii. De mic copil și pînă la 13 ani, Dürer a fost ucenic în atelierul de orfevrărie al familiei, lucrînd la îndeplinirea comenziilor alături de meșter și calfe. Devenit pictor și gravor, Albrecht Dürer nu a uitat niciodată cele învățate. Se cunoșc, astfel, mai multe modele pentru sfegnice și pocaluri, înrudite ca formă și decorație cu un pocal în bulbi, păstrat la muzeul din Wiener-Neustadt. Se pare că genul acesta de

decor a fost dezvoltat mai întîi de argintarii din Transilvania și din Ungaria. Dürer a înfățișat deseori asemenea piese de giuvaergerie (în lucrările „Închinarea magilor”, „Apocalipsul”, „Nemesis” etc.).

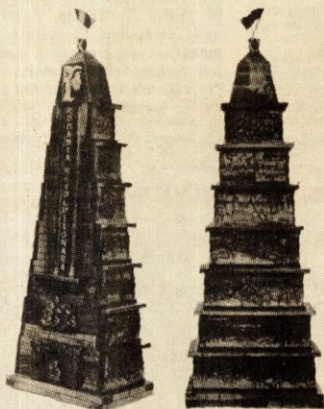
Transilvania a fost, prin urmare, pentru Dürer nu numai îndepărtatul leagăn al familiei, ci și un izvor de experiență. Pornind de la meșteșugul tradițional al bunicului și tatălui său, orfăurari apliceți toată viața asupra unor prețioase unicate destinate privilegiaților soartei, Dürer a știut să se adapteze timpurilor noi, îndreptîndu-se pe calea de curînd deschisă a gravurii, pentru a crea o artă dinamică, populară, prin care să se adreseze contemporanilor săi, de la cel mai rafinat intelectual, pînă la țărănul cel mai simplu. Gravurile sale s-au răspîndit în toată lumea; unele dintre ele s-au întors în Transilvania, unde au slujit drept modele pentru pictarea a numeroase altare, cum sînt cele din Jimbor (jud. Brașov) și Șmig (jud. Sibiu).

ROMÂNIA REVOLUȚIONARĂ

CONSTANTIN TEODORESCU din Rimnicu Vilcea, ne comunică: „Poate vă mai reamintiți că, la 1 februarie 1978, vă anunțam că am terminat sculptura «Columna lui Traian», a cărei fotografie dv., spre satisfacția mea, ați publicat-o în *Magazin Istoric*, nr. 5/1978.

Încurajat de dv., ajutat în mare parte de articolele și fotografiile publicate în revista *Magazin Istoric*, am realizat o altă lucrare intitulată «România revoluționară» pe care am dedicat-o celor 30 ani de la insurecția națională antifascistă din August 1944. Piesa are forma unui obelisc, din lemn de nuc, cu dimensiunile $0,50 \times 0,30 \times 1,50$ m. Pe cele patru fațete ale obeliscului am sculptat în relief 33 metope, ilustrând cîteva momente importante din istoria luptei revoluționare a poporului român.

Felicitîndu-l pe corespondentul nostru pentru talentul și reușita sa, publicăm alăturat două imagini ale lucrării sale.

CÎTEVA LITERE LIPSĂ

SEPTIMIU GHEORGHIU din Tg. Jiu, ne scrie: „La *Posta Magazin Istoric*, din nr. 4/1973 a apărut o notă critică prin care un cititor semnală că monumentul din Tg. Jiu închinat memoriei Ecaterinei Teodoru este ruinează vînzînd cu ochiul, dînd să se înțeleagă prin aceasta că noi, gorjenii, nu ne-am cîștăit așa cum se cuvine eroii.

Aș vrea să precizez că ceea ce corespondentul dv. a luat drept «ruinare» nu este altceva decît patina celor aproape 50 ani trecuți de la ridicarea monumentului. Este adevărat însă că un fragment din numele eroinei apare șters. Aceasta din cauză că una din plăcuțele pe care au fost încrustate literele s-a distrus. E regretabil că cei în grija cărora se află monumentul nu au luat nici o măsură de refacere a plăcuței, cu toate că în oraș se află suficienți meșteri dalturiți în piatră. Există în Tg. Jiu chiar și o școală de arte plastice și cred că, fără un efort deosebit, ar putea fi remediată și această singură deteriorare a monumentului eroinei.”

DRAGOȘ HAIUDUCUL

Înveștătorul **COSTACHE PINTILIE** din com. Matca, jud. Tecuci, ne trimite cîteva date despre *Costache Dragoș*, care, prin anii 1885-1890, a haiducuit în părțile Tecucului. Reproducăm din relatările corespondentului nostru: „Haiducul Dragoș era din satul

Hîntăști, din ținutul Nicoreștilor. În ceata sa avea ca tovarăși pe Năstase Pohrib, Ion Căluian (Balaban), Ion Condriche (Borogă), Toader Pohrib (Pătrașcu).

Printre alte fapte pe care bătrîni le povestesc despre Dragoș, se spune că într-o zi haiducul, traversînd în colonel, s-a prezentat la conacul unui boier. Dinu Mihail din pădurea Drăgănești. Desi la poartă se afla un soldat de pază, crezîndu-l într-adevăr colonel, l-a lăsat să intre dîndu-i chiar onorul. Boierul, care a perceput imediat cine-l vizita, a încremenit. Dragoș l-a ordonat să se culce în pat cu fața în jos și să nu se miște. L-a pus apoi cîte un cartof în fiecare mîna, spunîndu-i că sînt grămadă care, la cea mai mică mișcare, vor exploda.

Apoi, nestîngerit, Dragoș a cotrobăit peste tot, a luat banii ce l-a găsit și s-a dus. La plecare, soldatul l-a salutat din nou, fără să bănuiască nimic. Cu banii luați de la boier, Dragoș îi ajuta pe oamenii nevoiași, pe văduve, dădea zestre fetelor sărace etc.

Despre acest haiduc, folcloristul Tudor Pamfilie (1883-1921), originar tot de pe aceste meleaguri, a cules o baladă pe care a publicat-o în volumul *Cîntec de țară*.

Urmăriți de poteră și trădat de un tovarăș al său, Ion Căluian, Dragoș a fost prins în satul Malca, împușcat și îngropat sub malul unei rișe.

SOȚIA LUI HENRIC IV

Cîtînd cu interes articolul Cine l-a ucis pe Henric IV? (nr. 7/1974) îng. P. OPINCARU din Timișoara, comentază: „Adevărata savoare a articolului constă însă în aceea că prin nu știu ce miracol Maria de Medicis este (în articol) soția regelui Henric IV de Navarra. Formidabil! Sau poate cercetări de ultimă oră...! Îmi face impresia că sprelucurarea tovarășului Cristian Unteanu suferă pe undeva. În orice caz, stimăți tovarăși redactori (șefi, adjuncți etc.) vă rog să-mi permiteți a-mi exprima mîhnirea că sub girul dv. apare o asemenea enormitate. Nu vreau să polemizez cu dv. pe tema cine a fost soția sau soacra lui Henric IV dar îmi rezerv dreptul de a mă adresa Academiei R.S.R.; probabil că nici d-lor încă nu știu că Henric IV s-a căsătorit cu soacră-sa. Sînt convins că A. Dumas (care, oricît, era mai apropiat de evenimente) sugea acolo unde este acum (Infern, Rai, Iad, Purgatoriu). Cele de mai sus mă fac ca pe viitor să mă gîndesc de două ori înainte de a mai cumpăra magazinul dv. *MAGAZIN ISTORIC* revistă de cultură istorică. Cu stimă și regret”.

În numele redactorilor șefi, adjuncți etc. ne permitem să punem și noi o timidă întrebare sarcasticului nostru corespondent: DE UNDE dețineți prețioasa (dar, pînă acum, confidențială) informație că Maria de Medicis a fost soacră și nu soția lui Henric IV? Noi, cei mulți dar proști, știm de exact 374 ani că regele Franței s-a căsătorit cu Maria în 1600 și că, după moartea lui, ea a rămas regentă atotputernică pînă în 1617. Că ț-ar fi fost ginere înțorog am desăvîrșire pînă la primirea mistivelor. Mai grav e faptul că la fel de neștiutori sînt toți istoricii lumii. Or, situația trebuia curmată de urgență. E păcat ca epocala restructurare efectuată de dv. în relațiile de familie ale Bourbonilor să se irosească într-o scrisoare pînă de stimă, regel și ironii. Nu Academiei R.S.R., ci Academiei Franceze ar trebui să vă adresați, pentru a-i aduce la cunoștință o nouătare care va provoca, cu siguranță, o imensă senzație în istoriografia mondială, îl va acoperi de rușine pe Alain Decaux și va asigura (în sfîrșit!) pacea veșnică lui Alexandre Dumas.

În concluzie, așteți tot dreptul să vă gîndiți de două ori înainte de a cumpăra Magazin Istoric. Ce-ar fi, însă, să vă gîndiți o dată (o singură dată!) înainte de a vă lansa — tăind și spintecînd — în arena istoriei?

NU AVEȚI DREPTATE

Dr. VIRGIL VRAȚIU din Agaton-Curtești, jud. Botoșani, referindu-se la articolul 1914 — România rămîne neutră, aparut în *Magazin Istoric*, nr. 1/1973,

susține că „În 1914 Țarul Nicolae II nu putea să vină în România, deoarece avea deja concentrate trupele la granița Poloniei”.

Autocratul Rusiei, la 1 iunie 1914 a făcut o vizită în România, eveniment pe care Sazonov, ministrul de Externe rus, l-a apreciat în Dumă, ca fiind de natură să încurajeze „o apropiere între cele două țări”. Deși a fost legală și de proiectul egal al unei căsătorii între prințul Carol și fiica țarului, Tatiana, caracterul politic al vizitei în contextul internațional de atunci a fost marcat imediat, mai ales datorită cuvintărilor roșite de țar și de Carol I. Afiș prin caracterul ei oficial, cit și prin alte elemente (între care acordarea din ambele părți de decorații cu cel mai înalt grad) a exprimat o apropiere politică între România și Tripla Înțelegere.

GREȘEALĂ... CORECTĂ

ION MOICEANU din Clocotrița de Sus, jud. Constanța, ne trimite următoarea scrisoare:

„În revista Magazin istoric, nr.7 din Iulie 1974, cea de-a doua domnie a lui Alexandru Lăpușneanu (Petre stolicul din Lăpușna), în timpul căreia orașul Iași a devenit capitala Moldovei, apare datată în două feluri: 1564-1568 la pagina 3 și 1563-1568 la pagina 62. Interesant este că nici unul din cele doi ani indicați ca început al celei de-a doua domnii nu este greșit, dar pentru a alunga nedumerirea cititorului mai puțin avizat, trebuie făcută următoarea precizare: Alexandru Lăpușneanu a domnit a doua oară între martie 1564 și martie 1568, dar fusese numit de sultanul Soliman I încă din octombrie 1563, astfel că deplasarea boierilor la Poartă spre a obține confirmarea lui Ștefan Tomșa ca domn, după îndepărtarea lui Despot Vodă la 6 noiembrie 1563, a fost zadarnică”.

De unde se vede că, uneori, se poate corecta și ceea ce nu este neapărat o greșală.

Nicolae MINEI

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● Opera istorică a Partidului Comunist Român ● Pe magistrala timpului, spre marele Forum al comuniștilor ● 3 noiembrie 1940: steaguri roșii pe întreprinderile Capitalei ● August-octombrie 1944: generalul Mihail raportează Consiliului de Miniștri ● Marele efort pentru refacerea economică a țării ● Clasa muncitoare din România își afirmă solidaritatea internațională ● Petru I Mușatinul — o verigă dintr-un lanț neîntrerupt ● 1936: revista „Viața românească” despre Uniunea Sovietică ● Răscoalele țărănești din 1907 și cancelariile de la Berlin și Viena ● Destinul a două vase: nava suedeză WASA și cuirasatul nazist TIRPITZ ● În căutarea unei vechi așezări celebre: Vicina la Păciul lui Soare? ● Străvechea cetate a lui Agamemnon ● Micene „cea bogată în aur” ● Din lupta partizanilor iugoslavi împotriva cotropitorilor hitleriști ● Un monument unic al trecutului nostru: peștera cu picturi ● File din rezistența antifascistă a poporului albanez ● Nume codificate în cel de-al doilea război mondial ● Zimbete din cronici: căsătorie cu bucluc ● Anul marilor bilanțuri: a treia serie de întrebări la Concursul Magazin istoric

CERERI ȘI OFERTE

FLOREA ZAMFIR, str. Karl Marx, nr. 14, Simeria, jud. Hunedoara, oferă: colecția completă.

NICOLAE TOMOIOAGĂ, I.A.S. Galdă de Jos, jud. Alba, solicită: nr. 1-4/1974.

MIRCEA VINTILESCU, Piața Gării de Nord, nr. 2, sc. 3, ap. 105, București, telefon 49.31.08, oferă: nr. 12/1968; 1-2/1969; 1-3, 12/1970; 5, 6/1971.

EUGEN VIZULEA, str. Popa Soare, nr. 70, București, oferă: nr. 2, 6, 8/1967; 1, 3-12/1968; 1-3, 7, 8, 10-12/1969.

MARIA N. CHIRIACESCU, str. dr. Lister, nr. 33, ap. 2, București, oferă: nr. 1-9/1967; 1-12/1968; 1-12/1969; 1-12/1970; 1-4, 7-12/1971.

GHEORGHE FRUNZEȘCU, str. Lucăcești nr. 37, București, telefon 39.27.77, oferă: colecția 1967-1973. MARIUS HARALAMB, str. Clujului, nr. 117 B, Bloc 86, ap. 3, Iași, oferă: colecția completă.

JEAN POPA, str. Bosianu, nr. 19, sector 5, București, oferă: colecția completă.

CONTENTS

ILIE CEAUȘESCU 1938-1940: The Romanian Communist Party Fights for the Country's Independence...	5
ION MAMINA The Romanian Socialists and the Land Reform	9
ȘTEFAN PASCU Avram Iancu (1824-1872), a Hero of the Romanian People	11
A. KARETKI and L. EȘANU 1939 - Polish Refugees Are Hospitably Received in Romania	14
ION BULEI The Debate in Parliament on the 1864 Land Reform	19
ANA BUDURA 1934-1935: The Long March of the Chinese Revolutionaries	24
VAL TEBEICA Iuliu Popper, a Romanian Engineer, in Tierra del Fuego (II)	29
ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER Behind the Scenes of the Outbreak of World War I	34
BUCUR MITREA and JUDITA WINKLER Geto-Dacian Coins	41
A. NANU Albrecht Dürer and Transylvania	44
MIHAI MAXIM Sinan Pasha and His Fabulous Wealth	48
CAMIL MUREȘAN and J. ORIEUX Talleyrand	56

SOMMAIRE

ILIE CEAUȘESCU 1938-1940: Le Parti Communiste Roumain lutte pour l'indépendance du pays	5
ION MAMINA Les socialistes roumains et la réforme agraire	9
ȘTEFAN PASCU Avram Iancu (1824-1872), un héros du peuple roumain	11
A. KARETKI et L. EȘANU 1939	

-La Roumanie offre l'hospitalité aux réfugiés polonais	14
ION BULEI Les débats du Parlement sur la réforme agraire de 1864	19
ANA BUDURA 1934-1935: La longue marche des révolutionnaires chinois	24
VAL TEBEICA L'ingénieur roumain Iuliu Popper en Terre de Feu (II)	29
ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER Dans les coulisses du commencement de la première guerre mondiale	34
BUCUR MITREA et JUDITA WINKLER Monnaies géto-daces	41
A. NANU Albrecht Dürer et la Transylvanie	44
MIHAI MAXIM Sinan Pacha et ses richesses fabuleuses	48
CAMIL MUREȘAN et J. ORIEUX Talleyrand	56

СОДЕРЖАНИЕ

И. ЧАУШЕСКУ 1938-1940: Румынская Коммунистическая Партия в борьбе за независимость страны	5
И. МАМИНА Румынские социалисты и земельная реформа	9
Ш. ПАСКУ Аврам Янку (1824-1872)-герой румынского народа	11
А. КАРЕЦКИ, Л. ЕШАНУ 1939: Румыния гостеприимно принимает польских беженцев	14
И. БУЛЕЙ Земельная реформа 1864-го года разбирается Парламентом	19
А. БУДУРА 1934-1935: большая дорога китайских революционеров	24
В. ТЕБЕКА Румынский инженер Юлиу Поппер в Огненной Стране (II)	29
Ш. РĂДУЛЕСКУ-ЗОНЕР В кулисах возникновения первой мировой войны	34

Б. МИТРИЯ, ДЖ. ВИНКЛЕР Гето-дакские монеты	41
А. НАНУ Альбрехт Дюрер и Трансильвания	44
М. МАКСИМ Синан Паша и его колоссальные богатства	48
К. МУРЕШАН, ДЖ. ОРИЕ Теллебран	56

INHALT

ILIE CEAUȘESCU 1938-1940. Die Kommunistische Partei rumäniens im Kampf für die Unabhängigkeit des Landes	5
ION MAMINA Rumänische Sozialisten und die Bodenreform	9
ȘTEFAN PASCU Avram Iancu (1824-1872), ein Held des rumänischen Volkes	11
A. KARETKI, L. EȘANU Gastfreundschaftlich empfängt Rumänien die polnischen Flüchtlinge	14
ION BULEI Die Parlamentsdebatte bezüglich der Agrarreform des Jahres 1864	19
ANA BUDURA 1934-1935. Der lange Marsch der chinesischen Revolutionäre	24
VAL TEBEICA Der rumänische Ingenieur Iuliu Popper in den Feuerlandsinseln (II)	29
ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER Aus den Kulissen der Entfesselung des ersten Weltkrieges	34
BUCUR MITREA, JUDITA WINKLER Die geto-dakischen Münzen	41
A. NANU Albrecht Dürer und Transsylvanien	44
MIHAI MAXIM Sinan Pascha und sein sagenhaftes Vermögen	48
CAMIL MUREȘAN, J. ORIEUX Talleyrand	56

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — București, P.O.B. — 2001

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavolcinski
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștale, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii” — București

42 427

